

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

«Συγκριτική μελέτη της αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων Αθήνας-
Ρώμης»

Στυλιανή Πετανίτη

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Καλαμάτα, Μάιος, 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

«Συγκριτική μελέτη της αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων Αθήνας-
Ρώμης»

Στυλιανή Πετανίτη

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων: Ευγενία Π. Μπιτσάνη, Διευθύντρια ΠΜΣ

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή αξιολόγησης την 05/07/2023

Αθανασία Τριανταφυλλοπούλου, μέλος

Θεόδωρος Τσέκος, μέλος

Καλαμάτα, Μάιος 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
UNIVERSITY of the PELOPONNESE

School of Management (Kalamata)

Department of Business and Organization Administration

POSTGRADUATE PROGRAM MSc-MPA: PUBLIC
ADMINISTRATION and LOCAL GOVERNMENT

COMPARATIVE STUDY FOR THE EXPLOITATION OF THE
ARCHAEOLOGICAL SITES OF ATHENS AND ROME

Styliani Petaniti

Kalamata, May 2023

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στην αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων ως πολύτιμων μνημείων του παρελθόντος και πηγών σημαντικών πληροφοριών για την ιστορία και τον πολιτισμό μας. Η επιλογή του θέματος πηγάζει από την προηγούμενη ακαδημαϊκή μου εμπειρία και εκπαίδευση στον τομέα της ιστορίας και αρχαιολογίας κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Αθηνών. Αυτή η εκπαίδευση έχει ενισχύσει την ευαισθησία μου και το ενδιαφέρον μου για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς και την αξία των αρχαίων μνημείων.

Στο πρώτο μέρος, το θεωρητικό της εργασίας παρουσιάζονται οι ορισμοί και οι πληροφορίες που αφορούν τους αρχαιολογικούς χώρους και τα αρχαιολογικά πάρκα. Αναλύονται οι διαφορές και οι συνδέσεις μεταξύ τους, ενώ εξετάζονται επίσης τα χαρακτηριστικά των αρχαιολογικών πάρκων, η ένταξή τους στον πολεοδομικό ιστό και η σημασία τους για τη διατήρηση και την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, αναλύονται λεπτομερώς οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας και της Ρώμης.

Λέξεις κλειδιά: αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, πολιτιστική κληρονομιά, Αθήνα, Ρώμη

Abstract

The present thesis focuses on the utilization of archaeological sites as valuable monuments of the past and sources of significant information about our history and culture. The choice of the topic stems from my previous academic experience and education in the field of history and archaeology during my bachelor studies at the Department of History and Archaeology at the University of Athens. This education has enhanced my sensitivity and interest in cultural heritage issues and the value of ancient monuments.

Archaeological sites are an integral part of our cultural heritage and often serve as tourist destinations attracting millions of visitors every year. However, their utilization is not always easy and depends on various factors such as the economic situation of the country, cultural traditions, and political will.

The aim of this thesis is to present the ways in which archaeological sites are utilized in two significant historical capitals, Athens and Rome. These two historical capitals possess archaeological sites that reflect their history and culture. The Acropolis and the Roman Forum are among the most renowned archaeological sites in the world and serve as important national and cultural symbols of their respective countries.

In the first part of the thesis, the theoretical framework presents the definitions and information regarding archaeological sites and archaeological parks. The differences and connections between them are analyzed, while also examining the characteristics of archaeological parks, their integration into the urban fabric, and their significance for the preservation and utilization of archaeological sites. In the second part of the thesis, the archaeological sites of Athens and Rome are analyzed in detail.

The methodological approach adopted in this thesis is based on bibliographic references and reviews from both foreign and Greek literature and articles. The development of the work will involve the collection and analysis of primary data from books, scientific articles, reports, as well as sources such as official websites and announcements from archaeological bodies and authorities. Initially, an extensive literature review will be conducted to gather information and theoretical background on the concept of archaeological sites, the history of Athens and Rome, as well as the significance and value of archaeological sites for society and tourism. Subsequently, a detailed presentation of five significant archaeological sites from Athens and Rome will be carried out.

The thesis is concluded with a chapter dedicated to the conclusions, where the archaeological sites are presented as living cultural heritage, and a brief comparative analysis is conducted between Athens and Rome.

Keywords: archaeological sites, monuments, cultural heritage, Athens, Rome

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	σελ. 4
Abstract	σελ. 5-6
Εισαγωγή	σελ. 9-13
Μεθοδολογία της παρούσας εργασίας	σελ. 13-14

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. 1.1. Πολιτισμός- Πολιτιστική κληρονομιά	σελ. 15-16
1.2. Πολιτιστικό τοπίο	σελ. 16-17
2. Αρχαιολογία	
2.1 Ορισμός	σελ. 18
2.2 Ιστορική αναδρομή	σελ. 18-19
2.3 Ερευνητικές προσεγγίσεις	σελ. 19-20
3. Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία	
Ορισμός	σελ. 21-22
4. Αρχαιολογικοί χώροι και Αρχαιολογικά πάρκα	
4.1 Ορισμός	σελ. 22-23
4.2 Τα χαρακτηριστικά που καθορίζουν το αρχαιολογικό πάρκο	σελ. 23-24
4.3 Ανάδειξη και ένταξη στο πολεοδομικό ιστό	σελ. 25-26
4.4 Η διοίκηση του αρχαιολογικού χώρου	σελ. 26-27
4.4.1 Στρατηγικός Σχεδιασμός	σελ. 27-28
4.4.2 Ο ρόλος των εθελοντών	σελ. 28-29
4.4.3 Δίκτυα πληροφόρησης	σελ. 29
4.4.4 Μάρκετινγκ στις αρχαιολογικές περιοχές	σελ. 29-30
5. Οι αρχαιολογικοί χώροι ως ζώσα πολιτιστική κληρονομιά	σελ. 31-32
6. Η UNESCO και η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με τη βιώσιμη ανάπτυξη	
σελ.33-35	

Β΄ ΜΕΡΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

1. ΑΘΗΝΑ

1.1. Ιστορική προσέγγιση	σελ. 36-37
1.2. Πρόγραμμα εννοποίησης αρχαιολογικών χώρων	σελ. 38-41
1.3. Παρουσίαση Αρχαιολογικών Χώρων	
1.3.1 Η Ακρόπολη	σελ. 42-46
1.3.2 Η Αρχαία Αγορά	σελ. 46-49
1.3.3 Το Ωδείο Ηρώδη του Αττικού	σελ. 49-51
1.3.4 Το Θέατρο του Διονύσου	σελ. 51-52
1.3.5 Το Παναθηναϊκό Στάδιο	σελ. 52-54
2. ΡΩΜΗ	
2.1. Πολιτιστική πολιτική της Ιταλίας	σελ. 55-57
2.2. Παρεμβάσεις στους αρχαιολογικούς χώρους της Ρώμης	σελ. 57-58
2.3. Παρουσίαση Αρχαιολογικών Χώρων	
2.3.1 Κολοσσαίο	σελ. 59-60
2.3.2 Roman Forum	σελ. 60-63
2.3.3 Το Πάνθεον	σελ. 63-65
2.3.4 Pallatine Hill	σελ. 66-67
2.3.5 Τα Λουτρά του Καρακάλλα	σελ. 67-69
Σύγκριση Αθήνας – Ρώμης	σελ. 70-75
Συμπεράσματα	σελ. 76-77
Βιβλιογραφικές Αναφορές	σελ. 78-83

Εισαγωγή

Οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν πηγή πληροφοριών για την ιστορία, τον πολιτισμό και τη ζωή των προγόνων μας. Μέσω της ανάδειξης και της προστασίας αυτών των αρχαιολογικών χώρων, μπορούμε να διατηρήσουμε την πολιτιστική μας κληρονομιά και να εξερευνήσουμε περαιτέρω την ιστορία και την εξέλιξη των ανθρωπιστικών κοινωνιών.

«Ο κάθε άνθρωπος για να νιώσει ότι ανήκει στην πόλη που κατοικεί στην πόλη που επισκέπτεται χρειάζεται κάτι βαθύτερο: να ταξιδέψει στο χρόνο, να θυμηθεί και να ονειρευτεί.» (Φιλλιποπούλου, 2004: 184).

Η Ελλάδα και η Ιταλία είναι δύο χώρες με βαθιά ιστορική κληρονομιά και πολιτισμό, καθώς συνδυάζουν την ύπαρξη δύο διαφορετικών εποχών και πολιτισμών, του αρχαίου και του σύγχρονου. Πολλές περιοχές της χώρας έχουν πολύ μακρά ιστορία και κληρονομιά, από τα προϊστορικά χρόνια έως σήμερα. Ωστόσο, η κληρονομιά αυτή συχνά αγνοείται και εγκαταλείπεται από το κράτος και από τους κατοίκους-επισκέπτες. Λίγες είναι οι περιπτώσεις που πόλεις ή περιοχές έχουν αξιοποιήσει αυτό το πλούτο που διαθέτουν για το δικό τους όφελος.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να παρουσιαστούν οι τρόποι αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων σε δύο σημαντικές ιστορικές πρωτεύουσες της Αθήνας και της Ρώμης. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας είναι κατά πόσο το μοντέλο της ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς μπορεί να εφαρμοστεί στις περιπτώσεις της Αθήνας και της Ρώμης;

Οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του πολιτιστικού μας κληρονομήματος και αποτελούν συχνά τουριστικούς προορισμούς που προσελκύνουν εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο. Ωστόσο, η αξιοποίησή τους δεν είναι πάντα εύκολη και στηρίζεται σε πολλούς παράγοντες, όπως η οικονομική κατάσταση της χώρας, οι πολιτιστικές παραδόσεις και η πολιτική βούληση. Η Αθήνα και η Ρώμη είναι δύο σημαντικές ιστορικές πρωτεύουσες που διαθέτουν αρχαιολογικούς χώρους που αντικατοπτρίζουν την ιστορία και τον πολιτισμό τους. Η Ακρόπολη και το Ρωμαϊκό Φόρουμ είναι δύο από τους πιο διάσημους αρχαιολογικούς χώρους στον κόσμο και αποτελούν σημαντικά εθνικά και πολιτισμικά σύμβολα των χωρών τους.

Για την ανάπτυξη του θέματος η εργασία θα χωριστεί ουσιαστικά σε δύο μέρη. Στο πρώτο, θεωρητικό, τμήμα της εργασίας θα παρουσιαστούν οι ορισμοί και πληροφορίες για τους αρχαιολογικούς χώρους. Πιο συγκεκριμένα, πρώτα αναφέρονται λίγα λόγια για τον

πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά. Έπειτα, αναλύεται η έννοια της αρχαιολογίας με ορισμό, μία σύντομη ιστορική αναδρομή και τις ερευνητικές προσεγγίσεις του τομέα.

Στη συνέχεια, ορίζονται εννοιολογικά από τη μία οι αρχαιολογικοί χώροι σε συνδυασμό με τα μνημεία και από την άλλη οι αρχαιολογικοί χώροι σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά πάρκα. Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να οριστούν εννοιολογικά ως οι τοποθεσίες όπου ανασκάπτονται και διατηρούνται αρχαιολογικά ευρήματα, όπως κτίρια, αντικείμενα, τάφοι και άλλες δομές από παλαιότερες εποχές. Τα μνημεία αποτελούν συχνά μέρος των αρχαιολογικών χώρων και περιλαμβάνουν μνημειώδεις κατασκευές, όπως αρχαία θέατρα, ναοί, και ανάγλυφα. Από την άλλη πλευρά, οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να ενταχθούν σε αρχαιολογικά πάρκα, τα οποία συνήθως περιλαμβάνουν εκτάσεις γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους και προσφέρουν χώρο για δραστηριότητες ενώ παράλληλα διατηρούν την ιστορική κληρονομιά της περιοχής.

Έτσι, οι υποενότητες σχετίζονται με το θέμα της εργασίας και αναφέρονται στα χαρακτηριστικά του αρχαιολογικού πάρκου, στη σημασία ένταξης του στον πολεοδομικό ιστό και τη διοίκηση του αρχαιολογικού χώρου. Σχετικά με την διοίκηση αναφέρονται βασικές συνιστώσες για τη λειτουργία του. Σ αυτά ανήκει ο στρατηγικός σχεδιασμός, ο οποίος πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τη συντήρηση και ανάδειξη του χώρου, αλλά και την προστασία του από ενδεχόμενους κινδύνους, όπως οικονομικές και περιβαλλοντικές απειλές. Ένας σημαντικός παράγοντας για τη διοίκηση των αρχαιολογικών χώρων είναι ο ρόλος των εθελοντών, οι οποίοι συμβάλλουν στην προβολή και διατήρηση του χώρου, καθώς και στην εκπαίδευση του κοινού. Επιπλέον, τα δίκτυα πληροφόρησης αποτελούν ένα σημαντικό μέσο για την ενημέρωση των επισκεπτών για την ιστορία και τον πολιτισμό του χώρου. Τέλος, το μάρκετινγκ αποτελεί ένα κρίσιμο εργαλείο για την προώθηση των αρχαιολογικών χώρων και την αύξηση της επισκεψιμότητάς τους, αλλά πρέπει να γίνεται με σεβασμό στην ιστορία.

Η ένταξη του αρχαιολογικού πάρκου στον πολεοδομικό ιστό μπορεί να αναφέρεται στην ενσωμάτωσή του στην πόλη και την αλληλεπίδρασή του με το υπόλοιπο αστικό περιβάλλον. Τα αρχαιολογικά πάρκα συνήθως βρίσκονται σε περιοχές υψηλής ιστορικής και αρχαιολογικής σημασίας και συνεπώς, η παρουσία τους στον πολεοδομικό ιστό της πόλης μπορεί να έχει σημαντικές συνέπειες. Ένα αρχαιολογικό πάρκο μπορεί να αναδείξει την ιστορία και τον πολιτισμό μιας περιοχής και να προσελκύσει τουρίστες και επισκέπτες. Αυτό μπορεί να έχει οικονομικά οφέλη για την πόλη και τους κατοίκους της. Επιπλέον, μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων της πόλης, παρέχοντας μια πράσινη

ζώνη μέσα στην πόλη, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ψυχαγωγία, άθληση και περίπατο. Επιπλέον, η ένταξη του αρχαιολογικού πάρκου στον πολεοδομικό ιστό μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση και προστασία των αρχαιολογικών ευρημάτων.

Έτσι, η δεύτερη ενότητα είναι αφιερωμένη στους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας και της Ρώμης για την κάθε περίπτωση παρουσιάζονται από πέντε εμβληματικοί αρχαιολογικοί χώροι. Η περίπτωση της πρωτεύουσας της Ελλάδας ξεκινάει με μία ιστορική προσέγγιση. Η Αθήνα έχει μια εκτενή ιστορία που φτάνει ως την αρχαιότητα, με σημαντικές κληρονομίες από την αρχαία ελληνική περίοδο, όπως τον Παρθενώνα και την Ακρόπολη. Η ιστορική προσέγγιση συνδυάζεται με τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης καθώς, αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της αστικής ανάπτυξης και προσαρμογής της πόλης στις ανάγκες του πληθυσμού και του περιβάλλοντος. Καθώς η Αθήνα έχει μια μακρά ιστορία, ο πολεοδομικός της σχεδιασμός έχει εξελιχθεί και προσαρμοστεί στα διάφορα ιστορικά, κοινωνικά και οικονομικά πλαίσια. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων. Αυτό το πρόγραμμα έχει ως στόχο την αποκατάσταση, την προστασία και την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή της Αθήνας. Μέσω αυτού του προγράμματος, πραγματοποιούνται εργασίες αναστήλωσης, συντήρησης και αναβάθμισης των αρχαιολογικών μνημείων, προκειμένου να διατηρηθούν και να παρουσιαστούν στο κοινό με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Ο σκοπός αυτού του προγράμματος είναι να δημιουργηθεί μια ολοκληρωμένη εμπειρία για τους επισκέπτες και να ενισχυθεί η πολιτιστική κληρονομιά της.

Από την πληθώρα των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας επιλέγονται να παρουσιαστούν πέντε από αυτούς. Αρχικά αναφέρεται η Ακρόπολη, ένας από τους πιο εμβληματικούς αρχαιολογικούς χώρους στον κόσμο. Φιλοξενεί τον Παρθενώνα, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια και τον Ναό της Αθηνάς Νίκης. Πρόκειται για το κέντρο της αρχαίας Αθήνας και αντιπροσωπεύει την ακμή της αθηναϊκής τέχνης και αρχιτεκτονικής. Έπειτα, η αρχαία Αγορά της Αθήνας ήταν ο κεντρικός δημόσιος χώρος της πόλης. Εκεί βρίσκονταν ναοί, αγάλματα, στοές και δημόσια κτίρια. Στον χώρο αυτό διεξάγονταν εμπορικές δραστηριότητες, πολιτικές συγκεντρώσεις και φιλοσοφικές συζητήσεις. Το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού είναι ένα αρχαίο θέατρο και που βρίσκεται στην πλαγιά του λόφου της Ακροπόλεως. Χτίστηκε τον 2^ο αιώνα π.Χ. και ανακατασκευάστηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Ηρώδη τον 2^ο αιώνα μ.Χ. Σήμερα χρησιμοποιείται για μουσικές και θεατρικές παραστάσεις. Το Θέατρο Διονύσου είναι ένα αρχαίο θέατρο που βρίσκεται στους πρόποδες της Ακροπόλεως. Χτίστηκε τον 4^ο αιώνα π.Χ. και ήταν αφιερωμένο στον Δίονυσο, τον θεό του κρασιού και του θεάτρου. Το θέατρο είχε την ικανότητα να φιλοξενεί περίπου 17.000

θεατές και χρησιμοποιούνταν για τις αρχαίες εορτές και θεατρικές παραστάσεις. Τέλος, το Παναθηναϊκό Στάδιο, γνωστό και ως Καλλιμάρμαρο, ένας από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους στην πόλη με μεγάλη ιστορική σημασία. Σήμερα, χρησιμοποιείται για ειδικές εκδηλώσεις, όπως συναυλίες και τελετές έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων.

Στην περίπτωση της Ρώμης γίνεται αναφορά στην πολιτιστική πολιτική της Ιταλίας και έπειτα στην αξιοποίηση των αρχαιολογικών της χώρων. Η Ρώμη είναι γνωστή για την πλούσια αρχαιολογική κληρονομιά της, που περιλαμβάνει μερικούς από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στον κόσμο.

Ορισμένοι από αυτούς τους σημαντικούς χώρους είναι που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν στην παρούσα εργασία είναι το Κολοσσαίο (Colosseum), ένα αρχαίο αμφιθέατρο που κατασκευάστηκε την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ήταν το μεγαλύτερο αμφιθέατρο που κατασκευάστηκε ποτέ και χρησιμοποιήθηκε για διάφορες δημόσιες εκδηλώσεις, όπως αγώνες και θεατρικές παραστάσεις. Το Ρωμαϊκό Φόρουμ (Forum Romanum) ήταν το κεντρικό πολιτικό, θρησκευτικό και εμπορικό κέντρο της αρχαίας Ρώμης. Περιλαμβάνει πολλά αρχαία κτίρια και μνημεία. Το Πάνθεον είναι ένας αρχαίος ρωμαϊκός ναός που χτίστηκε τον 2^ο αιώνα π.Χ. Αρχικά αφιερωμένος στους πολλούς θεούς της αρχαίας Ρώμης, μετατράπηκε αργότερα σε εκκλησία χριστιανικής λατρείας. Έχει εντυπωσιακή κατασκευή και ξεχωρίζει για την κορυφή του που αποτελείται από μια μεγάλη καμάρα με οπή στο κέντρο. Σήμερα, λειτουργεί ως επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος. Ο Λόφος του Παλατίνου είναι ένας από τους επτά λόφους της Ρώμης και θεωρείται ο πιο αρχαίος κατοικημένος λόφος της πόλης. Ήταν η κατοικία των αυτοκρατόρων και άλλων ευνοούμενων κατοίκων της Ρώμης. Στον Λόφο του Παλατίνου βρίσκονται αρχαιολογικοί χώροι και εντυπωσιακά αρχαιολογικά αξιοθέατα, όπως το Παλάτι του Αυγούστου και το Παλάτι του Δομιτιανού. Τέλος, τα Λουτρά του Καρακάλλα είναι μεγαλοπρεπή λουτρά που κατασκευάστηκαν κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και ονομάστηκαν έτσι προς τιμήν του αυτοκράτορα Καρακάλλα. Πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες αρχαίες δημόσιες εγκαταστάσεις της Ρώμης, που περιλάμβανε διάφορους χώρους για κολύμβηση, γυμναστήριο και αίθουσες χαλάρωσης.

Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο που αφορά τα συμπεράσματα στο οποίο παρουσιάζονται οι αρχαιολογικοί χώροι ως ζώσα πολιτιστική κληρονομιά και γίνεται αναλυτική σύγκριση ανάμεσα στην Αθήνα και τη Ρώμη.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι το μοντέλο της ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς είναι ένα πολύτιμο εργαλείο για την ανάδειξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αναγνωρίζει την αξία των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων ως ζωντανής πολιτιστικής κληρονομιάς και δίνει έμφαση στην ανάδειξη τους μέσω σύγχρονων δράσεων και προσεγγίσεων.

Μεθοδολογία της παρούσας εργασίας

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται στην εργασία βασίζεται σε βιβλιογραφικές αναφορές και ανασκοπήσεις της ξένης και ελληνικής βιβλιογραφίας και άρθρων καθώς και στη συγκριτική μελέτη των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης. Η μέθοδος της συγκριτικής ανάλυσης θεωρώ ότι είναι η κατάλληλη προσέγγιση για τη σύγκριση της αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων.

Η ανάπτυξη της εργασίας θα περιλαμβάνει τη συλλογή και ανάλυση πρωτογενών δεδομένων από βιβλία, επιστημονικά άρθρα, αναφορές, αλλά και πηγές όπως επίσημες ιστοσελίδες και ανακοινώσεις από αρχαιολογικούς φορείς και αρχές. Αρχικά, θα γίνει μια εκτενής βιβλιογραφική έρευνα για να συλλεχθούν πληροφορίες για το θεωρητικό υπόβαθρο, για την έννοια των αρχαιολογικών χώρων, την ιστορία της Αθήνας και της Ρώμης, καθώς και τη σημασία και την αξία των αρχαιολογικών χώρων για την κοινωνία και τον τουρισμό. Στη συνέχεια, θα πραγματοποιηθεί μια αναλυτική παρουσίαση πέντε σημαντικών αρχαιολογικών χώρων από την Αθήνα και τη Ρώμη.

Σ' αυτό το πλαίσιο θα γίνει προσπάθεια καθορισμού των αντικειμένων σύγκρισης. Πρόκειται για καθορισμό επιλεγμένων αρχαιολογικών χώρων και τα στοιχεία της αξιοποίησής τους που θα εξεταστούν σε κάθε πόλη. Αυτό θα περιλαμβάνει την προσέγγιση των χώρων από ιστορική, αρχαιολογική, αρχιτεκτονική, πολιτιστική και τουριστική άποψη. Επιπλέον, θα συγκεντρωθούν απαραίτητες πληροφορίες και δεδομένα για τους αρχαιολογικούς χώρους και την αξιοποίησή τους σε κάθε πόλη, μέσω έρευνας σε βιβλία, επιστημονικά άρθρα, ακαδημαϊκές πηγές και προσωπικές επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους. Θα αναζητηθούν οι ομοιότητες και τα σημεία σύγκλισης μεταξύ των αρχαιολογικών χώρων των δύο πόλεων. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει παρόμοιες αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, κοινά μοτίβα στην τέχνη και την τεχνολογία, ή κοινές πρακτικές αξιοποίησης από τον τοπικό πληθυσμό.

Κατά την ερευνητική διαδικασία για τη συγκριτική ανάλυση της αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης, αντιμετωπίσα ορισμένες δυσκολίες. Η πρόσβαση σε πλήρεις και αξιόπιστες πληροφορίες για την αξιοποίηση των αρχαιολογικών

χώρων είναι περιορισμένη σε ορισμένες περιπτώσεις. Αυτό οφείλεται σε περιορισμένη δημοσιεύσιμη βιβλιογραφία, περιορισμένη πρόσβαση σε ανασκαφές και απουσία πληροφοριών από προηγούμενες έρευνες. Επίσης, αισθητή είναι η απουσία συγκρίσιμων δεδομένων. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας και της Ρώμης είναι μοναδικοί και μοιάζουν σε ορισμένες πτυχές, αλλά έχουν και διαφορές. Οι δυσκολίες προκύπτουν κατά τη σύγκριση των αρχαιολογικών χώρων, καθώς δεν υπάρχουν αντίστοιχα δεδομένα για όλες τις πτυχές.

Η συγκριτική ανάλυση της αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης είναι μια πολύ χρήσιμη μέθοδος για την κατανόηση των ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ αυτών των δύο πόλεων. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας και της Ρώμης αντιπροσωπεύουν σημαντικά κομμάτια της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς και έχουν επηρεάσει την ανθρώπινη ιστορία και την αρχιτεκτονική. Ωστόσο, έχουν επίσης διαφορετικά χαρακτηριστικά και χρήσεις λόγω της ιστορίας, της πολιτισμικής εξέλιξης και των πολιτισμικών επιρροών που έχουν υποστεί από τις αντίστοιχες πόλεις. Η μεθοδολογία της συγκριτικής ανάλυσης βοήθησε να αναδειχθούν αυτές οι διαφορές και ομοιότητες και να κατανοηθεί καλύτερα η αξιοποίηση και η σημασία των αρχαιολογικών χώρων στις δύο πόλεις.

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Πολιτισμός - Πολιτιστική κληρονομιά

Ο όρος του πολιτισμού μπορούμε να πούμε ότι αφορά το σύνολο των επιτευγμάτων που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο κατά τη διάρκεια της ύπαρξης του δηλαδή της ιστορίας του. Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι πολύ δύσκολο να χωρέσει μέσα σε λίγες λέξεις, πόσο μάλλον να οριστεί. Η πρώτη σκέψη αφορά το σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών που έχουν δημιουργηθεί με βάση την ανθρώπινη δραστηριότητα από την αρχή του κόσμου. (Μπιτσάνη, 2002)

Με ιστορική σειρά θα γίνει μία σύντομη αναφορά στους ορισμούς που έχουν παρουσιάσει Διεθνείς Φορείς. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, με την συμβολή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς, το 1969 επισήμανε ότι «όλα τα ερείπια και τα αντικείμενα ή άλλα ίχνη της ανθρώπινης ύπαρξης, που μαρτυρούν εποχές και πολιτισμούς, για τα οποία οι ανασκαφές ή ανακαλύψεις είναι η κύρια πηγή ή μία από τις κύριες πηγές των επιστημονικών πληροφοριών, θα πρέπει να θεωρούνται ως αρχαιολογικά αντικείμενα» (άρθρο 1). Στη Σύμβαση της UNESCO του 1972 γίνεται λόγος για την ευθύνη που πρέπει να έχουν τα μέλη ως προς την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για την μετάδοση στις μελλοντικές γενιές. Αρκετά αργότερα, αφορμή στάθηκε η επισήμανση της ύπαρξης πληθώρας παράνομων αντικειμένων σημαντικής αξίας για την αρχαιολογία και την ιστορία να στραφεί το ενδιαφέρον στην προστασία αυτών των αντικειμένων. Έτσι, το 1995 η Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης, Σύμβαση Unidroit καθιέρωσε τον όρο «πολιτιστικά αγαθά». Σύμφωνα με τη Διεθνή Επιτροπή Διαχείρισης Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (International Committee for Archaeological Heritage Management) κληρονομιά μπορεί να θεωρηθούν όλα τα κατάλοιπα και ίχνη του παρελθόντος, τα οποία συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη και διαμορφώνουν την ανθρώπινη ιστορία. (Trotzig, G. June 1993)

Ο όρος πολιτιστικό αγαθό αναφέρεται συχνά και είναι άμεσα συνυφασμένο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς και απευθύνεται στο σύνολο των ιδιαίτερων ή αλλιώς θα λέγαμε συμβολικών αντικειμένων τα οποία είναι σημαντικά για τις επόμενες γενιές και μπορεί να λειτουργήσουν ως ορόσημα. Ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» περιλαμβάνει τόσο την υλική κληρονομιά όσο και την άυλη. Η υλική κληρονομιά αφορά τα κινητά και τα ακίνητα στοιχεία, τα οποία έχουν ενδιαφέρον για έναν τόπο ως προς τον ιστορικό και αρχαιολογικό τομέα, τον εθνολογικό και καλλιτεχνικό. Η άυλη κληρονομιά απευθύνεται στη γλώσσα, τα

ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τη μουσική, την ποίηση, το χορό ακόμα και τις διατροφικές συνήθειες. (Blake, 2000)

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τα πολιτιστικά τοπία σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τον τρόπο ζωής των ανθρώπων και αναδεικνύουν εθνογραφικά στοιχεία του κάθε τόπου. Η Ευρώπη του 20^{ου} αιώνα αναπλάστηκε από ένα σύνολο επαναστάσεων μεταξύ του 16^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο σταδιακά ξεπεράστηκε η θρησκευτική και αριστοκρατική εξουσία και δόθηκε έμφαση στη σημασία του εθνικού κράτους. Για την πατρίδα η έννοια της εθνικής ταυτότητας είναι πολύ μεγάλης σημασίας και ενισχύεται από την φροντίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για την κάθε χώρα η πολιτιστική κληρονομιά της είναι η ταυτότητα της. Πρόκειται για τους ιστορικούς χώρους, τις πολιτιστικές πρακτικές, τις γνώσεις και τις συμπεριφορές των κατοίκων κάθε τόπου. Τέλος, ο όρος πολιτιστική κληρονομιά ενώ συνδέεται με την αιωνιότητα καλείται να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες του παρόντος. Με την έννοια ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο από επιστημονικά ρεύματα όσο και για την εξήγηση φαινομένων. (Κώνστα, 2017)

1.2. Πολιτιστικό τοπίο

Το τοπίο μπορεί να αντιληφθεί και ως ένα έργο αρχιτεκτονικής που οργανώνει τον χώρο με σχήματα και λειτουργίες. Η δομή και η διάταξη του τοπίου μπορούν να συνδέονται με την ιστορία και τον πολιτισμό της περιοχής. Το τοπίο μπορεί να διατηρεί αποτυπώματα από παλαιότερες εποχές, να αποκαλύπτει αρχαίες κατασκευές, να φέρει σημάδια από παρελθοντικές δραστηριότητες και να λειτουργεί ως μαρτυρία της ιστορίας και της εξέλιξης του τόπου. Έτσι, το τοπίο αποτελεί ένα πραγματικό ντοκουμέντο που μαρτυρεί την ιστορία και διατηρεί τον τρόπο ζωής, τους πολιτισμούς και τις τεχνικές που έχουν διαμορφώσει την περιοχή. Είναι ένας χώρος που δεν περιορίζεται από συγκεκριμένη κλίμακα και ο άνθρωπος τον αντιλαμβάνεται ή τον διαμορφώνει σύμφωνα με τις δικές του ανάγκες, επιθυμίες και στόχους. Κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει μοναδική αντίληψη του τοπίου, ανάλογα με τις προσωπικές του εμπειρίες και αισθητικές προτιμήσεις. Έτσι, το τοπίο γίνεται ένας χώρος που αντανακλά και απηχεί τη συνειδητή ή ασυνείδητη επίδραση του ανθρώπου πάνω του. (Πανάγου, Μπιτσάνη, Καλομενίδης, 2007)

το πολιτιστικό περιβάλλον αναφέρεται στο συνολικό περιβάλλον ενός συγκεκριμένου μνημείου ή χώρου, περιλαμβανομένου του άμεσου και του ευρύτερου τοπίου στο οποίο αυτό το μνημείο εντάσσεται. Αυτή η έννοια αναγνωρίζει ότι η αξία ενός μνημείου δεν προέρχεται μόνο από το ίδιο το μνημείο, αλλά και από το περιβάλλον και τον συνδυασμό που δημιουργεί με το γύρω του τοπίο. Το άμεσο περιβάλλον αναφέρεται στην περιοχή

γύρω από το μνημείο ή το χώρο. Το ευρύτερο τοπίο αναφέρεται στο ευρύτερο περιβάλλον και τον πολιτισμικό πλούτο στον οποίο ανήκει το μνημείο. (Πούλιος κ.α., 2015)

το πολιτιστικό τοπίο δεν περιορίζεται μόνο σε στοιχεία υλικής φύσης, αλλά επίσης περιλαμβάνει συμβολικά στοιχεία. Αυτά τα συμβολικά στοιχεία μπορούν να είναι αποτέλεσμα πνευματικής έκφρασης, πολιτισμικών πρακτικών, θρησκευτικών τελετών, παραδόσεων και πολλών άλλων παραγόντων που αντικατοπτρίζουν τον πολιτισμό μιας περιοχής. Τα συμβολικά στοιχεία μπορεί να περιλαμβάνουν τέχνη, μουσική, λογοτεχνία, χορό, θέατρο, θρησκευτικά σύμβολα, σύμβολα εθνικής ή περιφερειακής ταυτότητας, καθώς και άλλες μορφές πολιτισμικής έκφρασης. Αυτά τα στοιχεία αντιπροσωπεύουν συχνά τις αξίες, τις παραδόσεις και την ταυτότητα μιας κοινότητας ή μιας περιοχής. Οι συμβολικές αξίες και πρακτικές που συνδέονται με το πολιτιστικό τοπίο μπορούν να είναι εξίσου σημαντικές με τα φυσικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία. Αυτά τα συμβολικά στοιχεία συνεισφέρουν στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. (Bitsani, 2014)

Η αστική αναγέννηση αποτελεί μια κίνηση που επικεντρώνεται στην αναβίωση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής. Σε αυτήν τη διαδικασία, παλαιά και ανενεργά κτίρια, συνοικίες και χώροι αναπτύσσονται και ανακαινίζονται για να αναζωογονηθούν και να δώσουν νέα ζωή στην περιοχή. Ο στόχος της αστικής αναγέννησης είναι να διατηρηθεί και να αξιοποιηθεί η πολιτιστική κληρονομιά με τρόπο που να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής και να δημιουργήσει ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Αυτή η διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει την ανακαίνιση και ανάπτυξη κτιρίων, την αναζωογόνηση ιστορικών δομών, την ανάδειξη παραδοσιακών συνοικιών, την ανάπτυξη πολιτιστικών κέντρων και αξιοθέατων, καθώς και την προώθηση πολιτιστικών εκδηλώσεων και τουριστικών δραστηριοτήτων. Η αστική αναγέννηση επιδιώκει να συνδυάσει την συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς με την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής. Στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα ισορροπημένο περιβάλλον που να συνδυάζει την ιστορική και πολιτιστική αξία με την σύγχρονη λειτουργικότητα και ανάγκες της κοινότητας. Η αστική αναγέννηση μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη, όπως η δημιουργία εργασιακών ευκαιριών, η αύξηση του τουρισμού και της οικονομικής ανάπτυξης, η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και η διατήρηση της ταυτότητας και της ιστορίας μιας περιοχής. Η αναγέννηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να ενισχύσει την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, προωθώντας την αποκατάσταση παλαιών κτιρίων και χώρων αντί της κατασκευής νέων. (Φουσεκή, 2020)

2. Αρχαιολογία

2.1. Ορισμός

Βασική παράμετρος της Αρχαιολογικής Επιστήμης είναι η έρευνα του παρελθόντος που περιλαμβάνει το ανθρώπινο στοιχείο και τον υλικό πολιτισμό. Αρκεί να σκεφτούμε ότι σε αντίθεση με την ιστορία που τα τεκμήρια της φτάνουν ως 5.000 χρόνια, η αρχαιολογία μπορεί να ασχοληθεί να με τους πρώτους ανθρώπους και να προσφέρει πληροφορίες για 200.000 χρόνια πριν. (Swain, 2007)

Πιο συγκεκριμένα, ο όρος αρχαιολογία φαίνεται να προέκυψε κατά το 19^ο αιώνα από την αρχαιοδιφία σε συνδυασμό με την γεωλογία και την ιστορία. Το λεξικό Τριανταφυλλίδη αναφέρει ότι «αρχαιολογία είναι η επιστήμη που ασχολείται με την έρευνα και με τη μελέτη της ζωής και της δραστηριότητας ανθρώπων που έζησαν σε παλαιότερες εποχές, όπως αυτή εμφανίζεται από τα ευρήματα μνημείων της τέχνης και των προϊόντων της ανθρώπινης εργασίας».¹ Επίσης, σύμφωνα με λεξικό της Οξφόρδης αρχαιολογία είναι «η μελέτη της ανθρώπινης ιστορίας και προϊστορίας μέσα από την ανασκαφή των χώρων και την ανάλυση των έργων και άλλων υφιστάμενων ερειπίων».²

Το βασικό αντικείμενο μελέτης της αρχαιολογίας είναι τα υλικά κατάλοιπα και όλοι οι χώροι ανθρώπινης παρουσίας χωρίς να περιορίζεται στις πληροφορίες που παρέχουν οι γραπτές πηγές αλλά της χρησιμοποιεί συμπληρωματικά. Μάλιστα, διαθέτει μεθόδους για την μελέτη, την κατηγοριοποίηση και την ανάλυση του ανθρώπινου παρελθόντος. Η αρχαιολογική έρευνα δεν κάνει διακρίσεις, όλα τα κατάλοιπα είναι το ίδιο σημαντικά προκειμένου να ερμηνεύσει τις ανθρώπινες κοινωνίες του παρελθόντος. Εν κατακλείδι το κεντρικό ζήτημα στην αρχαιολογία είναι η μελέτη και ερμηνεία του υλικού πολιτισμού. Πρόκειται για μία συνεχόμενη αναζήτηση της αλήθειας. (Κώνστα, 2017)

2.2. Ιστορική αναδρομή

Στη περίοδο της Αναγέννησης υπήρξε έντονο ενδιαφέρον για την αρχαιότητα και πραγματοποιήθηκαν αρκετές ανασκαφικές εργασίες. Δυστυχώς, στόχο είχαν κυρίως την ανεύρεση έργων Τέχνης με υψηλή αισθητική και εμπορική αξία και όχι την επιστημονική έρευνα και την αποκάλυψη αρχαιολογικών δεδομένων. Οι ιδιωτικές συλλογές αναπτύχθηκαν αυτή τη περίοδο κυρίως από τους ευγενείς και τους πάπες. Τα ευρήματα μιας ανασκαφής για να μπορέσουν να προσφέρουν πληροφορίες για τις κοινωνίες και τους

¹ Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

² English Oxford Living Dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/archaeology>

πολιτισμούς στο χώρο που βρέθηκαν πρέπει να συνοδεύονται από αρχαιολογικά δεδομένα και όχι να είναι απλά αυθαίρετα αρχαία κομμάτια. Για να συμβεί αυτό χρειάζεται μια προσεκτική ανασκαφή και αναλυτική καταγραφή και μελέτη μιας αρχαιολογικής θέσης. Το 1784 χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά η για πρώτη φορά η μέθοδος της στρωματογραφίας σε αρχαιολογική έρευνα, από τον Thomas Jefferson, έναν από τους συντάκτες της Διακήρυξης της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας και 3ο πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, στην Βιρτζίνια κατά την ανασκαφή ενός ινδιάνικου ταφικού τύμβου. Η μέθοδος της στρωματογραφίας που προέρχεται από τον κλάδο της γεωλογίας από το τέλος του 19^{ου} αι. άρχισε να χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο και στον χώρο της Μεσογείου. (Hölscher, 2005)

Στις αρχαιολογικές έρευνες του Heinrich Schliemann φαίνεται ότι ενώ το αρχικό πλάνο στις ανασκαφές της Τροίας ήταν η αναζήτηση πολύτιμων ευρημάτων στην πράξη η πολυπλοκότητα της ανασκαφικής διαδικασίας οδήγησε τον ίδιο και τον συνεργάτη του, τον Wilhelm Drörfeld, να γίνουν ακριβείς στις παρατηρήσεις σε σχέση με τα ανασκαφικά συμφραζόμενα και τη διαδοχή των στρωμάτων. Κατά τις δεκαετίες του 1930 ο αρχαιολόγος Sir Mortimer Wheeler πρότεινε κάποιες καινοτομίες στην διαδικασία της ανασκαφής. Το πλάνο ήταν μέσω των στρωμάτων να ταξινομούσαν ομοιόμορφα τα αρχαιολογικά οικιστικά στρώματα και τα τέχνηρα. Έτσι, οι ανασκαφείς προσπαθούσαν να οδηγούνται από οριζόντια επίπεδα, αλλά στην πραγματικότητα δεν υφίσταται τέτοια ιδανική διαδοχή στρωμάτων, αφού συμβαίνουν συνεχώς επεμβάσεις από τάφους και θεμέλια μεταγενέστερων οικισμών ως λάκκους για απορρίμματα και ρίζες δέντρων. Για αυτό το λόγο ο Wheeler προσπαθούσε να ακολουθεί τα στρώματα που παρατηρούσε και τα στοιχεία που προσέφεραν και δεν έσκαβε κατά επίπεδα. Η μέθοδος του διευρύνθηκε από τη μαθήτριά του Kathleen Kenyon και έτσι έμεινε γνωστή ως μέθοδος αρχαιολογικής στρωματογραφίας Wheeler-Kenyon. (Hölscher, 2005)

2.3. Ερευνητικές προσεγγίσεις

Στην αρχαιολογία υπάρχουν παγκόσμια πρότυπα και κώδικες πρακτικής, που ισχύουν σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Αυτά τα πρότυπα και κώδικες προσφέρουν επαγγελματική καθοδήγηση για την αρχαιολογική έρευνα και βοηθούν στη διατήρηση και αξιοποίηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Σε διάφορες χώρες υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες και οδηγίες για την αρχαιολογική έρευνα, όπως ο οδηγός PPG16 «Planning and Policy Guidance Note 16: Archaeology and Planning» στην Αγγλία. Υπάρχουν επίσης οργανισμοί όπως το IFA, η Society for American Archaeology (SAA), και η Society of

Professional Archaeologists (SOPA) που έχουν αναπτύξει κώδικες δεοντολογίας για τα μέλη τους και προωθούν τις βέλτιστες πρακτικές στην αρχαιολογία. (Swain, 2007)

Κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, άρχισαν να αναπτύσσονται διάφορες θεωρίες για την αρχαιολογική ερμηνεία των ευρημάτων. Η θεωρία της διαδικαστικής προσέγγισης αναφέρει ότι ο ανθρώπινος πολιτισμός ήταν το αποτέλεσμα μιας εξελικτικής πορείας και αυτή καλείται ο αρχαιολόγος να ερευνήσει. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία ο υλικός πολιτισμός ενός λαού διαμορφώνεται από πολλές παραμέτρους όπως της επιβίωσης, της μεταλλουργίας, το τεχνολογικό υπόβαθρο, το κοινωνικό και τις επαφές με άλλους λαούς. Γενικότερα η ανάμεσα στις παραμέτρους είναι αναγκαία η αλληλεπίδραση ώστε να επέλθει η ανάπτυξη και η μεταβολή ενός πολιτισμού. Άρα για ένα αντικείμενο ως εύρημα μιας ανασκαφής στόχος είναι να προσδιοριστεί ο ρόλος και η σημασία του μέσα στο κοινωνικό σύνολο και όχι μεμονωμένα της χρήσης του. (Renfrew & Bahn, 2001)

Στην αντίθετη θέση της διαδικαστικής προσέγγισης, αναπτύχθηκε η μεταδιαδικαστική προσέγγιση. Είναι μία προσέγγιση με πολλές διαστάσεις και διάφορες αντιλήψεις που ενώ συνδυάζονται μπορεί να είναι και αντίθετες μεταξύ τους. Έτσι, ως επίκεντρο του πολιτισμού είναι ο άνθρωπος, αφού αυτός καλείται να πάρει αποφάσεις και να διαμορφώσει το κόσμο γύρω του. Με επίκεντρο τον άνθρωπο αναζητούνται οι ιδεολογικές συνιστώσες της κάθε εποχής και της κάθε κοινωνίας. Βασικός εκφραστής είναι ο Ian Hodder, σύμφωνα με τον οποίο υπάρχουν θεμελιώδεις θέσεις στην διαμόρφωση της θεωρίας. Κάθε ερευνητής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ότι ο υλικός πολιτισμός δημιουργείται μέσα από τις πράξεις των ατόμων σε συγκεκριμένα χωρικά και χρονικά πλαίσια, το άτομο συντελεί τον υλικό πολιτισμό και την κοινωνική αλλαγή, η μελέτη των ιδεολογιών του κάθε πολιτισμού θα γίνει λαμβάνοντας υπόψη τις αντικειμενικές συνθήκες. (Hodder, 1991)

Ο Colin Renfrew είναι ο εκπρόσωπος της Γνωστικής αρχαιολογίας, η οποία επικεντρώνεται στη μελέτη της ιδεολογίας μιας κοινωνίας, δηλαδή των ιδεών και πεποιθήσεων που τη διαμορφώνουν. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι τα υλικά κατάλοιπα θα μπορούσαν να θεωρηθούν σαν κείμενα, και να επιδέχονται πολλαπλές αναγνώσεις και 'μεταφράσεις'. Η έρευνα αυτή βασίζεται στις αρχές της κοινωνικοπολιτισμικής ανθρωπολογίας και εξετάζει τα υλικά σύμβολα, τη χρήση χώρων, την πολιτική δύναμη και τη θρησκεία. Στόχος είναι να κατανοηθεί πώς εξελίχθηκε η ανθρώπινη σκέψη σε συγκεκριμένες συνθήκες και περιβάλλοντα. (Renfrew, 2001)

3. Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία

3.1. Ορισμός

Είναι μια σύγχρονη σχετικά ανάγκη να προσδιοριστεί ένα χωρικό πλαίσιο με έναν όρο αρκετά τεχνοκρατικό. Μάλιστα γινόταν η χρήση πολλών παρόμοιων όρων όπως αρχαιολογική θέση, αρχαιολογικός τόπος, αρχαιολογική περιοχή, κλασικός χώρος κλπ. Σημαντική παράμετρος του όρου είναι να θέσει όρια στον χώρο. Έτσι με σκοπό τη διατήρηση της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς προσδιορίζονται όρια σ αυτούς τους χώρους. Το νομοθετικό πλαίσιο διαμορφώνεται βάση συγκεκριμένων χωροταξικών ρυθμίσεων σχετικά με τη ρύθμιση της γης. Λαμβάνοντας υπόψη την υλική μαρτυρία του παρελθόντος. Ο αρχαιολογικός χώρος είναι αναπόσπαστο μέρος του δομημένου αστικού ιστού, ανάμεσα τους υπάρχει ένα 'οριζόντιο' σύνορο το οποίο προκύπτει από την υψομετρική διαφορά ανάμεσα στα στρωματογραφικά επίπεδα. (Μιχέλη, 2019)

Πρόκειται για μία προσπάθεια του δεκάτου ένατου αιώνα να δημιουργηθεί ένας ορισμός. Ως αρχαιολογικό χώρο μπορούμε να ονομάσουμε κάθε πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει ίχνη του παρελθόντος. Σε μεγαλύτερη κλίμακα μπορεί να είναι δρόμοι, ιερά τείχη και άλλα σε μικρότερα κεραμική, οστά κλπ. Έτσι, συγκροτούνται τα μνημεία, οι χώροι που φέρουν μνήμη. Για τον κλάδο της αρχαιολογίας μνημείο μπορεί να θεωρηθεί οτιδήποτε επαναφέρει στην μνήμη κάτι που συνέβη στο παρελθόν. Όλα τα ανθρώπινα σημάδια είναι άξια μνήμης. (Μπούρας, 1982)

Επίσης, μνημείο μπορεί να είναι ένα έργο ή κτίριο οποιασδήποτε εποχής. Όταν πρόκειται για κτίρια μπορούμε να μιλήσουμε για την αρχιτεκτονική κληρονομιά του έθνους χωρίς να έχει σημασία το μέγεθος ή η σπουδαιότητα αφού αντικατοπτρίζονται οι άνθρωποι και ο τόπος. Το κάθε μνημείο λοιπόν, αφού είναι ιστορικό τεκμήριο μπορεί να λειτουργήσει ως τοπόσημο και συχνά δίνει το όνομα του στην περιοχή. Γίνεται κατανοητό πόσο σημαντικό είναι να συνδυάζονται τα μνημεία με το πολεοδομικό υπόβαθρο ώστε να διατηρούνται και να αναδεικνύονται. Τα ιστορικά κτίρια, οι δημόσιοι χώροι, τα πάρκα, η πολεοδομική ανάπτυξη όλα είναι στοιχεία της ιστορίας της πόλης. (Ζήβας, 1997)

Η ταυτότητα και η ιστορία κάθε πόλης γίνεται ορατή μέσα από τα μνημεία του ιστορικού της κέντρου. Οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν την πρώτη ένδειξη του μακρού παρελθόντος. Στις μέρες μας, η πολιτιστική κληρονομιά των πόλεων τα πολιτιστικά κέντρα τείνουν να αποκτούν την αξία που τους αρμόζει. Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει αναπτυχθεί και οι πόλεις με πολιτιστικό υπόβαθρο γίνονται πόλος έλξης. Έτσι, είναι πλέον υψίστης

σημασίας η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων όπως και η μελέτη και ορθή παρουσίαση τους. (Καλληγά, 2004)

4. Αρχαιολογικοί χώροι και αρχαιολογικά πάρκα

4.1. Ορισμός

Οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν σημαντικά μέρη της ιστορίας και της κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Είναι μέρη όπου μπορούμε να δούμε και να ανακαλύψουμε την προϊστορία και τον πολιτισμό μιας περιοχής ή μιας χώρας. Συνήθως περιλαμβάνουν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, όπως αρχαίους ναούς, θέατρα, αμφιθέατρα, πύργους, πύλες και άλλα κτίρια. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή, οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να οριστούν και ως αρχαιολογικά πάρκα. Τα αρχαιολογικά πάρκα είναι περιοχές που συνδυάζουν τον αρχαιολογικό χώρο με τη φύση και το περιβάλλον του. Αυτό σημαίνει ότι η φύση και το περιβάλλον του χώρου είναι επίσης προστατευόμενα και αξιοποιούνται στο πλαίσιο της αρχαιολογικής επισκόπησης και της τουριστικής αξιοποίησης.

Βιβλιογραφικά υφίσταται ένας διαχωρισμός μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου και πάρκου. Επομένως σ αυτή την ενότητα θα γίνει μια αναφορά στους σχετικούς ορισμούς. Παρόλα αυτά η παρούσα εργασία θα συνεχίσει χωρίς έμφαση σ αυτόν τον διαχωρισμό καθώς δεν κρίνεται απαραίτητος για το πλαίσιο στο οποίο δομείται.

Με λίγα λόγια ο Αρχαιολογικός χώρος ξεχωρίζει με βάση τα σταθερά ευρήματα του όπως τις προϊστορικές δομές και αρχαιότητες ενώ όσον αφορά το Αρχαιολογικό πάρκο συνδυάζει τις αρχαιολογικές δομές με το τοπίο και το περιβάλλον σαν να πρόκειται για ένα ανοιχτό Μουσείο. Ο παραπάνω διαχωρισμός χρειάστηκε κυρίως για τα γεωγραφικά μεγέθη και τα ιστορικά ευρήματα. Τα δεδομένα αυτά χρειάζονται ώστε να υπάρχουν νόμοι για την προστασία τους και για τη τη συνεργασία μεταξύ κράτους περιφέρειας και άλλων δημόσιων οργανισμών. (Patera, 2008)

Σύμφωνα με το άρθρο 101 του αστικού κώδικα (Νομοθετικό Διάταγμα 42/2004) το Αρχαιολογικό πάρκο ορίζεται ως: «μια εδαφική περιοχή χαρακτηρισμένη από σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα περιβαλλόμενη από αξίες ιστορικές και τοπικές καθώς και περιοχές που πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις όπως δηλαδή ένα ανοιχτό Μουσείο». Στόχος θα πρέπει να είναι το Αρχαιολογικό πάρκο να σχεδιαστεί και να οικοδομηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε οι επισκέπτες να κατανοούν και να έχουν μια σαφή εικόνα της περιοχής κατά το παρελθόν. Σημαντικό είναι να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των

επισκεπτών και να υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης τους. Χρειάζεται η συνεργασία μεταξύ του επιστημονικού τομέα και των τοπικών αρχών, με αυτό τον τρόπο θα υπάρχει ποιότητα στην πληροφόρηση αλλά και νέες θέσεις εργασίας. (Chedini, 2008)

4.2. Τα χαρακτηριστικά που καθορίζουν το αρχαιολογικό πάρκο

Τις τελευταίες δεκαετίες έγιναν προσπάθειες από τους εκπροσώπους του υπουργείου Πολιτισμού, των Πανεπιστημίων, τη γενική διεύθυνση Μουσείων καθώς και τις περιφέρειες για τη δημιουργία «κατευθυντήριων γραμμών» στα Αρχαιολογικά πάρκα. Πρόκειται για ένα νομικό πλαίσιο το οποίο σχετίζεται με τη χωροταξική υποδομή, την αλληλεπίδραση με τον επιστημονικό, ιστορικό και πολιτιστικό τομέα αλλά και με το περιβάλλον, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τις ευρωπαϊκές επιδιώξεις. Οι εκπρόσωποι των περιφερειών μπορούν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια καθώς γνωρίζουν τις ανάγκες του χώρου. Τα κυριότερα προβλήματα που προκύπτουν και θα πρέπει να ξεπεραστούν αφορούν τα όρια της κάθε αρχαιολογικής έκτασης και το διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων μεταξύ του κράτους και των περιφερειών. (Κιτσαρά, 2020)

Συντονίζονται, λοιπόν δύο στάδια για τον καθορισμό του Αρχαιολογικού Πάρκου. Το πρώτο ονομάζεται προκαταρκτικό στάδιο. Αφορά την αξιολόγηση της εγκυρότητας από αρχαιολογικής πλευράς και του ελέγχου των εμπλεκόμενων φορέων. Γίνεται μια ολοκληρωμένη μελέτη για την αντικειμενική κατάσταση του πάρκου και των δυνατοτήτων του στο μέλλον. Το δεύτερο στάδιο ονομάζεται πρακτικό στάδιο. Σε αυτό λαμβάνονται υπόψη όλα τα νομικά, θεσμικά και οικονομικά πλαίσια. Με προσοχή συντάσσεται ο επιστημονικός σχεδιασμός ο οποίος έχει ως βασικό στόχο την σύνδεση της «αρχαιολογίας» και του «τοπίου» με συνδυασμό του φυσικού αλλά και του αστικού περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής. (Chedini, 2008)

Ο αρχαιολογικός σχεδιασμός θα αναφέρεται σε όλη την έκταση του αρχαιολογικού χώρου και της σημασίας αξιοποίησης του όπως και των μεθόδων που θα ακολουθηθούν βασισμένος στην μορφολογία και τυπολογία του. Αρχικά, θα γίνει «ο χωροταξικός σχεδιασμός», και έπειτα θα οργανωθεί το σχέδιο «προστασίας» και «αξιοποίησης» του χώρου. Πραγματοποιείται λοιπόν η μελέτη σχετικά με το σχεδιασμό των διαδρομών, των διασυνδέσεων και των χώρων στάθμευσης. Σχετικά με την προστασία λαμβάνονται υπόψη οι γύρω περιοχές και η αναβάθμιση όπου χρειάζεται. Όσον αφορά την αξιοποίηση του τόπου υπάρχουν πάρα πολλές λεπτομέρειες που μπορούν να ληφθούν υπόψη για το

«σχεδιασμό ενός φιλόξενου περιβάλλοντος». Τέτοιες λεπτομέρειες είναι η προστασία από τα καιρικά φαινόμενα, ο σωστός φωτισμός για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων και άλλα. Ως προς το «σχέδιο επικοινωνίας» καθορίζεται από την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον σύγχρονο χώρο και την ιστορική αξία του τόπου, δηλαδή κάθε στοιχείο εντός και εκτός του χώρου. Αρκεί να σκεφτεί κανείς την τουριστική αξία του Αρχαιολογικού χώρου και τις επιπτώσεις που θα επιφέρει στην ευρύτερη περιοχή. Τα Αρχαιολογικά πάρκα ενισχύουν την οικονομία της πόλης που ανήκουν και την ανταγωνιστικότητα της και έτσι αναπτύσσονται πολιτιστικές δραστηριότητες και εξελίσσεται ο επιχειρηματικός τομέας. (Chedini, 2008)

Επίσης, στις μέρες μας υπάρχει η δυνατότητα κατοχύρωσης ευρωπαϊκών κονδυλίων, τα οποία είναι πάρα πολύ βοηθητικά. Για να γίνει εκμετάλλευση τους οι νομοθεσίες πρέπει να είναι πιο ακριβείς σχετικά με τα τον προγραμματισμό και το σχεδιασμό των Αρχαιολογικών πάρκων. Συχνά όμως παρατηρείται μία δυσκολία, ανακρίβεια και σύγχυση από τους αρμόδιους φορείς. Η συνεργασία ανάμεσα στους κρατικούς μηχανισμούς, τους τοπικούς δημόσιους οργανισμούς και την ιδιωτική πρωτοβουλία είναι σε μεγάλο βαθμό χρονοβόρα κυρίως λόγω της γραφειοκρατικής διαδικασίας. Με αποτέλεσμα την γενικότερη καθυστέρηση ως προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την οριοθέτηση του πάρκου. (Chedini, 2014)

Κάθε αρχαιολογικός χώρος διασφαλίζεται από ένα καταστατικό, το οποίο προσδιορίζει τους εμπλεκόμενους φορείς, τα αρχαιολογικά ευρήματα, τους τοπικούς περιορισμούς, τη λειτουργία του χώρου, τη παρουσία αρχαιολόγου, επιστημονικού διευθυντή και άλλων διοικητικών και διαχειριστικών οργάνων. Φυσικά, αναφέρονται το οργανόγραμμα και ο οικονομικός σχεδιασμός, δηλαδή τα έσοδα-έξοδα, ο οικονομικός προϋπολογισμός και οι διαθέσιμοι πόροι. Η πρόταση για το καταστατικό γίνεται σε διάστημα τριών με πέντε χρόνων στο υπουργείο Πολιτισμού. Όλοι οι Αρχαιολογικοί χώροι και τα πάρκα που αναγνωρίζονται από το υπουργείο θα αναγράφονται στην ιστοσελίδα του. Έτσι, οι μελλοντικοί υπεύθυνοι των Αρχαιολογικών χώρων θα μπορούν να συνεχίσουν την καλλιέργεια σχέσεων με τους ιδιωτικούς φορείς για την πραγματοποίηση πολιτιστικών δράσεων. (Patera, 2008)

4.3. Ανάδειξη και ένταξη στο πολεοδομικό ιστό

Τις τελευταίες δεκαετίες υπάρχει διαρκής εξέλιξη και ανάγκη εκμετάλλευσης χώρου ειδικά μέσα στις πόλεις. Αυτό έρχεται σε σύγκρουση με την απαίτηση χώρου από την πλευρά των μνημείων. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι διαφαίνεται μία «σύγκρουση» ανάμεσα στο συνεχώς μεταβαλλόμενο παρόν και στο στατικό παρελθόν.

Η πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με το δομημένο περιβάλλον και πρέπει να αξιολογείται στο πλαίσιο της οικολογίας. Οι περιοχές παγκόσμιας κληρονομιάς έχουν σημαντική καθολική αξία και οι πολιτικές συντήρησής τους πρέπει να βασίζονται σε αρχική έρευνα και τεκμηρίωση. Οι αξίες της κληρονομιάς διαιρούνται σε πολιτιστικές και οικονομικές και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι δύο κατηγορίες κατά τη διατήρησή της. Η συντήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελεί ένα πολιτισμικό πρόβλημα που απαιτεί κατανόηση των αξιών που περιλαμβάνονται σε αυτήν. Η αποκατάσταση δεν είναι μια συνταγή, αλλά πρέπει να βασίζεται σε μια ισορροπημένη κρίση με γνώμονα τους στόχους που προβλέπονται. Η πολιτική της συντήρησης περιλαμβάνει παρεμβάσεις σε διάφορες κλίμακες και επίπεδα έντασης, λαμβάνοντας υπόψη τη φυσική κατάσταση, τα αίτια της υποβάθμισης και τις μελλοντικές προοπτικές της κληρονομιάς. Κάθε περίπτωση πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους παράγοντες. Οι αρχές της συντήρησης και αποκατάστασης πρέπει να τηρούνται, με την ελάχιστη και αποτελεσματική επέμβαση να αποτελεί την καλύτερη πολιτική πρακτική. (Μπιτσάνη, 2023)

Δυστυχώς συχνά παρατηρείται εγκατάλειψη των ιστορικών οικισμών. Αυτό συμβαίνει και σε άλλες χώρες όχι μόνο στην Ελλάδα, κυρίως σε περιοχές που χρήζουν κρατικής ιδιοκτησίας και προστασίας, όπου οι αρμόδιοι δεν θέτουν σε προτεραιότητα την συντήρηση και ανάδειξη του χώρου με αποτέλεσμα την φθορά του. Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι κομμάτι του πλαισίου που τους περικλείει και μπορούν να το αναδείξουν. Ένας τρόπος θα ήταν μια ιστορική πόλη να μετατραπεί σε ζωντανό μουσείο στο οποίο τα κτίρια θα είχαν λειτουργικό χαρακτήρα και δεν θα ήταν αφημένα να περάσουν στην αφάνεια. Αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος ώστε ο επισκέπτης να αποκτήσει μια διαδραστική εικόνα του ιστορικού πλαισίου και όχι απλά να διαβάξει τις πινακίδες κατεστραμμένων κτιρίων. (Ζήβας, 1997)

Με σκοπό να διατηρηθεί η ιστορία μας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι έννοιες της «ενεργού προστασίας και της «ολοκληρωμένης προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι προσπάθειες για την προστασία του ιστορικού παρελθόντος κάθε περιοχής να έγκειται στο να το εντάξουν στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας. Οφείλουμε να αναβαθμίζουμε την

ιστορία μας ποιοτικά δίνοντας της ποικιλία και ενδιαφέρον. Μια πόλη μπορεί να μείνει διαχρονικά ζωντανή μόνο αν καταφέρει να συνδυάσει την διατήρηση όλων των στοιχείων του παρελθόντος της που την έφτασαν στο σήμερα αλλά παράλληλα να ικανοποιεί τους νέους κατοίκους όπως και τις νέες λειτουργίες του μέλλοντος. (Γρίβα, 2009)

4.4. Η διοίκηση του αρχαιολογικού χώρου

Η διοίκηση του αρχαιολογικού πάρκου γίνεται με έμμεσο τρόπο από τους υπευθύνους. Ως πολιτιστικός χώρος χρειάζεται τη συμβολή σχετικών οργανώσεων, συνεργατών, τοπικών φορέων, του δήμου. Για την κατοχύρωση της συνεργασίας σχεδιάζεται μία «ιδρυτική πράξη» δηλαδή ένα συμφωνητικό στο οποίο παρουσιάζεται αναλυτικά η σχετική νομοθεσία, οι λεπτομέρειες του προγράμματος, οι συμβάσεις που θα χρειαστούν, οι συμμετέχοντες αλλά γίνεται και εκτίμηση της πολιτιστικής περιουσίας του πάρκου. (Chedini, 2014)

Το σύστημα διοίκησης έχει ως στόχο την ύπαρξη σταθερότητας στο χρόνο με βάση τις υποδομές που μπορεί να προσφέρει ο χώρος. Βασικό σκέλος είναι ο μακροπρόθεσμος οικονομικός προγραμματισμός, ο οποίος λειτουργεί ως εγγύηση από την πλευρά της διοίκησης. Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική κρίση κατανοούμε γιατί ο οικονομικός προγραμματισμός δημιουργεί εγγυήσεις στην οικονομική και ως επακόλουθο στην κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα του πάρκου. Επιπλέον, ο οικονομικός προγραμματισμός παρουσιάζει τους διαθέσιμους πόρους αλλά και τις δυσκολίες που μπορεί να έχει αντιμετωπίσει το πάρκο για διάφορους λόγους όπως την υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής, του ανταγωνισμού ή την δυσκολία στην προσβασιμότητα των επισκεπτών. Τα αποτελέσματα είναι ορατά από τα έσοδα του Αρχαιολογικού πάρκου τα οποία προκύπτουν από τον αριθμό των εισιτηρίων που έχουν δοθεί, την αγορά και χρήση των διαθέσιμων προϊόντων. (Chedini, 2008)

Το αρχαιολογικό πάρκο έχει τη δυνατότητα να σταθεί ως αφορμή για την ανάκαμψη της ευρύτερης περιοχής που το περιλαμβάνει αρκεί να δείξουν το απαιτούμενο ενδιαφέρον οι υπεύθυνοι φορείς όπως οι δήμοι και οι κοινότητες. Θα πρέπει να εφαρμοστεί ένα πλαίσιο κανόνων και διαδικασιών σχετικά με τα θέματα που αφορούν τη διοίκηση ανάμεσα στον ιδιωτικό δημόσιο τομέα. Οι πόροι που διαθέτει ο αρχαιολογικός χώρος όπως και οι κοινωνικό-οικονομικές δυνατότητες ενισχύονται με έναν καλύτερο επιστημονικό σχεδιασμό. Θα πρέπει να γίνεται εκμετάλλευση των εμπλεκόμενων θεσμικών πλαισίων και των πολιτικών των τοπικών φορέων. Απαραίτητη είναι η διεξοδική αξιολόγηση του στρατηγικού σχεδιασμού και των αποτελεσμάτων που φέρνει ανά τακτά διαστήματα. Το

σχέδιο διοίκησης οφείλει να λαμβάνει υπόψη του δράσεις του πολιτιστικού τομέα όπως είναι τοπικές παραδοσιακές εκδηλώσεις και έθιμα που αντανακλούν την ιστορία της κάθε περιοχής. Επίσης, θα πρέπει να είναι ενημερωμένο με βάση της ανάγκες του κοινού και τις τάσεις της αγοράς. Για την πραγματοποίηση άρτια δομημένων πολιτιστικών εκδηλώσεων χρειάζεται η συνεισφορά των διοργανωτών δηλαδή των εκάστοτε φορέων και συνεργατών. Οι επισκέπτες έχουν σημαντικό ρόλο την συμμετοχή και αξιολόγηση του αποτελέσματος, τα Μ.Μ.Ε. συνεισφέρουν σημαντικά με την προβολή της εκδήλωσης ώστε να γνωστοποιηθεί στην κοινότητα. Τέλος, απαραίτητη είναι η εύρεση χορηγών. (Κιτσαρά, 2020)

Αξίζει να γίνει αναφορά στον ρόλο της βιώσιμης ανάπτυξης στους αρχαιολογικούς τόπους, καθώς μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην τουριστική τους ανάπτυξη. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη λαμβάνει δράση σχετικά με τις κοινωνικό-οικονομικές και τις κοινωνικό-πολιτισμικές δυνατότητες ανάλογα με τις δομές της κάθε περιοχής. Έτσι, σχεδιάζονται με προσοχή υπηρεσίες και υποδομές. Οργανώνεται και καθιερώνεται ένα θεσμικό πλαίσιο αρμόδιο για την βιωσιμότητα του αρχαιολογικού χώρου. Γίνεται συνεχής αυτοσκοπός η οργάνωση σχεδίου και η χρήση πολιτικών προστασίας της ομορφιάς του τοπίου και της εφαρμογής εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αυτό μπορεί να γίνει με το συντονισμό σεμιναρίων και συνεδρίων. Επιπλέον, όσων αφορά των τουρισμό οι επισκέπτες αναζητούν την περιπέτεια την επαφή με την φύση, την ανακάλυψη του φυσικού τρόπου ζωής και τη μορφή του πολιτιστικού τουρισμού. Σκοπός του είναι να φέρει σε επαφή τους ανθρώπους με τα ήθη και τα έθιμα των τοπικών παραδόσεων, την τοπική γαστρονομία, την επαφή με τα ιστορικά και τα αρχαιολογικά ευρήματα. Με αυτό τον τρόπο θα γνωρίσει εις βάθος την πολιτιστική κληρονομιά και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων όπως και τη μορφή που είχαν οι κοινωνίες του παρελθόντος. Όλα αυτά προϋποθέτουν την ένδειξη σεβασμού εκ μέρους τόσο των υπεύθυνων του αρχαιολογικού πάρκου όσο και των επισκεπτών. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσει να αναπτυχθεί ένας συνεχής τουρισμός, ο οποίος είναι η πιο σημαντική παράμετρος εσόδων για τον αρχαιολογικό χώρο. Τέλος, ο τουρισμός με τη μορφή του αρχαιολογικού-πολιτιστικού βρίσκεται σε εδραίωση επειδή έχει την ιδιαιτερότητα να μπορεί να συνδέσει την αρχαιολογική-πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου με τη φυσική κληρονομιά του περιβάλλοντος-τοπίου και να συνδεθεί άμεσα με το φυσικό τουρισμό. (Σωπασή, 2007)

4.4.1. Στρατηγικός σχεδιασμός

Η στρατηγική είναι απαραίτητη για κάθε οργανισμό καθώς του επιτρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστικός μέσω της διάθεσης των πόρων του για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της

αγοράς, να ικανοποιήσει τα ενδιαφερόμενα μέλη και να παραμένει σε επαφή με τις συνεχείς αλλαγές. Η διαδικασία σχεδιασμού μάρκετινγκ συνίσταται στην ανάπτυξη και διατήρηση μιας στρατηγικής κατεύθυνσης που συνεκτιμά τους στόχους και τους πόρους της οργάνωσης στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Ο στρατηγικός σχεδιασμός, καλό είναι να λαμβάνει υπόψη του τις σταθερές ανάγκες όπως και να προσαρμόζεται στις έκτακτες συνθήκες του οργανισμού. Οι οργανισμοί θα πρέπει να αξιολογήσουν τις δυνατότητές τους με αναλύσεις SWOT για να βελτιώνονται. (Kotler & Kotler, 2016)

Στον στρατηγικό σχεδιασμό είναι απαραίτητη η ανάλυση των εσωτερικών και εξωτερικών χαρακτηριστικών της πολιτιστικής οργάνωσης, όπως η αποστολή, το όραμα, οι στόχοι, οι προσφορές και οι ανταγωνιστές. Στη συνέχεια, αναλύονται οι προϋπολογισμοί και τα σχέδια δράσης, οι στρατηγικές που εστιάζουν στο όραμα και στους στόχους, οι επιλογές επιχειρησιακών εργαλείων και η εφαρμογή, έλεγχος και παρακολούθηση των διαδικασιών του σχεδιασμού. Τέλος, πραγματοποιείται αξιολόγηση και ανάλυση ελλείψεων, και πιθανή αναπροσαρμογή στόχων και στρατηγικών. Οι προαναφερθείσες διαδικασίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής στρατηγικής και επιτυχημένης υλοποίησής της. (Bollo, 2015)

Η αξιολόγηση είναι ένα σημαντικό στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού, καθώς διαπιστώνεται ο βαθμός της προόδου στην όλη διαδικασία. Πρόκειται για τη συστηματική συλλογή πληροφοριών για να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με ένα θέμα, μια έκθεση ή ένα πρόγραμμα. Η διαδικασία της παρατήρησης μπορεί να αξιολογηθεί από το προσωπικό και το κοινό, για να διαπιστωθεί η ποιότητα και αποτελεσματικότητα και να επισημανθούν ελλείψεις και αναγκαίες αλλαγές για τον μελλοντικό σχεδιασμό. Η αξιολόγηση επαναπροσδιορίζει τη διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού και προσφέρει μια καθαρή εικόνα για τη δημιουργία διαδικασίας του επόμενου στρατηγικού σχεδιασμού. (Αθανασοπούλου, 2003)

4.4.2. Ο ρόλος των εθελοντών

Οι εθελοντικές οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα θεωρούνται αναγκαίοι στους μουσειακούς και αρχαιολογικούς χώρους και γι αυτό έχουν το δικό τους καταστατικό. Οι εθελοντές είναι σημαντική βοήθεια για τους πολιτιστικούς οργανισμούς που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην εξεύρεση κεφαλαίων και πόρων. Ο εθελοντισμός αντιμετωπίζεται θετικά από τις τοπικές αρχές για την προώθηση του τουρισμού και την οικονομική ενίσχυση της περιοχής. Η παρουσία των εθελοντών συμβάλλει στην ανάπτυξη πολιτιστικών πρωτοβουλιών για την αναβάθμιση της περιοχής. Στην Ιταλία, ο εθελοντισμός

στον πολιτιστικό τομέα αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το 1968, όταν οι πολίτες της Φλωρεντίας προσπάθησαν να προστατέψουν τον εθνικό τους πλούτο από τις πλημμύρες του ποταμού Arno. Από τότε δημιουργήθηκαν πολλές οργανώσεις που αποσκοπούν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από οποιαδήποτε μορφή κινδύνου. Σύμφωνα με το νόμο, οι υπηρεσίες των εθελοντών διέπονται από κοινωνικό-πολιτιστικό πνεύμα και οργανώνονται αφίλοκερδώς, ενώ πρέπει να υπάρχει ισορροπία στις δράσεις μεταξύ των δημόσιων ιδρυμάτων και των εθελοντών. (Corsi, 2008)

4.4.3. Δίκτυα πληροφόρησης

Στόχος των δικτύων πληροφόρησης είναι να ενημερώνουν και να προσελκύουν το κοινό στα πολιτιστικά δρώμενα. Δημιουργείται έτσι θετικό κλίμα και αύξηση της συμμετοχής στα εν λόγω γεγονότα. Η προώθηση είναι η πιο δυναμική μεταβλητή του marketing στον επιχειρηματικό κόσμο, καθώς συνδέει πωλητές και αγοραστές. Οι μέθοδοι προώθησης μπορούν να περιλαμβάνουν αφίσες, μέσα εκτύπωσης και διαφήμιση με ολιγόλεπτα βίντεο σε τηλεόραση ή στις στάσεις των μαζικών μέσων μεταφοράς. Ο στόχος της διαφήμισης είναι να υπενθυμίζει στο κοινό την ύπαρξη του γεγονότος και να το παροτρύνει να συμμετάσχει. Συχνά, η διαφήμιση αναφέρεται στα πλεονεκτήματα που παρέχει το προϊόν. Στη διαφήμιση πολιτιστικών αγαθών, όπως η τέχνη και η κουλτούρα, η διαφήμιση γίνεται πιο περίπλοκη, καθώς πρέπει να συνοδεύεται από ένα σύμβολο που ταυτίζεται με το ίδιο το προϊόν ή την περιοχή, προκειμένου να εντυπωθεί πιο εύκολα στη μνήμη του καταναλωτή και να μπορεί να το ανακαλέσει οποιαδήποτε στιγμή. Η διαφήμιση είναι μια σημαντική διαδικασία στην αγορά των προϊόντων και ότι η επικοινωνία με το κοινό είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη θετικής ανταπόκρισης από τους καταναλωτές. (Furlan, 2007)

4.4.4. Μάρκετινγκ στις αρχαιολογικές περιοχές

Πολιτιστικό μάρκετινγκ είναι η διαδικασία προώθησης και προβολής πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών, όπως μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, καλλιτεχνικές εκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις και άλλα πολιτιστικά δρώμενα. Σκοπός του πολιτιστικού μάρκετινγκ είναι η αύξηση της επισκεψιμότητας στα πολιτιστικά αξιοθέατα και η προσέλκυση επενδυτών για την ανάπτυξη της πολιτιστικής βιομηχανίας και της τοπικής οικονομίας. Το πολιτιστικό μάρκετινγκ περιλαμβάνει μια σειρά από δραστηριότητες, όπως η δημιουργία καλής ποιότητας περιεχομένου για το διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα, η οργάνωση προωθητικών εκδηλώσεων, η συμμετοχή σε εκθέσεις και φεστιβάλ, η εκδήλωση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω προγραμμάτων επισκεπτών και η συνεργασία με τους

τοπικούς και διεθνείς φορείς για την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το μάρκετινγκ των αρχαιολογικών περιοχών αναφέρεται στη στρατηγική ανάπτυξης και προώθησης αυτών των περιοχών μέσω διαφόρων μάρκετινγκ τεχνικών, όπως η προώθηση στα social media, η δημιουργία ιστοσελίδων, οι διαφημιστικές εκστρατείες, οι εκθέσεις και τα events κ.λπ. Στόχος του μάρκετινγκ των αρχαιολογικών περιοχών είναι να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες και να αυξήσει τα έσοδα των περιοχών αυτών μέσω της αύξησης του τουρισμού και των επενδύσεων. Συνεπώς, η βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ των αρχαιολογικών περιοχών και του κοινού καθίσταται ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη και την προώθηση των αρχαιολογικών αυτών χώρων. (Ζούνης, 2015)

Η σοβαρή συνεργασία μεταξύ των υπευθύνων των πολιτιστικών οργανισμών και των τοπικών φορέων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προσέλκυση επισκεπτών στους αρχαιολογικούς χώρους. Η διοργάνωση πολιτιστικών γεγονότων, όπως φεστιβάλ, εκθέσεις, ψηφιακές καινοτομίες και πολιτιστικές εκδηλώσεις, μπορεί να αντανακλά τη σπουδαιότητα και την αποτελεσματικότητα της παραγωγής και της πολιτιστικής προσφοράς. Ορισμένα πολιτιστικά γεγονότα μπορούν να προσελκύουν το ενδιαφέρον χιλιάδων επισκεπτών και να αναβαθμίζουν την πόλη τουριστικά και οικονομικά. (Bollo, 2015)

5. Οι αρχαιολογικοί χώροι ως ζώσα πολιτιστική κληρονομιά

Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να θεωρηθούν ως ζωντανή πολιτιστική κληρονομιά και δυναμικά πολιτιστικά τοπία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν μνημεία του παρελθόντος και παρουσιάζουν την ιστορία, τον πολιτισμό και την ταυτότητα μιας περιοχής ή μιας κοινότητας. Ως ζωντανή πολιτιστική κληρονομιά, οι αρχαιολογικοί χώροι συνεχίζουν να επηρεάζουν τη σύγχρονη κοινωνία και να ασκούν έναν σημαντικό πολιτιστικό ρόλο. Μπορούν να αποτελούν πηγή έμπνευσης για την τέχνη, τη λογοτεχνία και την αρχιτεκτονική, και να ενσωματώνονται στην κοινότητα ως χώροι πολιτιστικών εκδηλώσεων, συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και άλλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. (Johnson, 2019)

Η «ζωντανή πολιτιστική κληρονομιά» αναφέρεται στην πολιτιστική κληρονομιά που εξακολουθεί να δημιουργείται και να εξελίσσεται σήμερα με βάση τη συνέχεια της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με αυτήν. Αυτή η συνέχεια εκφράζεται μέσω τόσο των υλικών όσο και των μη υλικών στοιχείων που αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο. Η συνέχεια αυτή μπορεί να προσδιοριστεί με βάση τα κριτήρια, τη συνέχεια της αρχικής λειτουργίας της, τη συνέχεια της διαμόρφωσης των υλικών και μη υλικών στοιχείων της κληρονομιάς, πάντα με βάση την αρχική τους λειτουργία, τη συνέχεια των (παραδοσιακών) αρχών και πρακτικών διαχείρισης/φροντίδας της κληρονομιάς από την κοινωνία, και τη συνέχεια της φυσικής παρουσίας της κοινωνίας εντός ή κοντά στην κληρονομιά. Αυτό το μοντέλο διαχείρισης της κληρονομιάς αντιμετωπίζει την αλλαγή και την εξέλιξη με την πάροδο του χρόνου.

Στην πραγματικότητα η κοινότητα είναι που διατηρεί την αρχική της σύνδεση με την κληρονομιά και συνεχίζει να τη δημιουργεί και να την εξελίσσει. Αυτή η κοινότητα θεωρείται η "κεντρική κοινότητα" και διαφέρει από τις υπόλοιπες κοινότητες και ειδικούς διαχείρισης που αποτελούν την "ευρύτερη κοινωνία". Σκοπός της διαχείρισης σύμφωνα με αυτό το μοντέλο είναι η διαφύλαξη της συνέχειας της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την πολιτιστική κληρονομιά. Η διατήρηση του υλικού της κληρονομιάς επιτυγχάνεται μέσω της διατήρησης της σύνδεσης της κοινότητας με αυτήν. Η ευθύνη και η εξουσία για τη διαχείριση ανήκουν κυρίως στην κεντρική κοινότητα, ενώ οι ειδικοί διαχείρισης και η ευρύτερη κοινωνία έχουν ένα βοηθητικό ρόλο. (Πούλιος, 2015)

Ως δυναμικά πολιτιστικά τοπία, οι αρχαιολογικοί χώροι εξελίσσονται και αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους και τη σύγχρονη κοινωνία. Αποτελούν αντικείμενο μελετών, ανασκαφών και αρχαιολογικών έρευνων, που αποκαλύπτουν νέες πληροφορίες για το παρελθόν και εμβαθύνουν τη γνώση μας για τις αρχαίες πολιτισμικές κοινωνίες. Επιπλέον,

η διατήρηση και η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων συμβάλλουν στην εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση του κοινού για τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. (Πούλιος, 2015)

Επιπλέον, οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να αποτελέσουν πηγή τουριστικής έλξης και ανάπτυξης, προσελκύοντας επισκέπτες από διάφορες περιοχές και προάγοντας την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η επαφή των επισκεπτών με την αρχαιολογική κληρονομιά συμβάλλει στην αναγνώριση και εκτίμηση της ιστορίας και του πολιτισμού της περιοχής. Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να λειτουργήσουν ως σημεία συνάντησης και κοινωνικής δραστηριότητας για τους κατοίκους της περιοχής. Αφού έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως φεστιβάλ, εκθέσεις, συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις, προσφέροντας έναν χώρο για την έκφραση και την ανάπτυξη της τοπικής καλλιτεχνικής κοινότητας. Επιπλέον, μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι εκπαίδευσης, όπου επισκέπτες και νέοι μπορούν να μάθουν για την ιστορία, την αρχιτεκτονική και τον πολιτισμό της περιοχής. (Johnson, 2019)

Οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν επίσης να συμβάλουν στην αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής, μέσω της προώθησης της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και της διατήρησης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η προστασία και η διατήρηση των αρχαιολογικών χώρων συμβάλλει στη διατήρηση της τοπικής ταυτότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς για τις μελλοντικές γενιές. Οι αρχαιολογικοί χώροι προσφέρουν μια μοναδική ευκαιρία για την κατανόηση και την ανάδειξη της ιστορίας και του πολιτισμού μιας περιοχής. Μέσω της συνεχούς έρευνας, ανάδειξης και ερμηνείας των αρχαιολογικών ευρημάτων και των μνημείων, μπορούμε να αποκτήσουμε νέες πληροφορίες και να ανακαλύψουμε πτυχές του παρελθόντος που ήταν άγνωστες. (Πούλιος, 2015)

6. Η UNESCO και η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με τη βιώσιμη ανάπτυξη

Η UNESCO (Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό) έχει έναν σημαντικό ρόλο στην προστασία και τη σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με την αρχαιολογική κληρονομιά και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ο στόχος της UNESCO είναι η προώθηση της συνείδησης και της προστασίας της παγκόσμιας κληρονομιάς, περιλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων, και τη προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει ότι επιδιώκει να ενσωματώσει την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς στις πρακτικές και τις πολιτικές για την αειφόρο ανάπτυξη. Μια σύγχρονη τάση που ακολουθεί η UNESCO είναι η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει ότι η διαχείριση και η ανάπτυξη των αρχαιολογικών χώρων γίνεται με έναν τρόπο που λαμβάνει υπόψη την προστασία τους, την ενίσχυση της τοπικής κοινότητας, την προώθηση της εκπαίδευσης και του τουρισμού. (UNESCO, 2023)

Η UNESCO διαθέτει πολλά εργαλεία "standard setting" που χρησιμοποιεί για την προώθηση της πολιτιστικής προστασίας και διαφύλαξης, της εκπαίδευσης, της επιστήμης, των επικοινωνιών και της πληροφόρησης. Αυτά τα εργαλεία περιλαμβάνουν: Συνθήκες της UNESCO, έχει αναπτύξει συνθήκες και συμβάσεις που αποσκοπούν στην προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η Σύμβαση για την Προστασία του Παγκόσμιου Πολιτιστικού και Φυσικού Κληρονομήματος. Δεσμευτικά μέσα, η UNESCO εκδίδει συστάσεις, κατευθυντήριες γραμμές και δεσμευτικά μέσα για την προώθηση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, της εκπαίδευσης, της επιστήμης και των επικοινωνιών. Προγράμματα και πρωτοβουλίες, η UNESCO υλοποιεί ποικίλα προγράμματα και πρωτοβουλίες για την προώθηση των στόχων της, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας της πολιτιστικής πολυμορφίας και της εκπαίδευσης για όλους. (UNESCO, 2019)

Η Σύμβαση για την Προστασία του Παγκόσμιου Πολιτιστικού και Φυσικού Κληρονομήματος της UNESCO υπογράφηκε το 1972 και αποτελεί ένα σημαντικό πλαίσιο για την προστασία και τη διατήρηση του πολιτιστικού και φυσικού κληρονομήματος παγκοσμίως. Ο στόχος της σύμβασης είναι να προστατεύσει μοναδικά αξιοθέατα και περιοχές του κόσμου που έχουν σημαντική πολιτιστική ή φυσική αξία και να τα διατηρήσει για τις μελλοντικές γενιές. Αυτά τα αξιοθέατα μπορεί να είναι αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, φυσικά τοπία, εθνικά πάρκα και πολλά άλλα. Μέσω αυτής της σύμβασης, η UNESCO διαδραματίζει καίριο ρόλο στην αναγνώριση και προστασία αυτών των αξιοθεάτων. Αναγνωρίζει τη σημασία της διατήρησης της πολιτιστικής ποικιλότητας και της φυσικής κληρονομιάς για την αειφόρο ανάπτυξη και την ενίσχυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Αν και υπογράφηκε

το 1972, η σύμβαση εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά σημαντική και επίκαιρη σήμερα. Στο σύγχρονο περιβάλλον, οι αρχαιολογικοί χώροι και η πολιτιστική κληρονομιά γενικότερα αντιμετωπίζουν αρκετές προκλήσεις, όπως η παράνομη εμπορία πολιτιστικών αγαθών, η ανθρωπογενής καταστροφή λόγω συγκρούσεων και φυσικών καταστροφών, και η ανεπαρκής διαχείριση και διατήρηση. Η UNESCO και η Σύμβαση προσφέρουν ένα πλαίσιο για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και την προώθηση της βιώσιμης προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω διαφόρων προγραμμάτων, πρωτοβουλιών και συνεργασιών, η UNESCO προωθεί την εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση, την έρευνα και την ανάπτυξη. (UNESCO, 1972)

Το Πρόγραμμα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (World Heritage Programme) είναι ένα από τα σημαντικότερα προγράμματα της οργάνωσης που συνδέεται με την προστασία και τη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που έχει παγκόσμια αξία. Το πρόγραμμα στοχεύει στην αναγνώριση, τη διαφύλαξη και την προστασία των μοναδικών και αξιοσημείωτων τοποθεσιών που ανήκουν στην παγκόσμια κληρονομιά της ανθρωπότητας. Ο κύριος στόχος του Προγράμματος Παγκόσμιας Κληρονομιάς είναι η δημιουργία και η εφαρμογή διεθνών προτύπων για την προστασία, τη διατήρηση και την αειφόρο διαχείριση των πολιτιστικών και φυσικών αγαθών που έχουν παγκόσμια σημασία. Αυτά τα αγαθά περιλαμβάνουν μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, φυσικά τοπία, φυσικά πάρκα και περιοχές με παγκόσμια βιολογική ποικιλία. Το πρόγραμμα προωθεί την αναγνώριση και την προστασία αυτών των τοποθεσιών μέσω της εγγραφής τους στην Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η εγγραφή στην Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς αναγνωρίζει την εξαιρετική αξία και τη σημασία αυτών των τοποθεσιών για την ανθρωπότητα και τις μελλοντικές γενιές. Επιπλέον, το πρόγραμμα προάγει τη συνεργασία μεταξύ των χωρών για τη διατήρηση και την ανάδειξη αυτών των κληρονομικών τοποθεσιών. Προωθεί επίσης την ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση σχετικά με την παγκόσμια κληρονομιά και τη σημασία της διατήρησής της για μελλοντικές γενιές. Το Πρόγραμμα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO συμβάλλει στη δημιουργία ενός παγκόσμιου πλαισίου και προτύπων για την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, ενισχύοντας την παγκόσμια συνεργασία και αλληλεπίδραση σε αυτό τον τομέα. (UNESCO, 2023)

Η UNESCO συνεχίζει να αναπτύσσει προγράμματα και δράσεις που αφορούν την προστασία και τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω αυτών των προγραμμάτων, γίνεται προσπάθεια να διασφαλιστεί η συνεχής προστασία των αρχαιολογικών χώρων, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η προώθηση της

βιώσιμης ανάπτυξης. Η UNESCO ενθαρρύνει τη διεθνή συνεργασία και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των χωρών για την αποτελεσματική προστασία των αρχαιολογικών χώρων και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό γίνεται μέσω διακρατικών προγραμμάτων, επιδείξεων, συνεδρίων και συναντήσεων που συγκεντρώνουν εμπειρογνώμονες και εκπροσώπους από διάφορες χώρες. Προωθεί την εκπαίδευση και την έρευνα σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους. Αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη γνώσης, στην κατανόηση της ιστορίας και του πολιτισμού μας, καθώς και στη βελτίωση της διαχείρισης των χώρων. Επιπλέον, η UNESCO προωθεί την αειφόρο αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και των γύρω περιοχών. Αυτό περιλαμβάνει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, τη διατήρηση των τοπικών παραδόσεων και πολιτιστικών πρακτικών, καθώς και την εκπαίδευση των επισκεπτών και την ευαισθητοποίησή τους για την προστασία και τη σημασία των αρχαιολογικών χώρων. (UNESCO, 2019)

Οι προσπάθειες της UNESCO να συνδέσει τους αρχαιολογικούς χώρους με τη βιώσιμη ανάπτυξη στοχεύουν να εξασφαλίσουν την ισορροπία μεταξύ της προστασίας της κληρονομιάς και των οφελών που μπορούν να προκύψουν από αυτήν. Η UNESCO επιδιώκει να προωθήσει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που συνδυάζει την προστασία των αρχαιολογικών χώρων με την αειφόρο ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γίνεται σεβαστή η αυθεντικότητα και η ακεραιότητα των χώρων, ενώ παράλληλα πρέπει να γίνεται έντονη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων και ενδιαφερομένων φορέων. Η UNESCO προάγει την ανάπτυξη καινοτόμων πρακτικών διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων, που λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές. Αυτές οι πρακτικές προάγουν την ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε βιώσιμα σχέδια ανάπτυξης, την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την προώθηση της τοπικής οικονομίας. Μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ερευνητικών δραστηριοτήτων και προώθησης του πολιτισμού, η UNESCO προσπαθεί να διαμορφώσει μια συνειδητοποιημένη και αποδοτική προσέγγιση για τη συνεργασία μεταξύ πολιτισμού, φυσικού περιβάλλοντος και αειφόρου ανάπτυξης. (UNESCO, 2019)

Β' Μέρος:

1. Η περίπτωση της Αθήνας

Σχετικά με την περίπτωση της Αθήνας, με βάση της πηγές που μελέτησα αρχικά θα γίνει μία ιστορική προσέγγιση από τη στιγμή που ορίστηκε ως την πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Έπειτα, με ιστορική σκοπιά θα αναφερθώ πιο εξειδικευμένα στο πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό της. Στη συνέχεια θα παρουσιαστεί αναλυτικά το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων καθώς είναι κατά τη γνώμη μου η πιο σημαντική δράση αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Τέλος, θα γίνει αναλυτική παρουσίαση πέντε σημαντικών αρχαιολογικών χώρων.

1.1. Ιστορική προσέγγιση

Η πόλη της Αθήνας αποφασίστηκε το 1833 να γίνει η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Εκείνη την εποχή η Αθήνα ήταν μια κωμόπολη. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία πόλη αντιθέσεων από την μία πλευρά ιστορική και από την άλλη Νέα πόλη. Η κωμόπολη των 6.000 κατοίκων είναι χτισμένη πάνω στην αρχαία πόλη των Αθηνών και ως νέα πρωτεύουσα της Ελλάδας, υπό τις επιταγές των Μεγάλων Δυνάμεων και της νέας πραγματικότητας μεταμορφώνεται πολεοδομικά σε μία νέα πόλη που δεν μοιάζει καθόλου με την προηγούμενη. Εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι η αρχαία αίγλη της πόλης αποτέλεσε σημαντική παράμετρο για την επιλογή της ως πρωτεύουσα. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009).

Το σχέδιο της νέας πόλης ανέλαβαν δύο αξιόλογοι αρχιτέκτονες ο Έλληνας Σταμάτης Κλεάνθης και ο Βαυαρός Edward Schaubert και οι δύο ήταν μαθητές του Karl Schinkel. Το σχέδιο ακολουθούσε τις αρχές του ρομαντικού νεοκλασικισμού. Το πλάνο ήταν η νέα πόλη να αναπτυχθεί προς το βορρά. Βασικός στόχος αποτελούσε η αποκατάσταση του κέντρου της αρχαίας πόλης. Αυτό θα συνέβαινε με την οργάνωση εκτεταμένων ανασκαφών γύρω από την Ακρόπολη. Γίνεται αντιληπτό ότι από την πρώτη στιγμή γίνεται η προσπάθεια να καθοριστεί μια πολιτιστική ιστορική ζώνη. Όσον αφορά το σχέδιο ήταν αρκετά αυθαίρετο αλλά γεωμετρικό, φαίνεται ότι οι βασικοί άξονες συγκροτούσαν ένα ισόπλευρο τρίγωνο. Το πρώτο αυτό σχέδιο δεν βρήκε σύμφωνους τους κατοίκους και το 1834, ο Leo von Klenze πρότεινε ένα νέο σχέδιο. Αυτό ήταν στην ουσία ένας συμβιβασμός ανάμεσα στα ιδιωτικά συμφέροντα και τις επιθυμίες των αρχιτεκτόνων. Σ αυτό οι δρόμοι ήταν πιο στενοί, οι ανοιχτοί χώροι περιορίζονταν όπως και ο χώρος για τις αρχαιολογικές έρευνες. Τριάντα χρόνια αργότερα το σχέδιο τροποποιήθηκε από την Επιτροπή του Σταυρίδη υπολογίζοντας

την ύπαρξη 50.000 κατοίκων. Αυτό ήταν το σχέδιο, με κάποιες τροποποιήσεις, το οποίο διαμορφώνει το κέντρο της σύγχρονης Αθήνας μέχρι σήμερα. Η Αθήνα βίωσε τεράστια αύξηση του πληθυσμού της. Το 1920 απαριθμούσε 453.000, ενώ το 1928 μετά το προσφυγικό κύμα από την Μικρά Ασία έφτασε τους 802.000. Πριν ξεσπάσει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε 1.140.000 κατοίκους. Μεταπολεμικά από το 1950 και μετά η Ελλάδα σταδιακά αναδιοργανώθηκε. Αποτέλεσε ένα κέντρο βιομηχανικών δραστηριοτήτων και αναπτύχθηκε ταχύτατα οικονομικά και δημογραφικά. Το 1981 είχε 3.400.000 κατοίκους. Σήμερα η Αθήνα αποτελεί μία σύγχρονη μητρόπολη. Η περιφέρεια Αττικής είναι αυτοδύναμη και η μεγαλύτερη της χώρας ως προς την πληθυσμιακή πυκνότητα και την οικονομική δραστηριότητα. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009).

Πολοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός της Αθήνας

Η συντονισμένη προσπάθεια για έναν πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό της πρωτεύουσας ξεκίνησε μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Οργανώθηκαν βασικοί νομοθετικοί στόχοι, στο τέλος της δεκαετίας του 70' με την απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος στο πλαίσιο του Σχεδίου Πλαισίου «Πρωτεύουσα 2000». Το 1985 ψηφίστηκε το Ρυθμιστικό Σχέδιο και το Πρόγραμμα για την Περιβαλλοντική Προστασία της Ευρύτερης Περιοχής των Αθηνών. (Ν. 1515/85). Γίνεται προσπάθεια πρόνοιας της ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής στο μέλλον. Στο Άρθρο 3 του Νόμου 1515/85 αναλύονται οι στόχοι και οι επιδιώξεις του, από αυτούς δύο έχουν άμεση σχέση με το Πρόγραμμα «Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων των Αθηνών».

Επιδιώκεται η ανάδειξη της ιστορική φυσιογνωμίας της Αθήνας και η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της. Σε τοπικό επίπεδο αξίζει να αναφερθεί η έντονη επιθυμία μέσω του προγράμματος για οικολογική ανασυγκρότηση, προστασία και ανάδειξη του αστικού τοπίου, των ορεινών όγκων, των ακτών και των ιστορικών στοιχείων. Ως προς την αναδιοργάνωση του αστικού χώρου προβλέπεται η συγκρότηση πολυκεντρικής δομής, ο έλεγχος της πυκνότητας και της χρήσης της γης, την επαναφορά της γειτονιάς. Τέλος, βασικό μέλημα είναι η αποσυμφόρηση του κέντρου της Αθήνας και του Πειραιά ώστε να φανεί και πάλι ο ιστορικός τους χαρακτήρας. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009).

1.2. Το πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων

Το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων στην Αθήνα αποτελεί την πιο σημαντική παράμετρο όσον αφορά την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Ελλάδας. Η σύγχρονη πόλη της Αθήνας είναι χτισμένη πάνω στην αρχαία, η οποία κατοικήθηκε περίπου το 3.000 π.Χ. Γίνεται κατανοητό ότι το ιστορικό και θεσμικό πλαίσιο της πόλης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πολεοδομική εξέλιξη της προκειμένου να μην εξαφανιστούν τα σημάδια του παρελθόντος της. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας ήταν διασπαρμένοι εντός του αστικού ιστού της πόλης, κατακερματισμένοι και ασύνδετοι μεταξύ τους. Δεν είχαν ενσωματωθεί στην καθημερινή ζωή των κατοίκων και ήταν εκτεθειμένοι στην περιβαλλοντική ρύπανση που παράγεται σε μια μεγάλη πόλη όπως η Αθήνα. Αυτή η κατάσταση οδήγησε στη σταδιακή απώλεια της ιστορικής φυσιογνωμίας της πόλης και στη διάβρωση της ιδέας της Αθήνας στη συνείδηση των πολιτών. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Για την Αθήνα, οι αρχαιολογικοί χώροι είναι το βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς της. Πρόκειται για την ακλόνητη ένδειξη της μακράς της ιστορίας και των εναλλαγών που έχει βιώσει. Με τον όρο ενοποίηση το πρόγραμμα εννοεί την συγκρότηση ενός δικτύου το οποίο θα έχει ως προτεραιότητα την προβολή και φροντίδα των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων. Παράλληλα, θα ενσωματώνει χώρους πρασίνου, τους ελεύθερους και κοινόχρηστους χώρους, τις περιοχές πολιτιστικών δραστηριοτήτων και αναψυχής όπως και τις κοινωφελείς εγκαταστάσεις. Σκοπός είναι το δίκτυο να είναι άμεσα συνυφασμένο και να οδηγεί από μόνο του τους πολίτες. Είναι ένα κοινό πρόγραμμα των Υπουργείων Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας – Δημοσίων Έργων. Την αφορμή της δράσης αυτής έδωσε η αείμνηστη Μελίνα Μερκούρη την περίοδο που ήταν Υπουργός Πολιτισμού. Επέμεινε στην σημαντικότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας για την βελτίωση του μέλλον της. Το πρόγραμμα της Ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων ξεκίνησε το 1985. Μέσω αυτού προβλεπόταν να επέλθει περιβαλλοντική και κοινωνική συνοχή όπως και βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων και της οικονομίας μέσω του τουρισμού. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Το σχέδιο αποσκοπεί στην οργάνωση και αναβάθμιση των αρχαιολογικών περιοχών στην Αθήνα, με στόχο την αναδημιουργία των αρχαίων διαδρομών και τη σύνδεσή τους μέσω ενός υψηλής ποιότητας δικτύου για τους πεζούς. Το δίκτυο θα περιλαμβάνει κύριους άξονες, όπως η λεωφόρος Βασιλίσσης Όλγας και Διονυσίου Αεροπαγίτου, καθώς και πολλές

λιγότερο σημαντικές οδούς. Επιπλέον, προβλέπεται η δημιουργία πράσινων περιοχών και ανοιχτών χώρων που θα διεισδύουν σε όλη την περιοχή, με στόχο την αύξηση των πράσινων περιοχών και τη νέα φύτευση στο δίκτυο των πεζοδρόμων. Επιπλέον, προβλέπεται η αποκατάσταση, συντήρηση και αναβάθμιση των μνημείων, καθώς και η ανακαίνιση και αναβάθμιση των κτηρίων, περιλαμβανομένης της αποκατάστασης των προσόψεων και της αφαίρεσης των διαφημίσεων. Τέλος, το σχέδιο προβλέπει μερική αναδιαμόρφωση των ιστορικών πλατειών της Αθήνας. (Μπιτσάνη, 2023)

Επί του πρακτέου το πρόγραμμα προσανατολίζεται σε έξι περιοχές της Αθήνας ως Ιστορικό Κέντρο όπου η κάθε μία περιλαμβάνει έναν σημαντικό αρχαιολογικό χώρο και οργανώνει έργα μικρής και μεγάλης εμβέλειας ανάλογα την κάθε περίπτωση. Οι περιοχές αυτές χωρίζονται ως εξής: πρώτη είναι ο Κεραμεικός, το Θησείο, οδός Πειραιώς και Ιερά οδός, δεύτερη περιοχή η Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, Βιβλιοθήκη του Αδριανού και η Συνοικία της Πλάκας. Τρίτη περιοχή είναι η Ακρόπολη σε συνδυασμό με τις οδούς του Διονυσίου Αεροπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, παλαιά συνοικία του Μακρυγιάννη και Λόφος Φιλοπάππου. Η τέταρτη συμπεριλαμβάνει τις συνοικίες του Ψυρρή, του Μεταξουργείου και την Ακαδημία Πλάτωνος. Πέμπτη είναι η περιοχή που ονομάζεται Εμπορικό Κέντρο ανάμεσα στις οδούς Σταδίου, Μητροπόλεως και Αθηνάς και Μοναστηράκι. Τέλος η έκτη είναι ο Λόφος Αρδηττού, το Στάδιο, το Ζάππειο, το Ολυμπείο και η Λεωφόρος Αμαλίας. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Επίσης, οι προσόψεις των κτηρίων γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους έχουν υποστεί ανακαίνιση και αισθητική αποκατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, έχει γίνει αποκατάσταση των προσόψεων στην πλατεία Ομονοίας και στις προσόψεις κτιρίων στις οδούς Πειραιώς, Αγίου Κωνσταντίνου, Αθηνάς, Αιόλου, Σταδίου, Μητροπόλεως, Κολοκοτρώνη, Αδριανού και άλλων. Αυτές οι ενέργειες συνοδεύονταν συχνά από αναδιαμόρφωση του οδοστρώματος ή τουλάχιστον ανακαίνιση των πεζοδρομίων. Επίσης, πραγματοποιήθηκε ανακαίνιση σε πολλούς χώρους, όπως οι οδοί Μητροπόλεως, Κολοκοτρώνη, Λέκκα, Πραξιτέλους, Απόλλωνος, Μπενιζέλου Παλαιολόγου, Υπατίας, Πατρώου, Αθηνάς, Αιόλου και άλλες. Οι πλατείες Ομονοίας, Συντάγματος και Κουντουριώτου έχουν υποστεί ανακαίνιση και έχουν δημιουργηθεί παρεμβάσεις σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά σχέδια. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας είναι ένα φιλόδοξο και σημαντικό εγχείρημα που περιλαμβάνει όχι μόνο τους αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και τις γειτονικές περιοχές. Ο σκοπός του προγράμματος είναι να αποκαταστήσει και να

επαναφέρει την ιστορική, πολιτιστική και αρχιτεκτονική ταυτότητα της πόλης. Ένα συγκεκριμένο παράδειγμα του προγράμματος ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων στην Αθήνα αφορά την περιοχή του Αρεοπαγίτου. Σε αυτήν την περιοχή, υλοποιήθηκε το έργο της "σπονδυλικής στήλης", που αναφέρεται στην πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου. Αυτό το έργο αποτελεί μέρος του συνολικού έργου για την ενοποίηση του αρχαιολογικού χώρου και έχει επιτελέσει σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη της περιοχής. Η μελέτη δόθηκε προς παρουσίαση ενδιαφέροντος από την ΥΠΕΧΟΔΕ (Γενική Διεύθυνση Πολεοδομίας/ Ειδικών Έργων Αναβάθμισης Περιοχών) τον Φεβρουάριο του 1996. Το έργο αφορά την πεζοδρόμηση που θα συνδέσει όλες τις σημαντικές περιοχές μέσω της οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου και των υπόλοιπων ενδιάμεσων χώρων. Σε ευρύτερη κλίμακα ενοποιεί όλους τους αρχαιολογικούς χώρους την Ακρόπολη, το Διονυσιακό θέατρο, τον λόφο του Φιλοπάππου, την Πνύκα, τον λόφο των Νυμφών, την Αρχαία Αγορά και τον Κεραμεικό. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Οι στόχοι του προγράμματος περιλαμβάνουν τη δημιουργία ενός υπερτοπικού πόλου αναψυχής, τη δημιουργία νέων "δημόσιων χώρων - πλατειών" και την αναβάθμιση των υφιστάμενων, την εναρμόνιση των προτάσεων στον ιδιαίτερα ευαίσθητο χώρο που περιβάλλει τους δύο βασικούς άξονες, την ανάδειξη των παρακείμενων και υπερκείμενων αρχαιολογικών χώρων και την επαναφορά του τοπίου στην αρχική του μορφή, την ένταξη των υπηρεσιών στον ζωντανό ιστό της σύγχρονης πόλης και τη δημιουργία ενός πιο πολυδιάστατου χώρου που θα προσφέρει διάφορες δραστηριότητες στους επισκέπτες, καθώς και προτάσεις για ειδικό πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό κανονισμό και κυκλοφοριακές ρυθμίσεις στην περιοχή. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

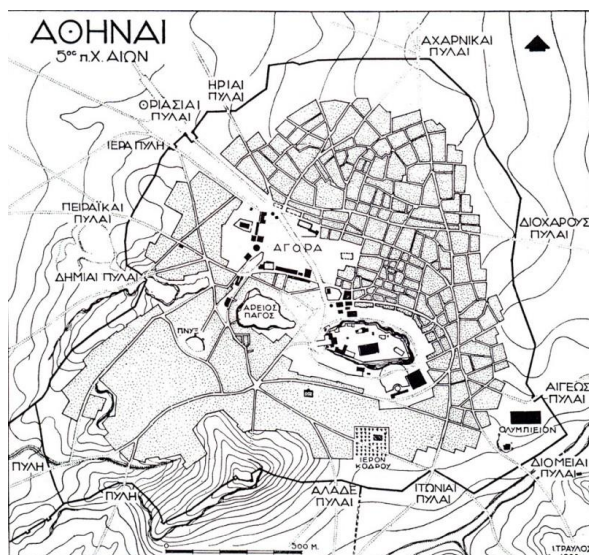
Η παρέμβαση στην περιοχή αποσκοπεί στη δημιουργία ενός ενιαίου πεζόδρομου μήκους περίπου 2 χιλιομέτρων, που διέρχεται από αρχαιολογικές περιοχές και περιοχές πρασίνου, ενώ ενώνει την περιοχή με τη σύγχρονη πόλη. Ο πεζόδρομος αυτός επιτρέπει στους κατοίκους και τους επισκέπτες να περιηγηθούν στο σύνολο του αρχαιολογικού πάρκου της πόλης και να επισκεφθούν τα μνημεία, τους ιστορικούς τόπους και τα μουσεία της. Ο σχεδιασμός των περιοχών σύνδεσης έχει ιδιαίτερη σημασία, όπως και η ανάδειξη των φυσικών χαρακτηριστικών του εδάφους και των φυσικών διαδρομών με κατάλληλο σχεδιασμό και αναδασωτικές παρεμβάσεις. Η γραφική χάραξη του πεζοδρομίου του Διονυσίου Αρεοπαγίτου, το μεγάλο πλάτωμα του δρόμου καθώς και η πυκνή βλάστηση κατά μήκος της παλαιάς περίφραξης, αποτελούν στοιχεία έντονης σύνδεσης μεταξύ του

αρχαιολογικού χώρου και της πόλης. Προκειμένου να αποκατασταθεί η αίσθηση της συνέχειας, ελαχιστοποιήθηκαν οι σκληρές χάραξεις και διαμορφώθηκαν "ελεύθερες ζώνες" στις παρυφές του αρχαιολογικού χώρου, οι οποίες καθορίστηκαν από τα αρχαία μονοπάτια, τις επιθυμητές πορείες και τις στάσεις θέασης των μνημείων. Ο χρονικός προγραμματισμός ενός τέτοιου έργου είναι εξαιρετικά δύσκολος, αν όχι αδύνατος, καθώς συχνά γίνεται "απροσδιόριστος" λόγω απρόβλεπτων παραγόντων. Οι παράγοντες που επηρέασαν την υλοποίηση του συγκεκριμένου έργου ήταν πολλοί και ποικίλοι, όπως η ροή χρηματοδότησης, οι χρόνοι και οι διαδικασίες έγκρισης μελετών, ο εντοπισμός αρχαιολογικών ευρημάτων, ο συντονισμός με τον Οργανισμό Κοινής Ωφελείας και άλλους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι συνθήκες ήταν ακόμα πιο δύσκολες, καθώς το έργο αυτό ήταν το πρώτο μεγάλο δημόσιο έργο στην καρδιά της Αρχαίας Αθήνας. (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, 2009)

Στο γενικότερο πλαίσιο, υπάρχουν πολλές δυσκολίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Η πρώτη είναι η ευαισθησία της περιοχής, καθώς αφορά τους αρχαιολογικούς χώρους και τις γύρω περιοχές που έχουν ιστορική χρήση για πολλά έτη. Αυτό απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και επεξεργασία προκειμένου να διατηρηθεί η αυθεντικότητα και η αισθητική τους. Επιπλέον, η υλοποίηση του προγράμματος περιλαμβάνει και τις πλατείες και τα κτήρια της πόλης, που επίσης απαιτούν σημαντικές αλλαγές στο τοπίο και την αισθητική τους. Αυτό απαιτεί συνεργασία με τους αρχιτέκτονες και τους υπεύθυνους για τον σχεδιασμό. Άλλες δυσκολίες λόγω των ευαίσθητων χαρακτηριστικών της Αθήνας είναι οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει στην τοπική κοινότητα. Οι δυσκολίες αυτές περιλαμβάνουν οικονομικές προκλήσεις, αφού η ανάπτυξη και η αναδιαμόρφωση των αρχαιολογικών χώρων μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ακίνητης περιουσίας και του κόστους ζωής στην περιοχή. Αυτό μπορεί να έχει αντίκτυπο στους πολίτες με χαμηλά εισοδήματα και να τους αναγκάσει να μετακινηθούν, ενώ οι πλούσιοι μπορεί να αντικαταστήσουν τους προηγούμενους κατοίκους. Μπορεί να επέλθει αλλαγή στον χαρακτήρα της περιοχής. Η επιτροπή νέων χρήσεων, όπως η εμπορική δραστηριότητα και οι καφετέριες, μπορεί να αλλάξει τον χαρακτήρα της αρχαιολογικής περιοχής. Αυτό μπορεί να επηρεάσει την ηρεμία και την αυθεντικότητα του χώρου, και να προκαλέσει θόρυβο και πολυκοσμία. (Μπιτσάνη, 2007)

1.3. Παρουσίαση των αρχαιολογικών χώρων

Στο πλαίσιο της μελέτης του τρόπου αξιοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας αξίζει να γίνει μία σύντομη παρουσίαση του ιστορικού κέντρου της πόλης. Η πρωτεύουσα της Ελλάδας η Αθήνα θεωρείται από τις παλαιότερες πόλεις του σύγχρονου κόσμου, με καταγεγραμμένη ιστορία να φτάνει το 3.200 π.Χ. Για να προχωρήσουμε στην αξιοποίηση των αρχαιολογικών της χώρων θα χρειαστεί να γίνει μία σύντομη παρουσίαση τους.

³ Εικ. 1. Απεικονίζεται Χάρτης της Αθήνας της κλασικής περιόδου.

1.3.1. Η Ακρόπολη

Η τοποθεσία της Ακρόπολης είναι σε έναν φυσικό οχυρό βράχο σε έναν από τους λόφους της Αθήνας στο κέντρο του λεκανοπεδίου της Αττικής. Κατά την αρχαιότητα βρισκόταν το σπουδαιότερο ιερό αφιερωμένο κυρίως στην προστάτιδα θεά της πόλης, την Αθηνά. Αυτός ο ιερός χώρος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ζωή των Αθηναίων και της ύπαρξης της πόλης. Σχετίζεται με τις παλαιότερες λατρείες της πόλης, με τις σημαντικότερες θρησκευτικές εορτές και καθοριστικά ιστορικά γεγονότα. Τα αρχιτεκτονικά μνημεία της Ακρόπολης είναι αριστουργήματα και συνδυάζουν πρωτοποριακούς συσχετισμούς ρυθμών και τάσεων της κλασικής τέχνης ασκούν επιρροή στους μετέπειτα αιώνες πνευματικά και καλλιτεχνικά. Ο 5^{ος} αιώνας π.Χ. είναι γνωστός ως ο «χρυσός αιώνας» του Περικλή και αντανακλά στον βράχο αντανακλάται σε όλο το μεγαλείο ο πλούτος και η δύναμη της Αθήνας. (Σιακαβάρα, 2016)

³ Τραυλός, 1960.

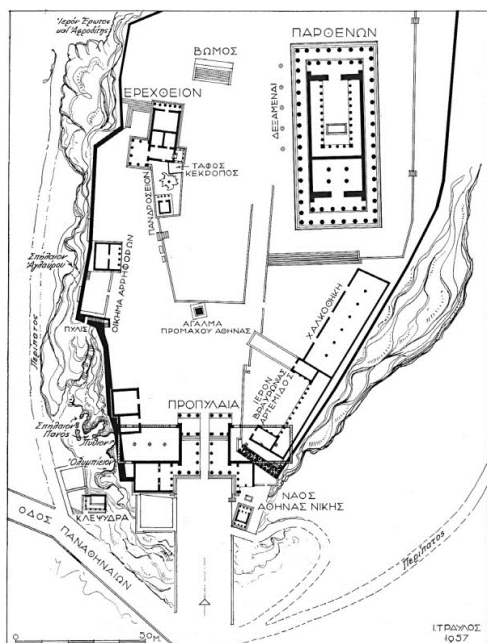

⁴ Εικόνα. 2. Απεικονίζεται η Ακρόπολη στον φυσικό οχυρό βράχο.

Προφανώς, έχει επιλεχθεί μία πολύ οχυρή θέση, δύσκολο να την προσεγγίσει κανείς, ουσιαστικά έχει μία πρόσβαση από τη δυτική πλευρά. Εκεί που ήταν η πρόσβαση στην μυκηναϊκή ακρόπολη είναι τώρα η είσοδος στον αρχαιολογικό χώρο. Τα πρώτα σημάδια χρήσης του βράχου φαίνεται να υπάρχουν ήδη από τη νεολιθική περίοδο, παρέχει οχυρά σπήλαια γύρω του, τα οποία μεταγενέστερα χρησιμοποιήθηκαν για θρησκευτικούς λόγους. Τον 13^ο αιώνα π.Χ. ο βράχος έγινε η βάση του τοπικού ηγεμόνα και τειχίσθηκε. Ίχνη αυτού του πρώτου τείχους που αναφέρεται και ως «κυκλώπειο» βρίσκονται αποσπασματικά σε μεταγενέστερα μνημεία. Ο χώρος ήταν προστατευμένος με τείχη σε όλη την αρχαιότητα. Ίχνη από τα μυκηναϊκά, τα παλαιότερα υπάρχουν στη νοτιοανατολική πλευρά των Προπυλαίων. Αυτή την εποχή ξέρουμε ότι ο βράχος γίνεται Ακρόπολη με την έννοια του ιερού χαρακτήρα και καθιερώνεται η λατρεία της Αθηνάς Πολιάδος, η οποία είχε το ναό της στη βορειοανατολική πλευρά του βράχου. Η λατρεία της θεότητας Αθηνάς συνδέει το μυκηναϊκό παρελθόν με το ιωνικό παρόν της Αθήνας. Πολύ γρήγορα αποκτά την πρωτοκαθεδρία της Αττικής και λατρεύεται πάνω στον βράχο. Όμως η χρήση του βράχου ως ιερού ξεκαθαρίζεται τον 6^ο αιώνα επί Πεισιστράτου. Όταν διαχωρίζονται οι χρήσεις της περιοχής. Οι ιερές ανεβαίνουν κατά κανόνα στην Ακρόπολη, ενώ οι κρατικές, διοικητικές, κοσμικές και γραφειοκρατικές χρήσεις μένουν στον χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Στα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. καθιερώθηκαν τα Παναθήναια, η μεγαλύτερη γιορτή της πόλης προς τιμήν της θεάς της και κατασκευάστηκαν τα πρώτα μνημειακά κτίρια, ο 'Αρχαίος ναός' και ο Εκατόμπεδος, πρόδρομος του Παρθενώνα. Εκείνη την εποχή έγινε η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία μνημειακού πρόπυλου με την κατασκευή του ιερού της Βαυρωνίας Αρτέμιδος. Οι πιστοί για να αποκτήσουν την εύνοια της θεότητας προσέφεραν πλούσια αναθήματα όπως μαρμαρίνες κόρες και ιππείς, χάλκινα και πήλινα αγαλμάτια και αγγεία συχνά με επιγραφές. Το 490 π.Χ. μετά την νίκη εναντίον των Περσών στο Μαραθώνα, οι Αθηναίοι ξεκίνησαν την κατασκευή του Προπαρθενώνα που δεν κατάφερε να ολοκληρωθεί μετά την εισβολή των Περσών στην Αττική το 480 π.Χ., κατά την οποία λεηλάτησαν όλα τα

⁴ The Heart of Ancient Athens, 2022.

μνημεία της Ακρόπολης. Έτσι, τα τείχη που βλέπουμε σήμερα περιφερειακά του βράχου είναι χτισμένα μετά τα Περσικά. Το νέο τείχος χτίστηκε πρώτα από τον Θεμιστοκλή στη βόρεια πλευρά και έπειτα από τον Κίμωνα στη νότια πλευρά. Στο τείχος ενσωματώθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη των κατεστραμμένων ναών, τα οποία είναι μέχρι και σήμερα ορατά στην βόρεια πλευρά της πόλης. (Ορλάνδος, 1977)

⁵ Εικόνα. 3. Απεικονίζεται σχέδιο των μνημείων της Ακρόπολης.

Στα μέσα του 5^{ου} αιώνα ξεκίνησε να γράφεται μία νέα ιστορία στον βράχο με την εφαρμογή του μεγαλεπήβολου οικοδομικού προγράμματος που σχεδίασε ο Περικλής και διήρκησε όλο το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Αφορμή στάθηκε η μεταφορά της έδρας της Αθηναϊκής Συμμαχίας στην Αθήνα. Αυτή την εποχή, διαμορφώθηκαν τα μνημεία που βλέπει ο επισκέπτης ακόμη και σήμερα, ο Παρθενώνας, τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και ο Ναός της Αθηνάς Νίκης. Γι' αυτά εργάστηκαν τόσο ελεύθεροι πολίτες όσο και δούλοι ενώ τους επέβλεπαν οι ικανότεροι καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες και γλύπτες. Χαρακτηριστικό είναι ότι μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου το 404 π.Χ. και μέχρι τον 1^ο αιώνα π.Χ. δεν χτίστηκε κανένα άλλο σημαντικό μνημείο πέρα από το 27 π.Χ. που κατασκευάστηκε ένας μικρός ναός αφιερωμένος στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο και στη Ρώμη. Εντύπωση προκαλεί ότι ο ιερός βράχος κατάφερε να διατηρήσει την αίγλη του αλλά και να συγκεντρώνει αφιερώματα από τους πιστούς κατά τα ρωμαϊκά χρόνια όπου τα υπόλοιπα ελληνικά ιερά δέχονταν λεηλασίες και καταστροφές. Έπειτα από την επιδρομή των

⁵ Τραυλός, 1960.

Ερούλων το 3^ο αι. μ.Χ. κατασκευάστηκε οχυρωματικό τείχος με δύο πύλες στη δυτική πλευρά του. Η μία από τις δύο σώζεται και μπορεί ο επισκέπτης να την χρησιμοποιήσει για την είσοδο στον ιερό βράχο έχει ονομαστεί Beule από το όνομα του Γάλλου αρχαιολόγου που το 19^ο αιώνα πραγματοποίησε έρευνες στο χώρο. (Μπούσκαρη, 1996)

⁶ Εικόνα. 4. Απεικονίζεται ο Παρθενώνας.

Ο επισκέπτης αλλιώς μπορεί να χρησιμοποιήσει την μικρή πύλη κάτω από το ναό της Αθηνάς Νίκης του αρχιτέκτονα Καλλικράτη περί το 420 π.Χ. Τα Προπύλαια είναι η μνημειώδης είσοδος της κλασικής εποχής σχεδιασμένα από τον αρχιτέκτονα Μνησικλή. Στην κορυφή του λόφου βρίσκονται συγκεντρωμένα πολλά από τα αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής. Ο Παρθενώνας ήταν αφιερωμένος στην Αθηνά Παρθένο την προστάτιδα της πόλης. Πρόκειται για έναν περίπτερο διπλό δωρικό ναό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μοναδικά στοιχεία στον αρχιτεκτονικό του σχεδιασμό. Στην είσοδο, στο σηκό υπήρχε δίτονη δωρική κιονοστοιχία σε σχήμα Π και στο βάθος ήταν τοποθετημένο χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς πάνοπλης κρατώντας στο δεξί της χέρι Νίκη και προσφέροντας την στους Αθηναίους. Στη βόρεια πλευρά του βράχου της Ακρόπολης βρίσκεται το Ερέχθειο ένα οικοδόμημα ιδιαίτερου χαρακτήρα και μορφής. Είχε κατασκευαστεί από πεντελικό μάρμαρο. Στον ναό βρισκόταν το ξόανο της Αθηνάς, δηλαδή το ξύλινο άγαλμα της θεάς, το οποίο κατά τη γιορτή των Παναθηναίων έντυναν με το πέπλο οι Αρρηφόροι. Στη δυτική πλευρά του ναού υπήρχε μια πόρτα που οδηγούσε στο ιερό της Πανδρόσου, ενώ από την νότια πλευρά υπήρχε σκάλα που οδηγούσε στην πρόσταση των Καρυάτιδων. (Μπούσκαρη, 1996)

Στη δεξιά πλευρά των Προπυλαίων είναι τοποθετημένος ο ναός της Αθηνάς Νίκης πάνω σε πυργοειδή προμαχώνα χτισμένος περί το 420 π.Χ. Στην ευρύτερη περιοχή της κορυφής του λόφου βρίσκονται πολλά οικοδομήματα. Λαξευμένα στο βράχο διακρίνονται τα ίχνη από το ναό αφιερωμένο στην Βαυρώνια Αρτέμιδα το Βραυρωνίο του 5^{ου} αι. π.Χ. και τη Χαλκοθήκη

⁶ The Heart of Ancient Athens, 2022.

στην οποία φυλάσσονταν τα χάλκινα αφιερώματα. Στα ανατολικά του Παρθενώνα σώζεται ένας μικρός κυκλικός ναός αφιερωμένος στον Αύγουστο και τη Ρώμη και χρονολογείται περίπου το 27 π.Χ. Ο ιερός βράχος ήταν αφιερωμένος στην προστάτιδα της πόλης χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχε χώρος και για την λατρεία άλλων θεοτήτων. Έτσι, στις πλευρές του βράχου υπήρχαν σπηλαιώδη ανοίγματα που χρησιμοποιούνταν σαν ιερά. (Μπούσκαρη, 1996)

Από τον 6^ο αιώνα μ.Χ. με την επικράτηση του χριστιανισμού τα περισσότερα μνημεία μετατράπηκαν σε εκκλησίες. Αρχικά, ο Παρθενώνας αφιερώθηκε στη Παρθένο Μαρία και ονομάστηκε Παναγιά η Αθηνιώτισσα. Το Ερέχθειο έγινε ναός της Σωτήρος ή της Θεοτόκου, τα Προπύλαια έγιναν επισκοπική κατοικία. Ο βράχος της Ακρόπολης ήταν το φρούριο της πόλης. Κατά τη Φραγκοκρατία 1204-1456 τα Προπύλαια χρησιμοποιήθηκαν ως ανάκτορο Φράγκων ηγεμόνων, ενώ στην Τουρκοκρατία 1456-1833 η Ακρόπολη έγινε πάλι φρούριο της πόλης κατοικούσε ο Τούρκος φρούραρχος. Κατά τον Β΄ Ενετουρκικό πόλεμο, το 1687 βράχος πολιορκήθηκε από τον Φ. Μοροζίνι και στις 26 Σεπτεμβρίου του 1687 μία βόμβα των Ενετών ανατίναξε τον Παρθενώνα ο οποίος είχε γίνει πυριτιδαποθήκη. Τέλος, το 1801-1802 έγινε αλλά μία σοβαρή καταστροφή όταν ο λόρδος Έλγιν αφαίρεσε και πήρε τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα, αλλά και γλυπτά από το Ερεχθείο και το ναό της Αθηνάς Νίκης. Η Ακρόπολη κατάφερε να αποτινάξει τα δεσμά της και να περάσει στην Ελληνική κυριαρχία το 1822. Οι πρώτες ανασκαφές στο χώρο πραγματοποιήθηκαν από το 1835 με 1837. Ενώ η μεγάλη συστηματική ανασκαφή συνέβη το 1885 με 1890 από τον Παναγιώτη Καββαδία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έλαβαν χώρα και οι πρώτες αναστηλωτικές εργασίες από τον Ν. Μπαλάνο. Τέλος, το 1975 συστάθηκε συστάθηκε Επιτροπή για τη συντήρηση και την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης. (Καββαδίας & Καβεράου, 1906)

1.3.2. Η Αρχαία Αγορά

Η Αρχαία Αγορά είναι τοποθετημένη στα βορειοδυτικά του λόφου της Ακρόπολης ανάμεσα στους λόφους του Αρείου Πάγου και του Αγοραίου Κολωνού. Ιδρύθηκε στα μέσα του 6^{ου} αιώνα και για τουλάχιστον τέσσερις αιώνες ήταν το κέντρο της ζωής των πολιτών των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων. Στον ευρύτερο χώρο της Αγοράς υπάρχουν ίχνη κατοίκησης από όστρακα που βρέθηκαν σε λάκκους ήδη από την Ύστερη Νεολιθική εποχή (περί το 3000 π.Χ.). Κατά τις επόμενες εποχές η Αγορά έχει το ρόλο νεκροταφείου, την Ύστερη Ελλαδική ή Μυκηναϊκή εποχή (1550-1100 π.Χ.) χρησιμοποιούνται θολωτοί και θαλαμωτοί τάφοι και την εποχή του Σιδήρου (1.100-700 π.Χ.) γίνονται καύσεις και

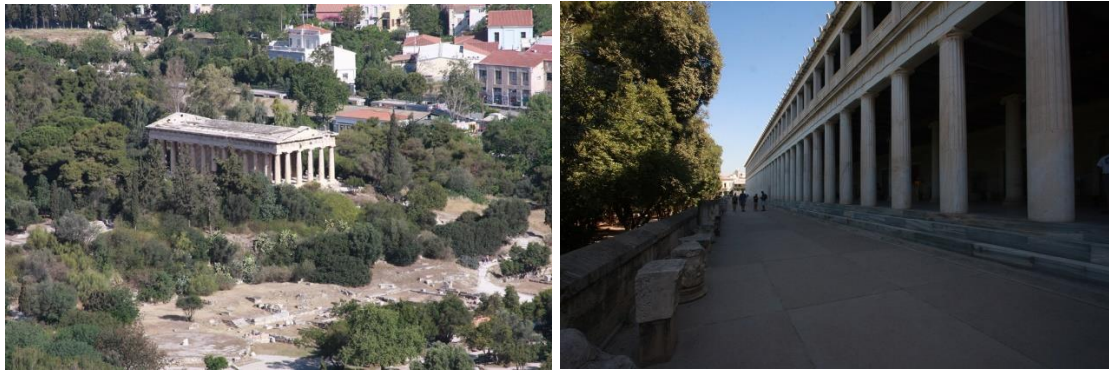
ενταφιασμοί. Παράλληλα δημιουργείται και ένας μικρός γεωμετρικός οικισμός. (Τραυλός, 1960)

Κατά τον 6^ο αιώνα τα δεδομένα αλλάζουν, η πολιτεία προχώρησε σε τροποποιήσεις και μετέτρεψε το χώρο από ιδιωτικό σε δημόσιο. Είχε πολιτικό και διοικητικό χαρακτήρα, ήταν η έδρα των σημαντικότερων οργάνων διοίκησης της πόλεως- κράτος. Είχε το στοιχείο του οικονομικού και εμπορικού χαρακτήρα. Τα πρώτα δημόσια κτίρια κατασκευάστηκαν περίπου το 520 π.Χ. και ήταν η δημόσια Νοτιοανατολική Κρήνη και ο Βωμός των δώδεκα θεών κατά την εποχή της τυραννίδας των Πεισιστρατιδών. Με την αλλαγή του πολιτεύματος το 508/7 π.Χ. είναι που ξεκίνησε η έντονη οικοδομική δραστηριότητα στο χώρο. Κυρίως από τον 4^ο αιώνα η πόλη συνήθιζε να νοικιάζει δημόσια κτίρια σε εμπόρους. Στους ελληνιστικούς χρόνους νοίκιαζε ακόμη και μνημειακά οικοδομήματα όπως τη Στοά του Αττάλου. Τα πρώτα οικοδομήματα ήταν το Παλαιό Βουλευτήριο για τη νέα Βουλή και η Βασιλείος Στοά και στη νοτιοδυτική γωνία τοποθετήθηκαν δύο λίθινοι όροι για να σημάνουν το ιερό χώρο. Επιπλέον, περιείχε το θρησκευτικό στοιχείο χωρίς να είναι θρησκευτικό κέντρο, κάλυπτε τις πολιτικές λατρείες. Τέλος, η Αρχαία Αγορά είχε το κοινωνικό στοιχείο ήταν το κέντρο της ζωής του Αθηναίου πολίτη. Η διαδοχή των οικοδομημάτων της μέσα στο χρόνο είναι μία απτή μαρτυρία της ύπαρξης και της δράσης του δημοκρατικού πολιτεύματος της πόλης κράτους. (Χριστοπούλου, 2004)

Κατά τα Περσικά το 480/479 π.Χ. η Αγορά λεηλατήθηκε και πολλά κτίρια της καταστράφηκαν. Έτσι, ακολούθησε μία περίοδος ανοικοδόμησης κατά το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αιώνα π.Χ. μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Τότε έλαμψε το δημοκρατικό πολίτευμα και κατασκευάστηκαν η Ποικίλη Στοά, η Θόλος, το Νέο Βουλευτήριο, η Στοά του Διός Ελευθερίου, η Νότια Στοά Ι, το Νομισματοκοπείο, τα Δικαστήρια, ο Ναός του Ηφαίστου, ο Ναός του Απόλλωνα Πατρώου και άλλα. Η περίοδος κυριαρχίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στο Βασίλειο της Μακεδονίας επέφερε μία μορφή πολιτικής παρακμής στην Αθήνα, αλλά το 2^ο αιώνα π.Χ. άκμασε και πάλι. Αυτή τη περίοδο, με τη δωρεά του βασιλιά της Περγάμου Άτταλου Β', ο οποίος έτρεφε βαθύ σεβασμό για την Αθήνα ως την κοιτίδα της φιλοσοφίας, η αγορά κοσμήθηκε με τρία μνημειώδη στωικά οικοδομήματα, τη Μεσαία Στοά, τη Νότια Στοά ΙΙ και την Στοά του Αττάλου. (Τραυλός, 1960)

Η περιοχή διασχίζεται από την οδό των Παναθηναιών. Πρόκειται για την σημαντικότερη οδική αρτηρία της αρχαίας πόλης την οποία χρησιμοποιούσαν κάθε τέσσερα χρόνια για την πομπή των Παναθηναιών. Στην βορειοδυτική πλευρά είναι η είσοδος. Βρίσκεται ο βωμός των δώδεκα Θεών και η αφιετηρία των μετρήσεων της πόλης. Στην δυτική πλευρά της

αγοράς σταδιακά δομήθηκαν τα σημαντικά διοικητικά οικοδομήματα. Πιο συγκεκριμένα βρίσκονται η κυκλική Θόλος του 470 π.Χ. που ήταν η έδρα των Πρυτάνεων της Βουλής των πεντακοσίων. Το Νέο Βουλευτήριο τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. πρόκειται για αμφιθεατρικό χώρο στον οποίο προετοιμάζονταν τα νομοσχέδια πριν δοθούν για ψήφιση στην Εκκλησία του Δήμου. Το Μητρώο του 2^{ου} αι. π.Χ. ήταν κτίριο με τέσσερα δωμάτια και κιονοστοιχία στην πρόσοψη, προοριζόταν για τη στέγαση του Ιερού της Μητέρας των Θεών και του αρχείου της πόλης. Το Μνημείο των Επωνύμων Ηρώων του 350 π.Χ. ήταν ένα επιμηκές βάθρο με περίβολο, στο οποίο βρισκόταν τα χάλκινα αγάλματα των μυθικών ηρώων των δέκα φυλών των Αθηνών. Στην Δυτική πλευρά βρισκόταν ο Ναός του Απόλλωνα Πατρώου (325 π.Χ.) ως ιδρυτής της φατριάς των Ιώνων και η Βασιλείος Στοά (500 π.Χ.) που ήταν η έδρα του άρχοντα βασιλέα για να διαχειρίζεται τα θρησκευτικά θέματα και τους νόμους. (Χριστοπούλου, 2005)

⁷ Εικόνα. 5-6. Απεικονίζεται η Αρχαία Αγορά και η Στοά του Αττάλου.

Στην νότια πλευρά της Αρχαίας Αγοράς τοποθετούνται κτίσματα για δημόσια χρήση. Τέτοια είναι το Αιάκειον των Αρχών (5^{ος} αιώνας), η Νότια Στοά I (430-20 π.Χ.) και μετέπειτα Νότια Στοά II (2^{ος} αιώνας), η Νοτιοδυτική κρήνη (340-25 π.Χ.) και η Νοτιοανατολική κρήνη (530-20 π.Χ.) και το Νομισματοκοπείο (400 π.Χ.). Στο μέσον της Αγοράς περί το 2^ο αιώνα π.Χ. κατασκευάστηκε η Μεσαία Στοά για την εξυπηρέτηση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Στην ανατολική πλευρά της Αγοράς βρίσκεται η Στοά του Αττάλου (159-138 π.Χ.), η οποία έχει ως αποκατασταθεί προκειμένου να στεγάζει το Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς. Στην βόρεια πλευρά είναι η Ποικίλη Στοά (475-450 π.Χ.) γεμάτη πίνακες ζωγραφικής. Τέλος, από τον βυζαντινό οικισμό που είχε αναπτυχθεί στην περιοχή υπάρχει μέσα στον χώρο της Αγοράς ο Ναός των Αγίων Αποστόλων του 10^{ου} αιώνα μ.Χ. (Τραυλός, 1960)

⁷ The Heart of Ancient Athens, 2022.

αναφέρεται σ αυτό με θαυμασμό. Ήταν στεγασμένο και είχε χωρητικότητα 5000 θεατών, πρόκειται για στιβαρή κατασκευή αλλά όχι συμπαγής. Πωρολιθικές λιθόπλινθοι διαμόρφωναν τις δυο πλευρές των τοίχων και στο εσωτερικό τους είχαν ακατέργαστους λίθους. Το κοίλο ήταν λαξευμένο στο βράχο και είχε ημικυκλικό σχήμα με διάμετρο 76 μ., ένας ενδιάμεσος διάδρομος χώριζε τα δύο διαζώματα, τα οποία είχαν από 32 σειρές εδωλίων κατασκευασμένων από μάρμαρο. Η ορχήστρα είχε ημικυκλικό σχήμα, διάμετρο 19 μ. και ήταν στρωμένη από μαρμάρινες πλάκες. Η σκηνή ήταν υπερυψωμένη και ο τοίχος είχε τρεις ορόφους σε ύψος που έφτανε τα 28 μ. Οι αρχαίες μαρτυρίες κάνουν λόγο για μία ιδιαίτερη δαπανηρή κατασκευή και αναφέρονται στο ξύλο κέδρου που χρησιμοποιήθηκε για την στέγη. (Τραυλός, 1961)

Από ότι φαίνεται το Ωδείο λειτούργησε μόνο για 150 χρόνια και συμπεριλήφθηκε στις τεράστιες καταστροφές που προκάλεσε η επιδρομή των Ερούλων. Τα χρόνια του Μεσαίωνα όσοι αντίκριζαν τα ερείπια δεν ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν το οικοδόμημα. Ο πρώτος που το αναγνώρισε ήταν ο Άγγλος αρχαιολόγος Ριχάρδος Τσάντλερ το 1764. Κατά την οθωμανική κυριαρχία τα ερείπια του Ωδείου ενσωματώθηκαν μαζί με την Στοά του Ευμένους στο τείχος του Χασεκή (1778).

⁹ Εικόνα. 8-9. Απεικονίζεται το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού.

Μετά από όλες αυτές τις ταραχές, η πρώτη δοκιμαστική ανασκαφή πραγματοποιήθηκε το 1848 από τους Κ.Πιττάκη και Α. Ραγκαβή επί της παρουσίας του βασιλέα Όθωνα. Το 1857 άρχισαν την αφαίρεση των επιχώσεων που έφταναν τα 15 μέτρα ύψος. Η ουσιαστική αναστήλωση ξεκίνησε μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου κατά τη δεκαετία του 1950 επί Βασιλέως Παύλου. Τα σχέδια κατά βάση σύνταξε ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Αναστάσιος Ορλάνδος με βοηθό τον επιθεωρητή αναστηλώσεων Ευστάθιο Στίκκα και παρουσίασε η Διεύθυνση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

⁹ Discover Greece, 2022.

Σταδιακά αποκαλύφθηκε το αρχαίο οικοδόμημα, οι θέσεις των θεατών επενδύθηκαν από πεντελικό μάρμαρο και ήδη από το 1957 μπορεί να φιλοξενεί καλλιτεχνικές παραστάσεις. (Παπαχατζής, 1974)

1.4. Το θέατρο του Διονύσου

Το θέατρο του Διονύσου βρίσκεται βόρεια από το Ιερό του, στο ανατολικό τμήμα της νότιας πλευράς της Ακρόπολης. Ο πυρήνας του θεάτρου ανήκει στον 6^ο αιώνα π.Χ. τα περισσότερα σωζόμενα ερείπια ανάγονται στη διαμόρφωση του θεάτρου από τον άρχοντα της Αθήνας Λυκούργο κατά το δεύτερο μισό του 4^{ου} αιώνα. Στο ιερό αυτό ο Διόνυσος λατρεύονταν ως Ελευθερέως. Πρόκειται για μια λατρεία που είχαν φέρει ο Πεισίστρατος και οι γιοί του, το δεύτερο μισό του 6^{ου} αιώνα π.Χ. από τις Ελευθερές της Βοιωτίας. Κάθε χρόνο σε αυτό το χώρο γιόρταζαν την μεγαλύτερη γιορτή προς τιμήν του θεού τα Μεγάλα ή εν Άστει Διονύσια. Οι θεατές παρακολουθούσαν τις τελετές που διεξάγονταν καθισμένοι στο πρηνές του λόφου και αργότερα σε ξύλινα καθίσματα. Αυτός ο χώρος από πατημένο χώμα με διάμετρο περίπου εικοσιπέντε μέτρα μπορεί να θεωρηθεί η πρώτη 'ορχήστρα' του αργότερα γνωστού σε εμάς θεάτρου. Η τραγωδία γεννήθηκε εδώ από τον κύκλιο διθυραμβικό χορό των λατρευτών του Διονύσου. Σχεδόν όλες οι σωζόμενες τραγωδίες και κωμωδίες του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα π.Χ. γράφτηκαν για να παιχτούν σ αυτό το χώρο. Η κατασκευή του θεάτρου του 5^{ου} αιώνα π.Χ. θα πρέπει να ήταν απλή, για πρώτη φορά κατασκευάστηκαν κλίμακες για να χωρίζουν το κοίλο σε κερκίδες και οροιοθετήθηκαν οι πάροδοι του θεάτρου. Στο πέρασμα του χρόνου η σκηνή είναι το μέρος που έχει δεχτεί τις περισσότερες αλλαγές. (Καλλιγιάς, 1963)

Στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αιώνα π.Χ. με τον άρχοντα Λυκούργο το κοίλο του θεάτρου φτιάχτηκε λίθινο και επεκτάθηκε μέχρι τον Ιερό βράχο ώστε να ενσωματωθεί στο Περίπατο, τον περιμετρικό δρόμο της Ακρόπολης. Αυτή την εποχή φαίνεται ότι το θέατρο χωρούσε 15.000 άτομα. Η πρώτη σειρά καθισμάτων λεγόταν προεδρία και είχε 67 μαρμάρινους θρόνους, ο καθένας ήταν σκαλισμένος με το όνομα του επισήμου για τον οποίο ήταν προορισμένος. Στη μέση της σειράς ήταν τοποθετημένος ο θρόνος του ιερέα του Διονύσου Ελευθερέως. Η σκηνή από ότι φαίνεται είχε ορθογώνιο σχήμα εκτεινόταν σε όλη την ορχήστρα και στο πλάι βρισκόταν τα παρασκήνια. Αυτή τη περίοδο χτίστηκε περίβολος γύρω από το ιερό του Διονύσου διαχωρίζοντας το από το θέατρο. Τα επόμενα χρόνια δεν πραγματοποιήθηκαν ιδιαίτερες αλλαγές, παρά μόνο στη σκηνή του θεάτρου η οποία απέκτησε μνημειακή μορφή κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Με την επιδρομή του Σύλλα το 86 π.Χ. ολόκληρο το θέατρο και ειδικά η σκηνή υπέστησαν σοβαρές καταστροφές. Την

εποχή του αυτοκράτορα Νέρωνα, στα μέσα του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. σχεδιάστηκε νέα πολύ μεγαλύτερη σκηνή, η οποία οδήγησε την ορχήστρα να μετασχηματιστεί σε ημικόκλιο και τοποθετήθηκε μάρμαρο όπως και ο περιμετρικός αγωγός γύρω της. Περίπου στα μέσα του 2^{ου} ή 3^{ου} αιώνα μ.Χ. κατασκευάστηκε ένα υψηλό λογείο μπροστά από τη σκηνή, σ αυτό ο άρχοντας Φαίδρος τον 5^ο αι. μΧ. τοποθέτησε πλάκες που απεικονίζουν τον Διόνυσο από κάποιο παλαιότερο μνημείο του 2^{ου} αι. Έπειτα από την εισβολή των Ερούλων το 267 μ.Χ. το θέατρο χρησιμοποιούσε κυρίως η Εκκλησία του Δήμου για τις συγκεντρώσεις του. Στα τέλη του 5^{ου} αι. μΧ. στην ανατολική παρόδου του θεάτρου ανεγέρθηκε μία μονόκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική και η ορχήστρα μετατράπηκε στην αυλή της. (Παπαθανασόπουλος, 1993)

¹⁰ Εικόνα. 10-11. Απεικονίζεται το θέατρο του Διονύσου.

Οι προσπάθειες για την αναστήλωση του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου ξεκίνησαν το 2002. Από τα δελτία τύπου του Υπουργείου Πολιτισμού προκύπτει ότι το χρονικό διάστημα μεταξύ 2002 με 2009 διατέθηκαν 3,5 εκατομμύρια ευρώ από το Γ' Κοινωνικό πλαίσιο στήριξης και από εθνικούς πόρους. Υπεύθυνοι για το έργο της αναστήλωσης είναι ο αρχιτέκτονας – αναστηλωτής Κωνσταντίνος Μπολέτης, οι αρχιτέκτονες Κλήμης Ασλανίδης και Αθηνά Σαμαρά και οι αρχαιολόγοι Χριστίνα Παπασταμάτη και Ελένη Παριανού. Στη θέση του αρχαίου υλικού κατασκευής του λίθου πειραϊκού ακίτη θα γίνει χρήση παρόμοιου υλικού από την Κορινθία.

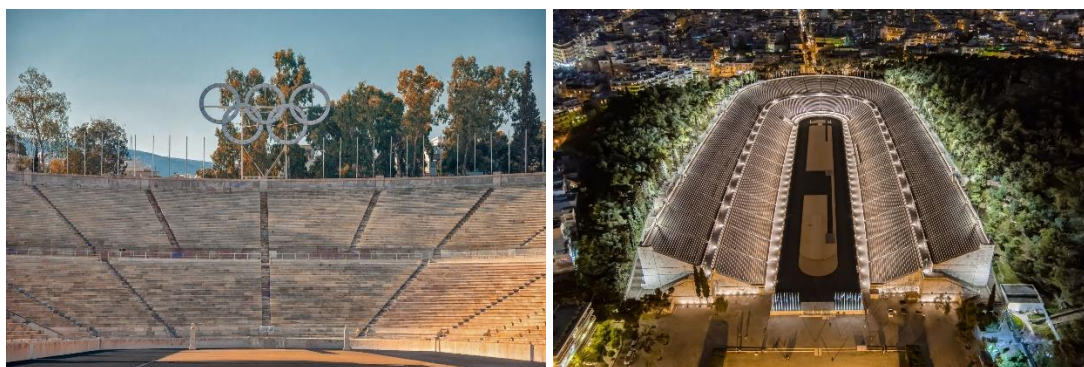
1.5. Το Παναθηναϊκό Στάδιο

Το Παναθηναϊκό Στάδιο, που είναι επίσης γνωστό ως Καλλιμάρμαρο, βρίσκεται στην Αθήνα και είναι ένα από τα πιο διάσημα αρχαία αθλητικά στάδια στον κόσμο. Βρίσκεται σε μια φυσική κοιλάτητα ανάμεσα στον λόφο του Αδρηττού και τον Άγρα έναν μικρότερο λόφο.

¹⁰ elculture.gr, 2023.

Κατασκευάστηκε από τον Αρχιτέκτονα Λυκούργο τον 4ο αιώνα π.Χ. και το 329 π.Χ. ορθομαρμαρώθηκε. Σκοπός του ήταν να φιλοξενεί μέρος από τα Παναθήναια, συγκεκριμένα τους γυμνικούς αγώνες δρόμου, άλματα, δίσκο, ακόντιο και πάλη. (Σκιαβάρα, 2016)

Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους η πόλη γνώρισε πνευματική και καλλιτεχνική άνθιση ειδικά επί του αυτοκράτορα Ανδριανού 117-139 π.Χ. Αυτή την εποχή έζησε ο ρήτορας και σοφιστής Ηρώδης γιός του Αττικού ο οποίος είχε πολύ μεγάλη περιουσία και δε δίστασε να προσφέρει σημαντικά ποσά για την ανέγερση λαμπρών οικοδομημάτων σε πολλά ιερά και πόλεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Έτσι, προχώρησε και στην ανακαίνιση του Καλλιμάρμαρου. Με την συνεισφορά του άλλαξε η μορφή του σταδίου από ευθύγραμμη σε πεταλόσχημη με την προσθήκη της σφενδόνης, που ήταν η χαρακτηριστική μορφή των ελληνικών Σταδίων κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Επιπλέον διαμορφώθηκαν οι θέσεις των θεατών, με σειρές καθισμάτων, εδωλίων από λευκό πεντελικό μάρμαρο και αυξήθηκε η χωρητικότητα του σταδίου ώστε να μπορούν να παραβρεθούν μέχρι 50.000 θεατές. Με την επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας και την απαγόρευση ειδωλολατρικών εκδηλώσεων το Καλλιμάρμαρο έχασε την λάμψη του. Σταδιακά στερήθηκε των μαρμάρων του όπως και τα περισσότερα μαρμάρινα οικοδομήματα της Αθήνας για την ενσωμάτωση τους σε αθηναϊκά κτίσματα. (Παπανικολάου- Κριστένσεν, 2003)

¹¹ Εικόνα. 12-13. Απεικονίζεται το Παναθηναϊκό Στάδιο.

Από το 1856 ξεκίνησαν προσπάθειες για την αναβίωση του σταδίου κυρίως από τον Ευάγγελου Ζάππα, ο οποίος προθυμοποιήθηκε να προσφέρει οικονομικά για την αναμαρμάρωση του σταδίου τα σχέδια ανατέθηκαν στον Φρ. Μπουλανζέ όμως το έργο ακυρώθηκε. Τα επόμενα χρόνια η κατάσταση βελτιώθηκε και έτσι οργανώθηκαν το 1870 και 1875 αθλητικοί αγώνες και εκθέσεις ελληνικών προϊόντων στο Παναθηναϊκό Στάδιο με

¹¹ Discover Greece, 2023

τη χρηματοδότηση του Ευάγγελου Ζάππα. Μεγάλη ήταν η βοήθεια που πρόσφερε με τις γνώσεις του στον αρχαίο πολιτισμό και στην ελληνική γραμματεία, ο Γάλλος βαρόνος Pierre de Coubertin, οργανωτής του Διεθνούς Αθλητικού Συνεδρίου στο Παρίσι το 1894. Επίσης, ο Δημήτριος Βικέλας ως Πρόεδρος του Συνεδρίου και πληρεξούσιος του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου κατάφερε να πείσει το Συνέδριο να διεξαχθούν οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα το 1896. Έτσι, το 1985 αφιερώθηκε στην προετοιμασία της πρωτεύουσας για να φιλοξενήσει τη σημαντική εκδήλωση. Ο Γεώργιος Αβέρωφ ανέλαβε τα υπέρογκα έξοδα για την ανακατασκευή του και τώρα ένας μαρμάρινος ανδριάντα του βρίσκεται δεξιά της εισόδου του Σταδίου φιλοτεχνημένος από τον γλύπτη Γεώργιο Βρούτο. Ξεκίνησε η μερική αναμαρμάρωση του Παναθηναϊκού Σταδίου. Το σχέδιο για την ανακατασκευή ανέλαβε ο Αναστάσιος Μεταξάς βασισμένος σε δεδομένα που είχε συλλέξει τόσο από τις αρχαιολογικές έρευνες που είχαν ήδη αρχίσει από το 1836, όσο και από τα ανασκαφικά ευρήματα του Ερνέστου Τσίλλερ από το 1869. Κατά τα επόμενα χρόνια συνεχίστηκαν τα έργα και ολοκληρώθηκαν το 1900, με το πέρας της ανακατασκευής από πεντελικό μάρμαρο ξεχωρίζει η πιστότητα της σε μεγάλο βαθμό ως προς το αρχαίο μνημείο του Ηρώδη. Τα επόμενα χρόνια το Παναθηναϊκό Στάδιο φιλοξένησε ποικίλες εκδηλώσεις, Πανελλήνιους και Διεθνείς Αγώνες, γνώρισε και πάλι μεγάλες δόξες. (Παπανικολάου-Κριστένσεν, 2003)

2. Η περίπτωση της Ρώμης

Η πόλη της Ρώμης βρίσκεται στο κεντροδυτικό μέρος της ιταλικής χερσονήσου, στο Λάτιο κατά μήκος του ποταμού Τίβερη. Πρόκειται για την πρωτεύουσα της Ιταλίας. Το ιστορικό της κέντρο έχει χαρακτηριστεί από την UNESCO ως Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

2.1 Πολιτιστική πολιτική στην Ιταλία

Το κίνημα του Φασισμού που ιδρύθηκε από τον Benito Mussolini στο Μιλάνο το 1919 προκάλεσε μια εγρήγορση στον κοινωνικό χώρο για αναζήτηση νέων ιδεολογιών και πολιτικών δυνάμεων. Παρουσιάστηκαν νέα πρόσωπα στον κοινωνικό χώρο με την ιδιότητα των δημοσιογράφων, μεταφραστών, εκδοτών, καθηγητών Πανεπιστημίου, ιδιοκτητών γκαλερί και άλλων που συνέβαλαν στη δημιουργία ενός πολιτιστικού κλίματος που θα στήριζε τις ιδεολογίες του Φασισμού. Με την υποστήριξη των πολιτιστικά και μορφωτικά ανώτερων προσώπων, το κίνημα του Φασισμού συνδέθηκε με την ιστορία της Ρώμης, της Αναγέννησης και των μεγάλων πρωταγωνιστών της, όπως ο Καίσαρας, ο Machiavelli και ο Garibaldi. Ο φιλόσοφος Giovanni Gentile αποδέχτηκε τη φασιστική ιδεολογία και απέκτησε αξιώματα ως υπουργός Παιδείας, πρόεδρος του εθνικιστικού ινστιτούτου Κουλτούρας και αντιπρόεδρος της δημόσιας εκπαίδευσης. Η κυβέρνηση του Μουσολίνι εξασφάλιζε τον έλεγχο της πολιτιστικής ζωής της Ιταλίας με διάφορα μέσα, όπως το κινηματογράφο, τη μουσική, τα θέατρα και το ραδιόφωνο. Οι δημόσιοι φορείς χρηματοδοτούσαν τους κινηματογραφιστές για να δημιουργήσουν φιλμ που εγκωμιάζανε τη φασιστική ιδεολογία και ενίσχυαν το ηθικό του ιταλικού λαού. Τα πολιτιστικά δρώμενα χρησιμοποιούνταν ως μέσω προπαγάνδας και ελέγχου της ιταλικής επικράτειας από το κράτος. (Tarquini, 2016)

Η Ιταλία διαθέτει μία από τις πλουσιότερες και ποικιλόμορφες πολιτιστικές κληρονομίες στον κόσμο, από την αρχαιότητα μέχρι τις σύγχρονες εποχές. Παρά την παρελθοντική επίδραση του Μουσολίνι και της κυβέρνησής του στον πολιτισμό, το ιταλικό κράτος κατάφερε στη συνέχεια να αναπτύξει πολιτικές και προγράμματα που στοχεύουν στη διατήρηση, ανάδειξη και προβολή της πλούσιας κληρονομιάς της. Η πολιτική της προστασίας της κληρονομιάς ξεκίνησε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ιταλικής πολιτικής. Το ιταλικό κράτος έχει θεσπίσει διάφορους νόμους και κανονισμούς που αφορούν την προστασία και τη διατήρηση των μνημείων, των μουσείων και των αρχαιολογικών ανασκαφών. Η Ιταλία αναπτύσσει συνεχώς πολιτιστικές

δραστηριότητες, με το κράτος να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή συναφών υπηρεσιών.

Το Υπουργείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος, που δημιουργήθηκε το 1974, έχει ως αποστολή τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος και την προστασία των συμφερόντων του οργανισμού σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Το υπουργείο συγκέντρωσε ένα μεγάλο μέρος του περιεχομένου άλλων υπουργείων, όπως του Υπουργείου Παιδείας και του Υπουργείου Εσωτερικών, που αφορούσε τις αντίκες, τις τέχνες, τις βιβλιοθήκες, τα αρχεία του κράτους και τις εκδόσεις βιβλίων. Σκοπός αυτών των δραστηριοτήτων είναι η απόκτηση κουλτούρας από τους ανθρώπους και η διάδοση του Πολιτισμού. Το 1998 δημιουργήθηκε το υπουργείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Πολιτισμού, στο οποίο μεταφέρθηκαν οι αρμοδιότητες του προηγούμενου υπουργείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος, καθώς και αρμοδιότητες που αφορούσαν τον αθλητισμό και τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Αργότερα, το 2006, αυτές οι αρμοδιότητες ανατέθηκαν στο νέο υπουργείο Πολιτικών Νεολαίας, αλλά το 2009 επανενώθηκαν σε ένα επαναδημιουργηθέν υπουργείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Πολιτισμού. Το 2013 ενσωματώθηκε στο υπουργείο Πολιτισμού και τουρισμού και αποκαλείται υπουργείο Πολιτισμού Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων και Τουρισμού. Ο στόχος του είναι η προστασία και η χρήση της εθνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η προώθηση της αποτελεσματικότητας του οικονομικού τομέα στη δημόσια διοίκηση. (Κιτσαρά, 2020)

Στις 21 Οκτωβρίου 2013, η υπηρεσία που ασχολείται με τις πολιτικές τουρισμού μεταφέρθηκε από την προεδρία του Συμβουλίου των Υπουργών Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων στην προεδρία του υπουργείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Πολιτισμικών Δραστηριοτήτων και Τουρισμού. Στις 11 Δεκεμβρίου 2014, επιβλήθηκαν νέοι κανονισμοί που άλλαξαν το καθεστώς οργάνωσης του υπουργείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων, όπως η ανεξαρτητοποίηση των άμεσων σχέσεων με τον υπουργό. Επιπλέον, τον Δεκέμβριο του 2014, έγιναν τροποποιήσεις στην οργάνωση και λειτουργία των κρατικών μουσείων με διάταγμα που δημοσιεύθηκε στην επίσημη εφημερίδα στις 11 Μαρτίου 2016, με αριθμό 59 και εγκρίθηκε από το Ελεγκτικό Συνέδριο στις 29 Φεβρουαρίου 2016. Το Μάρτιο του 2016, με εγκύκλιο αριθ. 14/2016, τα μεγάλα κρατικά Μουσεία στην Ιταλία έγιναν ανεξάρτητα ιδρύματα και οι διευθυντές τους επιλέγονται μέσω διεθνών διαγωνισμών. Τα Μουσεία έχουν τη δυνατότητα να διαχειριστούν τις δραστηριότητές τους με σύγχρονα κριτήρια. Τα Μουσεία στην περιοχή έχουν υπεύθυνο και συντονιστή και εποπτεύονται από 17 περιφερειακά μουσειακά κέντρα. Θα υπάρχουν επίσης δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ πολιτικών και

επισκοπικών Μουσείων για τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας. Επιπλέον, ο υπουργός Dario Franceschini ανακοίνωσε τη δημιουργία νέων Μουσείων και αυτόνομων Αρχαιολογικών πάρκων. Υπάρχουν επίσης αλλαγές στο σύστημα εποπτείας για να βελτιώσουν τις σχέσεις μεταξύ πολιτών και διοίκησης, μειώνοντας το χρόνο και το γραφειοκρατικό κόστος. Μέσα σε αυτήν τη διαδικασία, ο αριθμός των περιφερειακών μουσειακών κέντρων αυξήθηκε από 17 σε 39. Επίσης, μεταρρυθμίσεις εφαρμόστηκαν το 2018 σχετικά με τη λειτουργία του υπουργείου και τη διανομή των αρμοδιοτήτων του. Ωστόσο, ο πολιτισμός δεν αποτελεί προτεραιότητα για τις ιταλικές κυβερνήσεις, και δεν ανταποκρίνονται το ίδιο σε όλα τα θέματα που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά, τα μουσεία, τις σύγχρονες τέχνες και τα γράμματα. (Tarquini, 2016)

2.2. Παρεμβάσεις στους αρχαιολογικούς χώρους της Ρώμη

Το έτος 2000, ξεκίνησε η δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου στη Ρώμη. Το πάρκο επεκτάθηκε από το Colosseum στους λόφους Capitoline και Quirinal, συμπεριλαμβάνοντας επίσης τα μουσεία που βρίσκονται στις αρχαιολογικές περιοχές. Ο στόχος του προγράμματος ήταν να ολοκληρωθούν οι ανασκαφές που είχαν ξεκινήσει προηγουμένως στο φόρουμ του Nerva και να αρχίσει ένα νέο πρόγραμμα ανασκαφών που θα καλύπτει περισσότερο από το μισό του αρχικού φόρουμ. Από το 1998 και μετά, οι ανασκαφές εστιάζτηκαν στην περιοχή μεταξύ των δρόμων Via Alessandrina και Via dei Fori Imperiali. Αυτή ήταν η αρχική περιοχή της πλατείας και του νότιου τείχους του φόρουμ του Τραυανού, το οποίο μετατράπηκε σε δημόσιο πάρκο το 1932. Οι νέες αρχαιολογικές δραστηριότητες σε αυτήν την περιοχή και σε όλη τη Ρώμη πραγματοποιήθηκαν μέσα από τη συνεργασία του δήμου και του Υπουργείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος. Αυτές οι προσπάθειες οδήγησαν σε σημαντικές ανακαλύψεις, όπως η διάσημη χρωματισμένη πόλη κάτω από την περιοχή Domus του Hill Oppio και ένα κομμάτι του αρχαίου Forma Urbis, σημαντικά γλυπτά και άλλα αρχαία μνημεία. Η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με την καθημερινή ζωή του πολίτη και η προστασία τους από την αστικοποίηση της πόλης είναι σημαντικές πτυχές της προσπάθειας.

Η προσέγγιση των αρχαιολογικών περιοχών στη Ρώμη από αρχιτέκτονες, σχεδιαστές και αρχαιολόγους είναι παρόμοια με αυτήν της Αθήνας, με τη σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων να γίνεται μέσω αλλαγής χρήσης άλλων τμημάτων, όπως οι δρόμοι, και προσθήκης νέων τμημάτων στις αρχαιολογικές περιοχές. Η γρήγορη αστικοποίηση των μεγάλων

πόλεων, τα τελευταία πενήντα χρόνια, προκάλεσε αλλαγές στο τοπίο και έθεσε τις αρχαιολογικές περιοχές σε κίνδυνο λόγω κακής διαχείρισης. (Μπιτσάνη, 2023)

Η νέα καλλιτεχνική παιδεία έχει ως βασική λειτουργία τη διατήρηση της συνέχειας μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντος, ενώ συγχρόνως συνδέει τη νέα Ρώμη με την αρχαία. Αυτό επιτυγχάνεται διατηρώντας μια πολύπλοκη σχέση μεταξύ του κοινωνικού σώματος και του συνολικού πολιτισμικού τοπίου. Τα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια συνυπάρχουν, δημιουργώντας μια αναγνωρίσιμη και συνολική δομή, η οποία παρουσιάζει μια ξεχωριστή εικόνα από την εξωτερική πλευρά. Αυτό φαίνεται "μη-κανονικό" επειδή η ενότητα δεν προέρχεται από την προσκόλληση σε ένα γεωμετρικό κανόνα, όπως στις αρχαίες ή αναγεννησιακές πόλεις, αλλά από την ιδανική προσαρμογή των στοιχείων που προστέθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι δρόμοι και οι πλατείες συνθέτουν ένα ενιαίο και καλά δομημένο περιβάλλον. Η σύνδεση των αρχαιολογικών περιοχών και η δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου με την αφαίρεση της Via dei Fori Imperiali προστατεύουν τα αρχαιολογικά ευρήματα από την αστικοποίηση της Ρώμης και ταυτόχρονα δημιουργούν αρμονία και σεβασμό προς τους αρχαιολογικούς χώρους στην καθημερινή ζωή των πολιτών. (Μπιτσάνη, 2023)

2.3. Παρουσίαση αρχαιολογικών χώρων

¹² Εικόνα. 14. Απεικονίζεται χάρτης της Ρώμης κυρίως της περιοχής γύρω από το Κολοσσαίο.

¹² Miller, 2017

2.3.1. Το Κολοσσαίο

Το Κολοσσαίο βρίσκεται ανατολικά του λόφου Παλατίνου, στην περιοχή όπου βρισκόταν το Χρυσό Σπίτι του Νέρωνα. Το τεχνητή λίμνη που ήταν στο κέντρο αυτού του παλατικού συγκροτήματος αποστραγγίστηκε και στη θέση του κτίστηκε το Κολοσσαίο, μια απόφαση που ήταν τόσο συμβολική όσο και πρακτική. Ο Βεσπασιανός, ο οποίος είχε σχετικά ταπεινές αρχές στο δρόμο του προς τον θρόνο, επέλεξε να αντικαταστήσει την ιδιωτική λίμνη του τυραννικού αυτοκράτορα με ένα δημόσιο αμφιθέατρο που μπορούσε να φιλοξενήσει δεκάδες χιλιάδες Ρωμαίους. Η κατασκευή του οικοδομήματος άρχισε την εποχή του Βεσπασιανού το 72 μ.Χ., και ολοκληρώθηκε το 80 μ.Χ. υπό τον αυτοκράτορα Τίτο. Τροποποιήσεις συνέβησαν μεταξύ του 81- 86 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα ο Δομτιανό. Αυτοί οι τρεις αυτοκράτορες ανήκουν στη δυναστεία των Φλαβίων, γι' αυτό αναφέρεται συχνά και ως το αμφιθέατρο των Φλαβίων. (Claridge, 2010)

Η κατασκευή αυτή εγκαινιάστηκε επίσημα το 80 μ.Χ. από τον Τίτο με μια τελετή που περιλάμβανε 100 ημέρες αγώνων. Αντίθετα με τα προηγούμενα αμφιθέατρα, που τα περισσότερα ήταν τοποθετημένα σε βολικές πλαγιές για επιπλέον στήριξη, το Κολοσσαίο είναι μια ανεξάρτητη δομή από πέτρα και σκυρόδεμα, χρησιμοποιώντας ένα πολύπλοκο σύστημα βαρελοειδών και στρογγυλών καμάρων και έχει συνολικό μήκος 620 x 513 πόδια (189 x 156 μέτρα). Τρία από τα επίπεδα της αρένας περιβάλλονται από αψίδες πλαισιωμένες στο εξωτερικό για στήριξη από κίονες σε έναν συνδυασμό των παραδοσιακών ελληνικών ρυθμών του δορικού, ιωνικού και κορινθιακού. Το κύριο δομικό πλαίσιο και η πρόσοψη είναι από τραβερτίνη, ένας τοπικός λίθος από τη Τίβολη 20 χιλιόμετρα περίπου από την Ρώμη. Στους δευτερεύοντες τοίχους έγινε χρήση από ηφαιστειακή τούφα και το εσωτερικό και για τις καμάρες του αμφιθέατρου, τον εξωτερικό τοίχο και το δάπεδο. Μάρμαρο χρησιμοποιήθηκε για τα αγάλματα, τα σιντριβάνια με πόσιμο νερό, τις θέσεις των θεατών και τους κίονες που στήριζαν τους τοίχους. Οι κεραμικές επενδύσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη των καμαρών και του αμφιθέατρου έδωσαν στο κτήριο τον επιθυμητό χρωματισμό και εμφάνιση. Επίσης, έγινε εκτεταμένη χρήση μετάλλου για τις πόρτες και τα κλειδαριές του αμφιθέατρου και τερακότας για το σύστημα διαχείρισης των υδάτων. (Ammerman, 2016).

Το αμφιθέατρο χωρούσε περίπου 50.000 θεατές, οι οποίοι προστατευόντουσαν από τον ήλιο με ένα αναδιπλούμενο *velarium* (σκίαστρο). Οι υποστηρικτικοί κορμοί προεκτείνονταν από κονσόλες που είχαν χτιστεί στο επάνω μέρος, λέγεται ότι χρειαζόντουσαν εκατοντάδες

Ρωμαίοι για να χειριστούν το σύστημα με τους ιμάντες που επεκτείνονταν και αναδιπλώνονταν το *velarium*. Στο Κολοσσαίο πραγματοποιούνταν χιλιάδες αναμετρήσεις μεταξύ μονομάχων, ανθρώπων και ζώων και πολλών άλλων. Ωστόσο, δεν είναι σίγουρο αν το αρένα ήταν ο τόπος του μαρτυρίου των πρώιμων Χριστιανών. (Ammerman, 2016)

¹³ Εικόνα. 15-16. Απεικονίζεται το Κολοσσαίο.

Στη μεσαιωνική εποχή, το Κολοσσαίο χρησιμοποιήθηκε ως εκκλησία και ως φρούριο από δύο διακεκριμένες ρωμαϊκές οικογένειες, τους Φραντζιπάνε και τους Αννιμπάλντι. Το Κολοσσαίο υπέστη ζημιές από αστραπές και σεισμούς αλλά σοβαρότερες από βανδαλισμό και ρύπανση. Όλες οι μαρμάρινες θέσεις και διακοσμητικά υλικά εξαφανίστηκαν, καθώς η τοποθεσία χρησιμοποιήθηκε ως λατομείο για περισσότερα από 1.000 χρόνια. Η προσπάθεια για την αποκατάσταση του Κολοσσαίου ξεκίνησε τον 19^ο αιώνα. Με τη σημαντική προσπάθεια του Πάπα Πίου Η΄ ένα έργο αποκατάστασης πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1990. Εδώ και πολλά χρόνια είναι μία από τις βασικές τουριστικές ατραξιόν στη Ρώμη, δέχοντας κοντά σε επτά εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. (Claridge, 2010)

2.3.2. Το Ρωμαϊκό Φόρουμ (Roman Forum)

Το Ρωμαϊκό Φόρουμ, γνωστό και ως *Forum Romanum* στα Λατινικά, ήταν μια περιοχή που βρισκόταν στο κέντρο της αρχαίας πόλης της Ρώμης και χρησιμοποιούνταν για σημαντικές θρησκευτικές, πολιτικές και κοινωνικές δραστηριότητες. Οι ιστορικοί πιστεύουν ότι οι δημόσιες συναντήσεις στο ανοιχτό Φόρουμ ξεκίνησαν γύρω στο 500 π.Χ., όταν ιδρύθηκε η Ρωμαϊκή Δημοκρατία. Η περιοχή, που είχε ορθογώνιο σχήμα και βρισκόταν σε χαμηλότερο

¹³ Encyclopædia Britannica, 2023

επίπεδο μεταξύ των λόφων του Παλατινού και του Καπιτωλίου, φιλοξενούσε πολλούς από τους εντυπωσιακότερους ναούς και μνημεία της αρχαίας πόλης. Σήμερα, το Ρωμαϊκό Φόρουμ είναι ένα από τα πιο διάσημα αξιοθέατα στον κόσμο, με περισσότερους από 4,5 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. (Gilbert & James, 2015)

Σύμφωνα με τον θρύλο, η αρχαία Ρώμη ιδρύθηκε από τους αδελφούς Ρωμύλο και Ρέμο στο 753 π.Χ. Μετά από σύγκρουση, ο Ρωμύλος σκότωσε τον Ρέμο, έγινε βασιλιάς και έδωσε στη Ρώμη το όνομά του. Η παραδοσιακή ιστορία αποδίδει επίσης στον Ρωμύλο την έναρξη μιας συμμαχίας με τον αντίπαλό του, Τίτο Τάτιο, και την καθιέρωση του χώρου του Ρωμαϊκού Φόρουμ ως ζώνης συνάντησης χωρίς πολεμικούς σκοπούς. Αρχικά, το Φόρουμ λειτουργούσε κατά βάση ως αγορά για τις καθημερινές αγορές. Με την πάροδο του χρόνου, έγινε πολύ πιο ευέλικτο και λειτουργικό, καθώς στην περιοχή διεξάγονταν δημόσιες υποθέσεις. Οι ιστορικοί εκτιμούν ότι η άνοδος των δημόσιων εκδηλώσεων στο Ρωμαϊκό Φόρουμ ξεκίνησε περίπου το 500 π.Χ., όταν η Ρωμαϊκή Δημοκρατία ξεκίνησε. Το Φόρουμ αναπτύχθηκε σταδιακά και διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια πολλών αιώνων. Αγάλματα, τόξα, βασιλικές και άλλα κτίρια κατασκευάστηκαν για να φιλοξενήσουν τις συναθροίσεις. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιούλιου Καίσαρα, το Φόρουμ δεν μπορούσε να χωρέσει κι άλλα κτίρια και έτσι ο Καίσαρας προχώρησε στην κατασκευή ενός νέου φόρουμ, στο πλάι του αρχικού, για να προσφέρει περισσότερο χώρο. (Gilbert & James, 2015)

Το Φόρουμ θεωρούνταν το κέντρο της Ρώμης. Αν και υπήρχαν πολλά άλλα στην αρχαία Ρώμη, το Ρωμαϊκό Φόρουμ ήταν το πιο σημαντικό. Πρόκειται για έναν πολυλειτουργικό χώρο που φιλοξενούσε διάφορες λειτουργίες. Οι εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν περιλάμβαναν εκλογές, δημόσιες ομιλίες, ποινικές δίκες, αγώνες (πριν από την κατασκευή του Κολοσσαίου), κοινωνικές συναντήσεις, επιχειρηματικές συναλλαγές, δημόσιες συναντήσεις, θρησκευτικές τελετές, εκπαιδευτικά γεγονότα, αγοραπωλησίες και ανταλλαγές εμπορευμάτων. (Watkin, 2009)

Στο Φόρουμ βρίσκονταν αρκετά σημαντικά κτίρια, αγάλματα και μνημεία. Ορισμένοι ναοί χτίστηκαν για να τιμήσουν ανθρώπους και άλλοι ήταν αφιερωμένοι σε θεούς ή θεές. Ορισμένα από τα πιο γνωστά κτίρια στο Ρωμαϊκό Φόρουμ είναι τα ακόλουθα. Το Συμβούλιο της Δημοκρατίας, γνωστό ως "Curia", χρησιμοποιήθηκε ως το συμβούλιο της Ρωμαϊκής Συνόδου και ως χώρος για διάφορα πολιτικά γεγονότα. Χτίστηκε αρκετές φορές, και στον 7ο αιώνα, η Κούρια μετατράπηκε σε εκκλησία. Ο πρώτος ναός του Κρόνου κτίστηκε περίπου το 498 π.Χ. και θεωρείται ένας από τους παλαιότερους ναούς του Ρωμαϊκού

Φόρουμ. Ανακαινίστηκε όμως αργότερα και τα ερείπια που βλέπουμε σήμερα χρονολογούνται περίπου στο 42 π.Χ. Αυτό το κτίριο ήταν αφιερωμένο στον Κρόνο, το θεό της γεωργίας, και χρησιμοποιήθηκε ως θησαυροφυλάκιο - όπου διαχειρίζονταν και κρατούσαν τα χρήματα της Ρώμης. Η αψίδα του Τίτου του 1^{ου} αιώνα κατασκευάστηκε το 81 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Δομιτιανό για να τιμήσει τον αδερφό του, τον αυτοκράτορα Τίτο, που επικράτησε στην πολιορκία της Ιερουσαλήμ. Οι ιστορικοί πιστεύουν ότι Ο ναός των Κάστορα και Πολυδεύκη ολοκληρώθηκε περίπου το 484 π.Χ. Ήταν αφιερωμένος στους ρωμαϊκούς θεούς δίδυμους ημίθεους, Κάστορα και Πολυδεύκη, και υπέστη αρκετές φάσεις κατασκευής. Ο ναός της Βέστας ήταν ένας κυκλικός ναός που ήταν αφιερωμένος στη Βέστα, τη θεά της εστίας, του σπιτιού και της οικογένειας. Η Ρόστρα ήταν μια πλατφόρμα πάνω στην οποία οι άνθρωποι μπορούσαν να σταθούν και να κάνουν ομιλίες. Η Sacra Via ήταν ο κύριο δρόμος που διέσχιζε το Ρωμαϊκό Φόρουμ και συνέδεε τις διάφορες σημαντικές τοποθεσίες. Αυτός ο διάσημος δρόμος εκτεινόταν επίσης προς το Κολοσσαίο. Ως επί το πλείστο, χρησίμευε ως διάδρομος για τελετές και περιπατητικές πορείες. (Gilbert & James, 2015)

Το Ρωμαϊκό Φόρουμ ανακατασκευάστηκε πολλές φορές κατά τη διάρκεια της ύπαρξής του. Αυτό επέτρεψε στις διάφορες μορφές αρχιτεκτονικής από διαφορετικές εποχές να συγχωνευτούν. Η επιρροή από κάθε περίοδο είναι ορατή στο σχεδιασμό και την κατασκευή των κτιρίων. Οι Ρωμαίοι αρχιτέκτονες επηρεάστηκαν σημαντικά από τα κλασικά ελληνικά σχέδια. Ωστόσο, δημιούργησαν και τα δικά τους συναγωνιστικά κτίρια, όπως βασιλικές, νικηφόρα τόξα, κύπελλα, ρωμαϊκά λουτρά και αμφιθέατρα. Τα υλικά ποικίλλουν από το σκυρόδεμα μέχρι μάρμαρο. Το Ρωμαϊκό Φόρουμ και τα ίδια τα ερείπια χρησίμευσαν επίσης ως πηγή έμπνευσης για καλλιτέχνες. Ο διάσημος Ιταλός καλλιτέχνης Giambattista Piranesi, που έζησε τον 18^ο αιώνα, ήταν γνωστός για τη δημιουργία χαρακτηριστικών που απεικόνιζαν θεάματα της Ρώμης. Τα μνημεία να αναφέρονται επίσης σε ιστορικά κείμενα, η αρχαία Ρώμη ήταν, για παράδειγμα, το σκηνικό για πολλά από τα έργα του William Shakespeare. (Watkin, 2009)

¹⁴ Εικόνα. 17-18. Απεικονίζεται το Ρωμαϊκό Φόρουμ.

Με την πάροδο του χρόνου, πολλά οικονομικά και πολιτικά γεγονότα άρχισαν να λαμβάνουν χώρα σε πιο εκτεταμένες κατασκευές βόρεια του Φόρουμ. Η τελευταία μεγάλη διεύρυνση στο Ρωμαϊκό Φόρουμ, η Βασιλική του Μαξεντίου, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου το 312 μ.Χ. Αλλά τα περισσότερα από τα αρχαία κτίρια καταστράφηκαν το 410 μ.Χ., την εποχή που ολόκληρη η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άρχισε να καταρρέει. Κατά τη διάρκεια της Μεσαιωνικής Εποχής, ο χώρος που κάποτε ήταν το μεγάλο Ρωμαϊκό Φόρουμ μετατράπηκε σε χώρο για την βόσκη ζώων. Η περιοχή έγινε γνωστή ως "Campo Vaccino", ή "αγρόκτημα για τα κοπάδια". Το Ρωμαϊκό Φόρουμ "ανακαλύφθηκε" από τον αρχαιολόγο Carlo Fea το 1803. Οι ανασκαφές για τον καθαρισμό της περιοχής διήρκεσαν πάνω από 100 χρόνια. Δεν ανασκάφηκε πλήρως παρά μόνο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Επειδή οι Ρωμαίοι χτίζανε πάνω σε προϋπάρχουσα ερείπια, στο Φόρουμ βρίσκονται κατάλοιπα από πολλούς αιώνες. (Watkin, 2009)

2.3.3. Το Πάνθεον

Το σημερινό Πάνθεον βρίσκεται στη θέση ενός προηγούμενου κτιρίου με το ίδιο όνομα, που κατασκευάστηκε περίπου το 25 π.Χ. από τον πολιτικό Μάρκο Αγρίππα, γαμπρό του πρώτου αυτοκράτορα της Ρώμης, Αυγούστου. Παραδοσιακά θεωρείται ότι σχεδιάστηκε ως ναός για τους θεούς της Ρώμης και το όνομά του προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις "παν", που σημαίνει "όλα", και "θεός", που σημαίνει "θεοί". Το αρχικό Πάνθεον καταστράφηκε σε

¹⁴ Encyclopædia Britannica, 2023.

μια πυρκαγιά γύρω στο 80 μ.Χ. Ανακτήθηκε από τον αυτοκράτορα Δομιτιανό, αλλά καταστράφηκε ξανά από πυρκαγιά το 110 μ.Χ. (MacDonald, 2015)

Ο Αδριανός έγινε αυτοκράτορας το 117 μ.Χ. την εποχή που η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία περιλάμβανε μέρος της σημερινής Ευρώπης, καθώς και τμήματα της Μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής. Ήταν παθιασμένος με την τέχνη και την αρχιτεκτονική και έτσι επιχείρησε μια εκτεταμένη ανοικοδόμηση κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του, η οποία κράτησε μέχρι τον θάνατό του το 138. Μεταξύ αυτών των οικοδομητικών έργων ήταν και μια αμυντική οχύρωση, που αναφέρεται σήμερα ως Τείχος του Αδριανού, το οποίο σηματοδοτεί τα βορειοδυτικά σύνορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το τείχος έχει μήκος 73 μίλια και εκτείνεται από την ακτή ως τη βορειοανατολική Αγγλία. (MacDonald, 2015)

Δεν είναι γνωστός ο αρχιτέκτονας του υπάρχοντος Πάνθεου. Φαίνεται ότι ο ολοκληρώθηκε την εποχή του Αδριανού κατά τα έτη 126-128 μ.Χ., αλλά η κατασκευή ίσως να άρχισε κατά τη διάρκεια του προκατόχου του Αδριανού, Τραϊανού, ο οποίος υπηρέτησε ως αυτοκράτορας από το 98 έως το 117 μ.Χ. Δεν είναι σαφές γιατί, αλλά ο Αδριανός έθεσε την αρχική επιγραφή του Άγριππα στο νέο Πάνθεον, «Ο Μάρκος Άγριππας ο γιος του Λουκίου, τρεις φορές υπάτου, τον έφτιαξε αυτόν», κάτι που οδήγησε σε αιώνες σύγχυσης για την προέλευσή του. Ο αρχικός σκοπός του δεν είναι γνωστός υπάρχοντος, πάντως ο Αδριανός χρησιμοποιούσε μερικές φορές το χώρο για δικαστήρια. (Claridge, 2010)

Το 330 μ.Χ., ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος μετέφερε την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στη Βυζάντιο της Τουρκίας. Το 476 μ.Χ., ο Γερμανός πολεμιστής Οδοάκερ κατέκτησε το δυτικό μισό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπου βρισκόταν η Ρώμη. Αυτή την εποχή το Πάνθεον βρισκόταν σε παρακμή. Στη συνέχεια, το 609 μ.Χ., ο πάπας Βονιφάτιος Δ΄ απέκτησε άδεια από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Φωκά να μετατρέψει το Πάνθεον σε χριστιανικό ναό, γνωστό στα Λατινικά ως "Sancta Maria ad Martyres" (Αγία Μαρία και οι Μάρτυρες). Ήταν ο πρώτος παγανιστικός ναός της Ρώμης που καθιερώθηκε ως χριστιανική εκκλησία. Η μετατροπή αυτή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επιβίωση του, καθώς η παπική αρχή είχε τους πόρους για να το επισκευάσει και να το διατηρήσει. (Claridge, 2010)

Το Πάνθεον κατασκευάστηκε κυρίως από τούβλα και σκυρόδεμα και αποτελείται από τρία τμήματα: ένα προαύλιο με γρανιτένιες στήλες, τον θόλο με κυκλικό σχήμα και ένα ορθογώνιο τμήμα που συνδέει τα άλλα δύο τμήματα. Ο θόλος έχει διάμετρο 142 πόδια και ήταν ο μεγαλύτερος του είδους του κατά την κατασκευή του. Στην κορυφή του θόλου υπάρχει μια ανοίγματα, ή oculus πλάτους 27 ποδιών. Η οκάδα, η οποία δεν έχει κάλυψη,

αφήνει το φως, καθώς και τη βροχή και άλλες καιρικές συνθήκες, να εισέρχονται στο Πάνθεον. Όταν ο καλλιτέχνης Μιχαήλ Άγγελος είδε το Πάνθεον αιώνες μετά την κατασκευή του, αναφέρεται πως είπε ότι είναι σχεδιασμένο από αγγέλους και όχι από ανθρώπους. Το Πάνθεον αποδείχθηκε σημαντική επιρροή για τον μεγάλο αρχιτέκτονα της Αναγέννησης Andrea Palladio, καθώς και για αμέτρητους αρχιτέκτονες που ακολούθησαν, στην Ευρώπη και πέρα από αυτή. Οι τοίχοι και το δάπεδο του κυκλικού χώρου είναι διακοσμημένα με μάρμαρο και χρυσό και ο θόλος περιλαμβάνει πέντε κύκλους από 28 ορθογώνιες κοιτίδες. (Claridge, 2010)

¹⁵ Εικόνα. 19-20. Απεικονίζεται το Πάνθεον και το oculus στην οροφή.

Όταν ο καλλιτέχνης Μιχαήλ Άγγελος είδε το Πάνθεον αιώνες μετά την κατασκευή του, αναφέρεται πως είπε ότι είναι σχεδιασμένο από αγγέλους και όχι από ανθρώπους. Το Πάνθεον αποδείχθηκε σημαντική επιρροή για τον μεγάλο αρχιτέκτονα της Αναγέννησης Andrea Palladio, καθώς και για αμέτρητους αρχιτέκτονες που ακολούθησαν, στην Ευρώπη και πέρα από αυτή. Μετά τη μετατροπή του σε χριστιανική εκκλησία, έγινε το τελευταίο καταφύγιο για ανθρώπους της Αναγέννησης όπως ο ζωγράφος Ραφαήλ, ο συνθέτης Αρκαντζέλο Κορέλλι και ο αρχιτέκτονας Μπαλντασάρε Περούτζι. Επίσης, ορισμένοι μονάρχες έχουν θαφτεί εκεί, συμπεριλαμβανομένου του Βιτόριο Εμμανουέλε ΙΙ, ο οποίος πέθανε το 1878 και ήταν ο πρώτος βασιλιάς της Ιταλίας από τον 6^ο αιώνα, ο γιός του, Ουμπέρτο Α', ο οποίος δολοφονήθηκε το 1900 και η σύζυγός του και η βασίλισσα Μαργαρίτα, που απεβίωσε το 1926. Σήμερα, το Πάνθεον είναι ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός για επισκέπτες από όλο τον κόσμο, ενώ συνεχίζει να λειτουργεί ως εκκλησία (MacDonald, 2015)

¹⁵ Mason, 2020.

2.3.4. Ο Λόφος του Παλατινού (Palatine Hill)

Ο Λόφος του Παλατινού (Palatine Hill) είναι μια τετράπλευρη πλατεία που υψώνεται στα νότια του Φόρουμ της Ρώμης σε υψόμετρο 131 ποδιών (40 μέτρων) και 168 ποδιών (51 μέτρων) πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Έχει περίμετρο 5.700 πόδια (1.740 μέτρα). Φαίνεται ότι, η πόλη της Ρώμης ιδρύθηκε στον Παλατινό, όπου οι αρχαιολογικές έρευνες ανακαλύπτουν από προϊστορικά απομεινάρια έως τα ερείπια των αυτοκρατορικών παλατιών. Το Παλατίνο είναι ένας λόφος με πολλά επίπεδα κτηρίων, έντονο γεωγραφικό χαρακτήρα και τοπίο με τη βλάστηση. Σύμφωνα με την αρχαία ρωμαϊκή μυθολογία, οι ιδρυτές της Ρώμης, Ρωμύλος και Ρέμος, δίδυμοι γιοι του θεού Άρη, εγκαταλείφθηκαν σαν βρέφη στον ποταμό Τίβερις και με τις πλημμύρες βρέθηκαν στους πρόποδες του Παλατινού. Σύμφωνα με τον μύθο, τα αδέρφια μεγάλωσαν μέσα στην σπηλιά μιας λύκαινας (Lupercal), που βρισκόταν στους πρόποδες του Παλατινού, και ανατράφηκαν από έναν βοσκό που είχε τα κοπάδια στον λόφο. Παρόλο που η σπηλιά, θεωρούταν χαμένη, το 2007 μια ομάδα αρχαιολόγων ανακάλυψε ένα αίθριο ιερό που είχε θαφτεί στα 16 μέτρα μέσα στο Παλατίνο, το οποίο πιστεύεται ότι είναι ο αρχαίος τόπος που οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ως Λουπερκάλ. (Lazzarini, 2006)

Ο Παλατινός αρχικά αποτελούνταν από τρεις κορυφές: την Germaius στα βόρεια, τη Βέλια, μια είδους στενή γέφυρα που συνδέει τον Παλατινό με το γειτονικό λόφο της Εσκουιλίνης, και το Παλάτιο στα νότια. Το Παλάτιο ήταν η ψηλότερη από τις κορυφές και αργότερα έδωσε το όνομά του σε ολόκληρο το λόφο. Κατά την αρχαία Ρωμαϊκή εποχή, πολλοί ναοί και σπίτια των κυριότερων πολιτών κτίζονταν στον Παλατινό, και κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έγινε το αριστοκρατικό προάστιο της πόλης. Ο αυτοκράτορας Αύγουστος γεννήθηκε και εγκατέστησε την αυτοκρατορική του κατοικία εκεί. Με την πτώση της αυτοκρατορίας, ο Παλατινός Λόφος παρακμάζει. Μετατρέπεται στο Μεσαίωνα σε οχυρό αλλά αργότερα εγκαταλείπεται. Η ιταλική Αναγέννηση φέρνει μια επανεμφάνιση στην αξία της γης και οι ευγενικές Ρωμαϊκές οικογένειες κατασκευάζουν ξανά τα σπίτια τους εκεί. (Claridge, 2010)

¹⁶ Εικόνα. 21-22. Απεικονίζεται ο Λόφος του Παλατινού και τα ερείπια από το Παλάτι των Φλαβίων.

Σήμερα οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να ανέβουν στο λόφο να θαυμάσουν την υπέροχη θέα και να φανταστούν πως θα ήταν να δεσπόζουν ολά αυτάτα αρχαία κτίρια στο χώρο. Υπάρχουν τα ερείπια από το Παλάτι των Φλαβίων (επίσης γνωστό ως Domus Flavia ή Domus Augustana). Αυτό το τεράστιο παλάτι χτίστηκε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορα Δομιτιανού το 92 μ.Χ. και αργότερα διευρύνθηκε από τον Σεπτίμιο Σεβήρο. Υπάρχουν ίχνη από το Στάδιο του Δομιτιανού. Η ακριβή λειτουργία αυτού του κτιρίου δεν είναι σίγουρη καθώς ενώ μοιάζει με ιππόδρομο, μπορεί να ήταν οι ιδιωτικοί κήποι του αυτοκράτορα. Οποιαδήποτε και αν ήταν η λειτουργία του, αυτή η εντυπωσιακή κατασκευή ήταν σίγουρα μέρος του αυτοκρατορικού παλατιού. Μπορεί να επισκεφτεί κανείς τις ιδιωτικές κατοικίες του Αύγουστου και της Λίβιας, όπου οι πολύχρωμες τοιχογραφίες είναι εκπληκτικά όμορφες και καλά διατηρημένες. Υπάρχει και το Μουσείο του Παλατινού. Αυτό το μικρό μουσείο περιλαμβάνει μια έκθεση με ρωμαϊκά γλυπτά, συμπεριλαμβανομένων ευρημάτων από το ιππόδρομο. Οι πληροφορίες στο μουσείο παρέχουν κάποιο πολύτιμο ιστορικό πλαίσιο, και μερικά από τα αντικείμενα που εκτίθενται χρονολογούνται από την έναρξη της ρωμαϊκής ιστορίας. (Claridge, 2010)

2.3.5. Τα Λουτρά του Καρακάλλα

Τα Λουτρά του Καρακάλλα, στον αρχαίο κόσμο γνωστά ως Thermae Antoninianae, ήταν δημόσια λουτρά στην αρχαία Ρώμη που ξεκίνησαν να κατασκευάζονται από τον αυτοκράτορα Σεπτίμιο Σεβήρο το 206 μ.Χ. και ολοκληρώθηκαν από τον γιο του αυτοκράτορα Καρακάλλα το 216 μ.Χ. Από τα πιο όμορφα και πολυτελή λουτρά της Ρώμης, σχεδιάστηκαν για να φιλοξενήσουν περίπου 1600 λουόμενους και παρέμειναν σε χρήση μέχρι τον 6^ο αιώνα. Τα υπάρχοντα ερείπια, μαζί με τις σύγχρονες ανασκαφές και

¹⁶ Encyclopædia Britannica, 2023.

αποκαταστάσεις (συμπεριλαμβανομένων εμφανών ανακατασκευών) αποτελούνται κεντρικά από ένα τετράγωνο μπλοκ μεγάλων θαλάμων λουτρών που καλύπτει μια έκταση 750 x 380 πόδια (230 x 115 μέτρα), με αυλές και βοηθητικούς χώρους, περιτριγυρισμένο από έναν κήπο με χώρο για άθληση και παιχνίδια. (Coarelli, 2014)

¹⁷ Εικόνα. 23-24. Απεικονίζονται τα Λουτρά του Καρακάλλα.

Υπήρχαν τρεις βασικοί χώροι λουτρών: το frigidarium ή ψυχρό δωμάτιο, το caldarium ή ζεστό δωμάτιο και το tepidarium ή δωμάτιο με θερμοκρασία σε μεσαία επίπεδα. Μεταξύ τους ήταν η μεγάλη αίθουσα, με καμάρα και παράθυρα στο επάνω μέρος, πρωτότυπο των καμαρών μεσαιωνικών εκκλησιών. Υπήρχαν επίσης μεγάλες ανοικτές πισίνες. Το μάρμαρο χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό και γλυπτά, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και άλλα διακοσμητικά στοιχεία κοσμούσαν το εσωτερικό του κτιρίου. Άλλοι χώροι του συγκροτήματος περιλαμβάνουν δύο μεγάλες βιβλιοθήκες, μία για ελληνικά κείμενα και μία για λατινικά. Μόνο μία από τις δύο επιβιώνει σήμερα, έχοντας υποστεί σημαντικές ζημιές, αλλά ακόμα αναγνωρίσιμη. Τα λουτρά χτίστηκαν πάνω από μια σειρά από υπόγειους χώρους και διαδρόμους. Οι μέχρι σήμερα γνωστές σήραγγες έχουν μήκος περισσότερο από ένα μίλι, ενώ πολλές δεν έχουν ανασκαφεί ακόμη. (DeLaine, 1997)

Τα λουτρά παρέμειναν σε λειτουργία μέχρι το 537 μ.Χ. όταν οι Οστρογότθοι κατέστρεψαν το υδραγωγείο που τροφοδοτούσε τη δομή κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Ρώμης, καταλήγοντας στη διακοπή της παροχής νερού και στην εγκατάλειψή της. Με τα χρόνια, το συγκρότημα κατέρρευσε λόγω σεισμών και χρησιμοποιήθηκε ως λατομείο για τα υλικά κατασκευής κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης. Τα λουτρά έγιναν πηγή έμπνευσης για άλλα κτίρια, όπως τα Λουτρά του Διοκλητιανού και η Βασιλική του Μαξεντίου στη Ρώμη, και ακόμα πιο μοντέρνα κτίρια, όπως ο παλιός Σταθμός του

¹⁷ Encyclopædia Britannica, 2023.

Πενσυλβάνια στη Νέα Υόρκη. Κατά τη διάρκεια της Ιταλικής Αναγέννησης, το κτίριο ανασκάφηκε με σκοπό την απόκτηση γλυπτών και άλλων ευρημάτων για ιδιωτικές και παπικές συλλογές. Οι επιστημονικές ανασκαφές δεν ξεκίνησαν πριν από τον 19^ο αιώνα. Αν και λίγο ή καθόλου από το μαρμάρινο επικάλυμμα παραμένει και οι περισσότεροι από τους κεντρικούς χώρους δεν υπάρχουν πλέον, ο επισκέπτης μπορεί ακόμα να αισθανθεί δέος από την τεράστια κλίμακα της κατασκευής. (Coarelli, 2014)

Σύγκριση Αθήνας – Ρώμης

Η Αθήνα και η Ρώμη αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις και ιστορίες. Μία από τις κύριες διαφορές ανάμεσά τους είναι η αρχαία πολιτισμική κληρονομιά. Η Αθήνα έχει μια πλούσια αρχαία ελληνική κληρονομιά και αποτελεί τον γενέθλιο τόπο της δημοκρατίας, της φιλοσοφίας και των τεχνών. Ο Παρθενώνας και η Ακρόπολη είναι αξιοσημείωτα αρχαιολογικά μνημεία της περιόδου αυτής. Αντίθετα, η Ρώμη είναι γνωστή για την αρχαία ρωμαϊκή αυτοκρατορική πολιτιστική κληρονομιά της, με το Ρωμαϊκό Φόρουμ, το Κολοσσαίο και τα Λουτρά του Καρακάλλα να αποτελούν κορυφαία αξιοθέατα.

Όσον αφορά την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, και οι δύο πόλεις προσπαθούν να εξασφαλίσουν μια ισορροπία μεταξύ της συντήρησης των αρχαιοτήτων και της αξιοποίησής τους για εκπαιδευτικούς, πολιτιστικούς και τουριστικούς σκοπούς. Σε αμφότερες τις πόλεις, πραγματοποιούνται εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης των μνημείων, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσονται υποδομές για να φιλοξενήσουν τους επισκέπτες και να παρέχουν εκπαιδευτικές και ενημερωτικές εμπειρίες. Και οι δύο πόλεις έχουν πολύ μεγάλη τουριστική απήχηση και είναι δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί λόγω της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς τους.

Το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας αποτελεί μία φιλόδοξη προσπάθεια που έχει ως στόχο να αποκαταστήσει την ιστορική συνοχή της πόλης. Η Αθήνα είναι μία πόλη με μακρά ιστορία και σημαντική πολιτιστική κληρονομιά, που περιλαμβάνει αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία από διάφορες εποχές. Μέσω αυτού του προγράμματος, γίνεται προσπάθεια ενσωμάτωσης των αρχαιολογικών χώρων στον αστικό ιστό της Αθήνας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαφόρων δράσεων, όπως η ανάπλαση και αναβάθμιση των χώρων, η δημιουργία πεζοδρομημένων αρχαιολογικών διαδρομών, η επανασύνδεση των μνημείων με τον αστικό ιστό της πόλης και η δημιουργία πολιτιστικών πόλων. Ο στόχος είναι να δοθεί η δυνατότητα στους κατοίκους και τους επισκέπτες της Αθήνας να ανακαλύψουν και να αναζωογονηθούν από την πλούσια ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης.

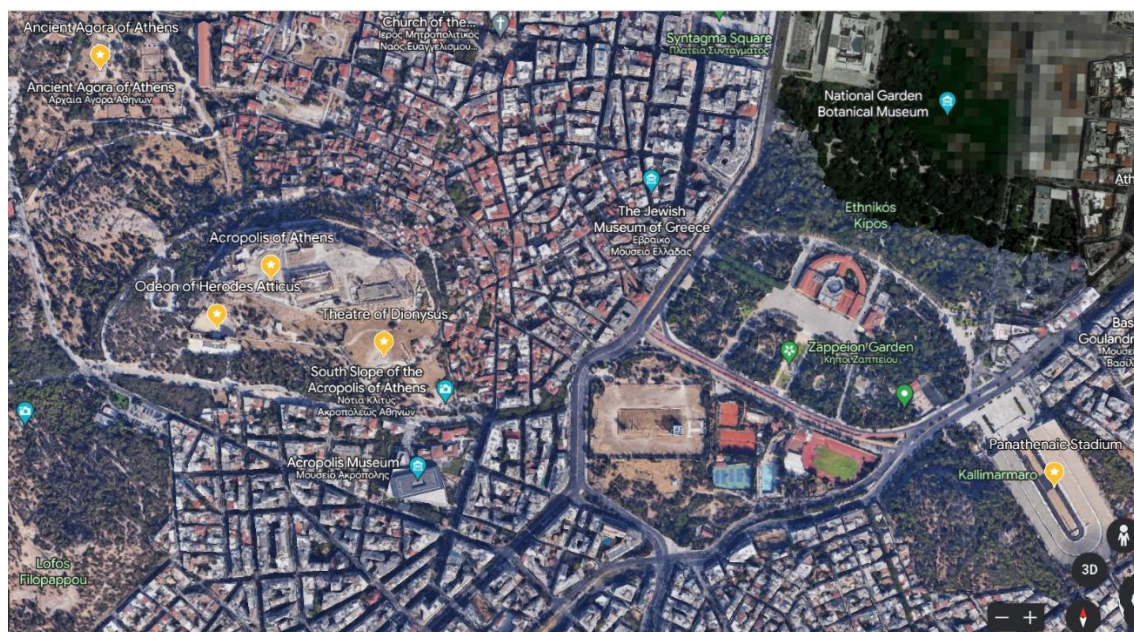
Η Ρώμη είναι μια πόλη με μεγάλη ιστορία και πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, και η διατήρηση και αποκατάσταση των αρχαιολογικών τοποθεσιών αποτελεί κρίσιμο μέρος της διατήρησης της ιστορικής κληρονομιάς της πόλης. Μέσω των αρχαιολογικών προγραμμάτων, γίνονται ανασκαφές, αποκαταστάσεις, συντηρήσεις και αναδόμηση αρχαίων κτιρίων και δομών, που έχουν υποστεί καταστροφή ή παραμόρφωση λόγω της

πάροδο του χρόνου και της ανθρώπινης δραστηριότητας. Μέσω αυτών των προγραμμάτων, γίνεται προσπάθεια να αποκατασταθεί η αρχική εμφάνιση και λειτουργία των αρχαίων τοποθεσιών, έτσι ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να αναπλάσουν το παρελθόν και να κατανοήσουν την ιστορία της πόλης. Τα αρχαιολογικά προγράμματα στη Ρώμη επιδιώκουν να συμπεριλάβουν τις αρχαιολογικές τοποθεσίες στον αστικό ιστό της πόλης και να τις συνδέσουν με το σύγχρονο αστικό περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες της σύγχρονης αστικής ανάπτυξης και του πολεοδομικού σχεδιασμού, προκειμένου να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ της αρχαιότητας και της σύγχρονης πόλης.

Σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας και της Ρώμης παρατηρούνται αρκετές ομοιότητες. Αυτές είναι, πρώτον η ιστορική σημασία, και για τις δύο πόλεις οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία αντικατοπτρίζουν την πολιτιστική κληρονομιά και την εξέλιξη τους στην αρχαιότητα. Και οι δύο διαθέτουν αξιοσημείωτα αρχαιολογικά μνημεία, όπως θέατρα, ναούς, αγάλματα, αψίδες και αρχαίους δρόμους. Αυτά τα μνημεία παρουσιάζουν μοναδική αρχιτεκτονική, τέχνη και ιστορική σημασία. Πρόκειται για κληρονομιά παγκόσμιας σημασίας. Ορισμένοι από τους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας και της Ρώμης έχουν κηρυχθεί από την UNESCO ως μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς, δείχνοντας την αξία και τη σημασία τους για την παγκόσμια κοινότητα. Οι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία της Αθήνας και της Ρώμης προσφέρουν εκπαιδευτική αξία. Οι επισκέπτες μπορούν να μάθουν περισσότερα για την αρχαία ιστορία, τον πολιτισμό και την τέχνη των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων. Και η Αθήνα και η Ρώμη είναι δημοφιλείς προορισμοί για τουρίστες από όλο τον κόσμο. Οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν σημαντικό λόγο προσέλκυσης και αύξησης της επισκεψιμότητας.

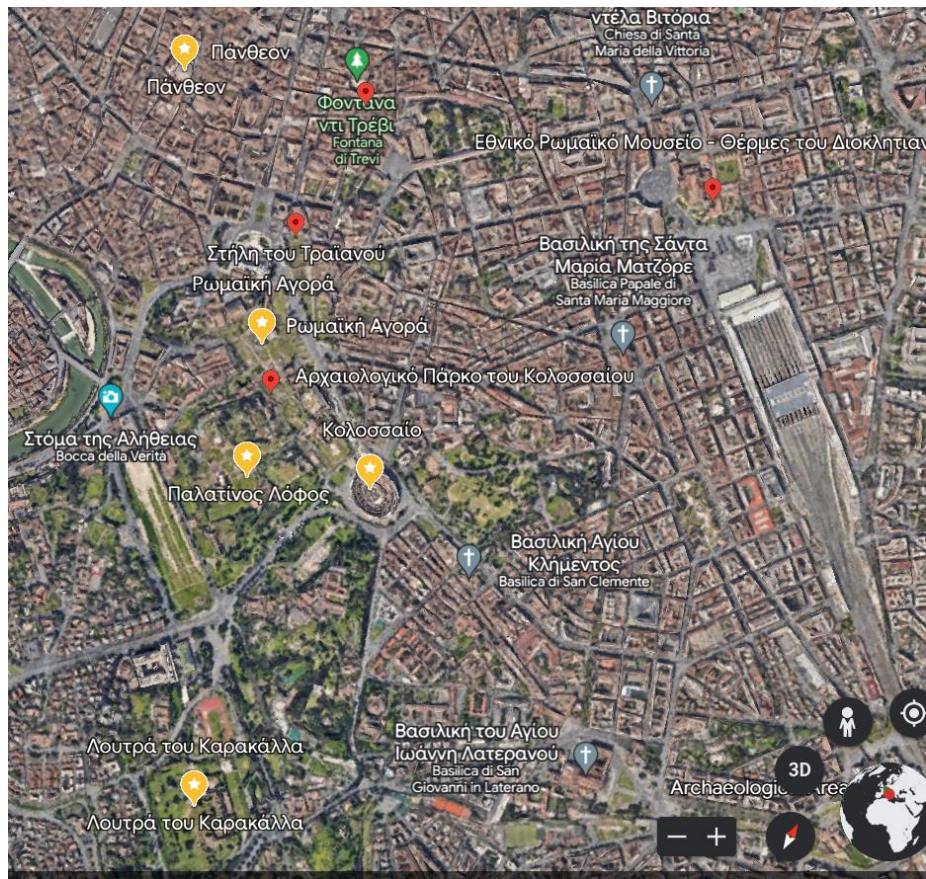
Από την άλλη οι διαφορές που παρουσιάζονται μεταξύ των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης περιλαμβάνουν το αρχιτεκτονικό ύφος. Οι αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις στην Αθήνα και τη Ρώμη διαφέρουν. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν τον δικό τους χαρακτηριστικό στυλ, με την Ακρόπολη να είναι ένα από τα πιο γνωστά παραδείγματα. Από την άλλη πλευρά, οι αρχαίοι Ρωμαίοι εξέλιξαν την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τους με βάση την ελληνική παράδοση, αλλά με προσθήκη στοιχείων όπως οι καμάρες, οι θόλοι και οι αψίδες. Οι αρχαίοι ρωμαϊκοί χώροι, όπως το Ρωμαϊκό Φόρουμ και το Κολοσσαίο, αντιπροσωπεύουν αυτό το στυλ. Σχετικά με τη γεωγραφική τοποθεσία, οι αρχαιολογικοί χώροι στην Αθήνα βρίσκονται στην ίδια πόλη και είναι πιο συγκεντρωμένοι. Αντίθετα, στη Ρώμη, οι αρχαιολογικοί χώροι είναι πιο διασκορπισμένοι και κατανέμονται σε διάφορες περιοχές της

πόλης. Ορισμένοι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας, όπως η Ακρόπολη, είναι σχετικά μικρότεροι σε έκταση σε σύγκριση με ορισμένους αρχαιολογικούς χώρους της Ρώμης, όπως το Ρωμαϊκό Φόρουμ. Η Ρώμη έχει ευρύτερη γεωγραφική έκταση και περιλαμβάνει πολλούς μεγάλους αρχαιολογικούς χώρους, εκτείνονται από το Κολοσσαίο και το Πάνθεον μέχρι και τις αρχαίες βίλες. Επιπλέον, ως προς τη κατάσταση συντήρησης, σε γενικό πλαίσιο οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας έχουν υποστεί μεγαλύτερη αναστήλωση και συντήρηση σε σχέση με αυτούς της Ρώμης. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας, όπως η Ακρόπολη και το Ωδείο του Ηρώδη Αττικού, έχουν υποστεί εκτενείς αναστηλώσεις και παρουσιάζονται σε σχετικά καλή κατάσταση. Από την άλλη πλευρά, ορισμένοι αρχαιολογικοί χώροι της Ρώμης μπορεί να εμφανίζουν περισσότερη φθορά και απαιτούν επιπλέον προσπάθειες συντήρησης. Τέλος, και η Αθήνα και η Ρώμη έχουν σημαντική πολιτιστική σημασία, αλλά για διαφορετικούς λόγους. Η Αθήνα θεωρείται ο πνευματικός πρόγονος της δυτικής πολιτισμένης κοινωνίας, ενώ η Ρώμη ήταν η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και ασκούσε μεγάλη επιρροή στην πολιτική, την τέχνη και τη δικαιοσύνη.

¹⁸ Εικόνα. 25. Απεικονίζεται χάρτης της Αθήνας με συνημμένες (με αστεράκι) τις αρχαιολογικές τοποθεσίες που έχουν αναλυθεί.

¹⁸ Google Earth, περιοχή της Αθήνας, 2023

¹⁹ Εικόνα. 26. Απεικονίζεται χάρτης της Ρώμης με συνημμένες (με αστεράκι) τις αρχαιολογικές τοποθεσίες που έχουν αναλυθεί.

Η Αθήνα και η Ρώμη έχουν αρχαιολογικό πλούτο και πολιτιστική κληρονομιά που αξίζει να προστατευθεί και να αναδειχθεί. Το μοντέλο της ζωσάς πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να εφαρμοστεί με επιτυχία σε αυτές τις πόλεις, προωθώντας την αειφόρο διαχείριση, την προστασία, την ανάδειξη και την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Με την εφαρμογή του μοντέλου, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν ολοκληρωμένα προγράμματα προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων και να ενθαρρυνθεί ο τουρισμός με βάση την πολιτιστική κληρονομιά. Επιπλέον, η συνεργασία μεταξύ των αρχαιολογικών αρχών, του δημοσίου και κρατικού φορέα, του ιδιωτικού τομέα, καθώς και η συμμετοχή της τοπικής κοινότητας και των επισκεπτών μπορεί να συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη

Στο συνολικό πλαίσιο, και η Αθήνα και η Ρώμη είναι δύο αξιοσημείωτες πόλεις με μεγάλη ιστορική και πολιτιστική σημασία. Οι αρχαιολογικοί τους χώροι αποτελούν μοναδικά μνημεία που αντικατοπτρίζουν την παρελθοντική αίγλη και την πολιτιστική κληρονομιά

¹⁹ Google Earth, περιοχή της Ρώμης, 2023.

τους. Και οι δύο πόλεις προσφέρουν σπουδαίες ευκαιρίες για την ανακάλυψη και την εξερεύνηση της αρχαιότητας. Και η Αθήνα και η Ρώμη προσφέρουν επίσης μια ζωντανή πολιτιστική σκηνή, με μουσεία, θέατρα, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και γεύσεις της τοπικής κουζίνας. Οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να απολαύσουν την πλούσια κουλτούρα και την παράδοση που ζει ακόμα στους δρόμους αυτών των πόλεων.

Η συγκριτική ανάλυση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης μπορεί να ενταχθεί στο μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς αντιλαμβάνεται την πολιτιστική κληρονομιά ως ένα δυναμικό φαινόμενο που εξελίσσεται και αλληλεπιδρά με το παρόν. Στην περίπτωση των αρχαιολογικών χώρων, αυτό σημαίνει ότι δεν είναι απλώς αρχαιολογικά «οχυρά» του παρελθόντος, αλλά ζωντανοί χώροι που συνεχίζουν να επηρεάζουν τον σύγχρονο πολιτισμό και την ταυτότητα των πόλεων.

Στην περίπτωση της Αθήνας και της Ρώμης, η συγκριτική ανάλυση μπορεί να εξετάσει πώς οι αρχαιολογικοί χώροι ενσωματώνονται στη ζώσα πολιτιστική κληρονομιά και πώς αλληλεπιδρούν με τον σύγχρονο πολιτισμό. Έτσι, γίνεται εφικτό να πραγματοποιήσουμε μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης, λαμβάνοντας υπόψη τα παρακάτω στοιχεία. Αρχικά, τη συνεχόμενη ζωντάνια, η Αθήνα και η Ρώμη έχουν αναπτύξει ένα σύστημα ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς που αναγνωρίζει τη συνεχή ζωντάνια των αρχαιολογικών χώρων. Οι χώροι αυτοί δεν αποτελούν απλώς αρχαία απομεινάρια, αλλά παραμένουν ζωντανοί και δραστήρια κέντρα πολιτισμού, προσελκύοντας επισκέπτες, καλλιτέχνες, ερευνητές και εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας και της Ρώμης λειτουργούν ως γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος. Οι επισκέπτες μπορούν να ανακαλύψουν και να εκτιμήσουν την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά. Επιπλέον, και οι δύο πόλεις αναγνωρίζουν τη σημασία της διατήρησης και της αναδιάρθρωσης των αρχαιολογικών χώρων για τη διασφάλιση της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς. Προσπαθούν να διατηρήσουν την αυθεντικότητα των μνημείων και να παρέχουν ευκαιρίες για τη συμμετοχή της κοινότητας, την εκπαίδευση και την επιστημονική έρευνα. Τέλος, οι αρχαιολογικοί χώροι της Αθήνας και της Ρώμης αποτελούν σημαντικά εμβλήματα για την προβολή και την ενσωμάτωση της κληρονομιάς στην πόλη. Ενσωματώνονται στον αστικό ιστό, ενώ οι εκθέσεις, οι εκδηλώσεις και οι εκπαιδευτικές προγραμματισμένες δραστηριότητες προσφέρουν ευκαιρίες για την αλληλεπίδραση και τη συμμετοχή του κοινού.

Μπορούμε επίσης να σημειώσουμε ότι η Ρώμη έχει περισσότερη επίγνωση και ενασχόληση με την ανάδειξη της ζωντανής πολιτιστικής κληρονομιάς, με πολλές εκδηλώσεις, παραστάσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα που προωθούν τη συμμετοχή του κοινού και ενισχύουν την αλληλεπίδραση με την αρχαία κληρονομιά. Από την άλλη πλευρά, η Αθήνα επικεντρώνεται περισσότερο στην ανάδειξη των μνημείων μέσω εκθέσεων και αρχαιολογικών μουσείων.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι και η Αθήνα και η Ρώμη αντιμετωπίζουν προκλήσεις σχετικά με τη διατήρηση και την αειφόρο ανάπτυξη των αρχαιολογικών χώρων, καθώς η διαχείριση τους απαιτεί ισορροπία μεταξύ της προστασίας της κληρονομιάς και των αναγκών της σύγχρονης κοινωνίας. Συνολικά, η συγκριτική ανάλυση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και της Ρώμης μέσω του μοντέλου της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς αποκαλύπτει πολλά κοινά στοιχεία και διαφορές, επισημαίνοντας τη σημασία της διατήρησης, της προβολής και της ενσωμάτωσης της κληρονομιάς στην πόλη και την κοινότητα.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, η πολιτιστική κληρονομιά αντιλαμβάνεται ως ζωντανός πολιτισμός, καθώς αποτελεί μέρος της ταυτότητας και της κουλτούρας μιας πόλης. Η προστασία, διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί αναγκαιότητα, προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχεια και η αναμνηστική αξία της ιστορίας και του πολιτισμού μας. Η σύγκριση ανάμεσα στην Αθήνα και τη Ρώμη αποτελεί ενδιαφέρον ερώτημα. Και οι δύο πόλεις διαθέτουν εντυπωσιακή πολιτιστική κληρονομιά, με αρχαιολογικούς χώρους, αρχαία μνημεία και ιστορικά κτίρια που μαρτυρούν την παρουσία και τη σημαντικότητα τους

Πρόκειται για σημαντική πρόκληση η διατήρηση μιας ισορροπίας μεταξύ των αστικών εξελίξεων και της συντήρησης των αρχαιολογικών χώρων. Για να επιτευχθεί αυτό, οι πολιτικές αποφάσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την προστασία και συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων. Οι πολιτικές πρέπει να δίνουν προτεραιότητα στην προστασία και συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς και του παγκόσμιου πολιτισμού. Αυτό περιλαμβάνει την εφαρμογή κατάλληλων μεθόδων συντήρησης και αποκατάστασης, καθώς και τη διασφάλιση ότι οι αρχαιολογικοί χώροι είναι προσβάσιμοι στο κοινό. Πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες για ανάπτυξη και ανανέωση των αστικών περιοχών, αλλά πάντα με σεβασμό στην παρουσία των αρχαιολογικών χώρων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της κατάλληλης σχεδίασης των αστικών έργων. (Μπιτσάνη, 2007)

Η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων στις σύγχρονες πόλεις δεν μπορεί να υπαχθεί σε μία γενικευμένη μεθοδολογία, καθώς κάθε πόλη και αρχαιολογικός χώρος έχουν τις δικές τους μοναδικές ανάγκες και προκλήσεις. Η διαχείριση αυτών των χώρων απαιτεί συνεχή προσαρμογή και εξειδικευμένη προσέγγιση. Κάθε πόλη πρέπει να αντιμετωπίζει την αρχαιολογική κληρονομιά της με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες της. Η διαχείριση μπορεί να περιλαμβάνει την προστασία, συντήρηση και αποκατάσταση των αρχαιολογικών υπολειμμάτων, την επικοινωνία και εκπαίδευση του κοινού, την ανάπτυξη και διαχείριση μουσείων και εκθεσιακών χώρων, καθώς και την ενσωμάτωση των αρχαιολογικών χώρων στην πόλη και την αστική της υφή. (Μπιτσάνη, 2007)

Η διαχείριση και προστασία του πολιτιστικού τοπίου, των υλικών καταλοίπων και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αναγκαία και ουσιαστική. Το πολιτιστικό τοπίο αντιπροσωπεύει την ιστορία, την ταυτότητα και την κληρονομιά μιας κοινότητας, και η προστασία του είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί η συνέχιση και η απόλαυση αυτής της

κληρονομιάς από τις μελλοντικές γενεές. Η αύξηση της ταχύτητας μεταβολής του τοπίου, λόγω της τεχνολογικής προόδου, της αστικοποίησης και των αλλαγών στις κοινωνικές και οικονομικές δομές, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του κινδύνου για απώλεια, παραμόρφωση και αποδυνάμωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διαχείριση του πολιτιστικού τοπίου πρέπει να λαμβάνει υπόψη αυτές τις ταχύτερες αλλαγές και να προσαρμόζεται σε αυτές, προκειμένου να διατηρηθεί η αυθεντικότητα, η αξία και η συνέχεια της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, συμβάλλει στη διατήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας. Κάθε περιοχή έχει τη δική της ιστορία, παράδοση και πολιτισμό, και η διατήρηση των πολιτιστικών τοπίων βοηθά στην προστασία και την ανάδειξη αυτής της ποικιλομορφίας. Αυτό συμβάλλει στην ενίσχυση της ταυτότητας και της συνοχής των κοινοτήτων, προάγει την πολιτιστική ανταλλαγή και συνεργασία, και διατηρεί ζωντανές τις παραδόσεις και τις ταυτότητες των ανθρώπων. Τέλος, η διαχείριση του πολιτιστικού τοπίου συμβάλλει στην αειφορία και τη βιωσιμότητα. Η σωστή διαχείριση των υλικών καταλοίπων και της πολιτιστικής κληρονομιάς προάγει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, την αειφόρο χρήση των πόρων και την προσαρμογή σε βιώσιμες πρακτικές.

Από πολιτιστικής και τουριστικής σκοπιάς, η αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων αποτελεί βασική παράμετρο για την ανάπτυξη μιας χώρας. Τόσο η Αθήνα όσο και η Ρώμη διαθέτουν εντυπωσιακούς αρχαιολογικούς χώρους που αποτελούν μέρος της παγκόσμιας κληρονομιάς. Η αξιοποίηση αυτών των χώρων προσφέρει πολλαπλά οφέλη. Προάγει τον πολιτισμό και την ιστορία μιας χώρας, αφού αποτελούν μαρτυρίες του παρελθόντος και πηγές γνώσης για την ανθρωπότητα. Προσελκύει τουρίστες από διάφορες χώρες, συνεισφέροντας οικονομικά στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και του τουριστικού τομέα. Τέλος, δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης για τους ντόπιους πληθυσμούς, όπως ξεναγούς, αρχαιολόγους, ερευνητές, καθώς και συντηρητές και εργάτες στον τομέα της ανάπτυξης και αναδείξεως των αρχαιολογικών αγαθών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αθανασοπούλου, Α., Δάλλας, Κ. & Χαμπούρη - Ιωαννίδου, Αικ. (2003). *Πολιτιστική Επικοινωνία. Μέσα Επικοινωνίας*. Πάτρα: ΕΑΠ
- Γρίβα, Γ. (2009). *Ενοποίηση αρχαιολογικών και δημόσιων υπαίθριων χώρων: η περίπτωση του Άγρους*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Ζήβας, Δ. (1997). *Τα μνημεία και η πόλη: 13 Κείμενα για την προστασία και τη λειτουργική επανένταξη των μνημείων στον ιστό της πόλης*. Αθήνα: LIBRO
- Ζούνης, Θ. Π. (2015). *Λειτουργία και εφαρμογές της πολιτιστικής διαχείρισης: Πολιτιστικό Μάρκετινγκ*. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από: <http://opencourses.uoa.gr/courses/MEDIA105/>.
- Κάλλιγας, Π. Γ., (1963). *Έργασια τακτοποίησεως και διαμορφώσεως του Ιερού Διονύσου Ελευθερέως της Νοτίου Κλιτύος Ακροπόλεως (1961- 1962)''*, Β1' Χρονικά, ΑΔ 18(1963), σ. 12-18
- Κιτσαρά, Σ. (2020). *Η χρηματοδότηση των αρχαιολογικών χώρων με στόχο τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: η περίπτωση της Βίλας Αδριανού στη Ρώμη*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κώνστα, Ε. (2017). *Πολιτιστική Κληρονομιά, Αρχαιολογία και Παράνομη Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών: Μελέτη ενδεικτικών περιπτώσεων*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μπρούσκαρη, Μ.Σ.(1996). *Τα μνημεία της Ακροπόλεως*. Υπουργείο Πολιτισμού. Αθήνα.
- Πανάγου, Β. Μπιτσάνη, Ε. Καλομενίδης, Π. (2007). «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις διαχείρισης πολιτισμικών τοπίων στις σύγχρονες πόλεις» *Archives of Economic History*, Vol I, special edition, 351-372. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://www.academia.edu/7712235/>).
- Παπαθανασόπουλος, Θ.Γ. (1993). *Το Ιερό και το Θέατρο του Διονύσου*. Αθήνα.
- Παπανικολάου- Κριστένσεν, Α. (2003). *Το Παναθηναϊκόν Στάδιον η ιστορία του μέσα στους αιώνες. Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων*. Αθήνα.
- Παπαχατζής, Ν. (1975). *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις: Αττικά*. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.,
- Πούλιος, Ι. Αλιβιζάτου, Μ. Αραμπατζής, Γ. Γιαννακίδης, Α. Καραχάλης, Ν. Μάσχα, Ε. Μούλιου, Μ. Παπαδάκη, Μ. Προσύλης, Χ. Τουλούπα, Σ. (2015). *Πολιτισμική Διαχείριση*,

Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Πούλιος, Ι. (2015). Κεφάλαιο 2. Διαχείριση Υλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στο Αντωνιάδου, Σ., Μαυραγάνη, Ε., & Πούλιος, Ι. (2015). Πολιτισμός και προοπτική. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Ορλάνδος, Α. (1977). *Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνος*. Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Αθήνα.

Σιακαβάρα, Μ. (2016). *Αρχαιολογικοί και πολιτιστικοί τόποι στο κέντρο της Αθήνας: Το είδος της αξίας που προσέλαβαν και προσλαμβάνουν*. Τ.Ε.Ι Δυτικής Ελλάδος.

Σωπασή, Ει. (2007). *Επιχειρηματικότητα και Τουριστική Πολιτιστική Ανάπτυξη: Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων Χριστοφόρου, Α. (2015). Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ΕΜΠ

Τραυλός, Ι. (1960) *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών*. ΚΑΠΟΝ, Αθήνα.

Χριστοπούλου, Β. (2004). *Αρχαία αγορά της Αθήνας - Άρειος Πάγος*. Σύντομο ιστορικό και περιήγηση, Αρχαιολογικοί περίπατοι γύρω από την Ακρόπολη. Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Αθήνα

Φουσέκη, Κ. (2020). Πολιτιστική κληρονομιά και αειφόρος ανάπτυξη. Στο Λεκάκης, Στ. Πάντζου, Ν. (επιμ.), Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μία κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα, 479-504. Αθήνα: Εκδόσεις Ασίνη.

Φιλίππου Ε. (2004). Αισθητική των πόλεων και πολιτική των παρεμβάσεων συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Αθήνα, Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε

Hölscher, T., (2005) *Κλασική Αρχαιολογία, Βασικές Γνώσεις*. Θεσσαλονίκη.

Renfrew, Bahn 2001: Renfrew C., Bahn P., Αρχαιολογία: Θεωρίες, Μεθοδολογία και Πρακτικές εφαρμογές, Αθήνα 2001

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Ammerman, A. J. (2016). *The Arena and the Obelisk: The Colosseum and the Politics of Public Monuments in Imperial Rome*. Cambridge University Press.
- Blake 2000: Blake J., "On Defining the Cultural Heritage", *International and Comparative Law Quarterly* 49 (2000) 61-85
- Bitsani, E. (2014). "Intercultural City Identity" and "human Intercultural Cities" (H.I.C.): A Dynamic Ontological Model for the Social Co-existence and Social Cohesion of Modern and Post-modern Cities, USA: Nova Science Pub Inc. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από https://www.researchgate.net/publication/290364147_Intercultural_city_identity_and_Human_Intercultural_Cities_HIC_A_dynamic_ontological_model_for_the_social_co-existence_and_social_cohesion_of_modern_and_post-modern_cities).
- Bollo, A. (2015). *Il marketing della cultura. La strategia*. Torino: Carocci editore Bussole
- Claridge, A. (2010). *Rome: An Oxford Archaeological Guide*. Oxford University Press.
- Coarelli, F. (2014). Forum Holitorium, Forum Boarium, Circus Maximus, and the Baths of Caracalla. In *Rome and Environs: An Archaeological Guide* (pp. 307-331). University of California Press
- Corsi, C. (2008). Il ruolo del volontariato nel settore dei beni culturali. *Archeologia uomo territorio* 27, pp. 3-13. Ανακτήθηκε από www.aut-online.it/indici/fulltext/.../AUT%20271.pdf
- DeLaine, J. (1997). The Baths of Caracalla: A study in the design, construction, and economics of large-scale building projects in imperial Rome. *Journal of Roman Archaeology*, 10, 437-455.
- Furlan, C.M. (2007). *Il marketing dei prodotti turistici: Il marketing della gestione turistica*. Torino: G. Giappichelli.
- Gilbert, J. G., & James, E. P. (2015). *The Roman Forum: A Reconstruction and Architectural Guide*. Cambridge University Press.
- Hodder 1991: Hodder I., *Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology*. Cambridge.
- Johnson, M. (2019). *Archaeological Theory: An Introduction (3rd Edition)*. Wiley-Blackwell.

Kotler, N., Kotler, P. & Kotler, I.W. (2016), *Museum Marketing and Strategy: Designing Missions, Building Audiences, Generating Revenue and Resources*. San Francisco: Jossey Bass

Lazzarini, L. (2006). *Domus, monumenti, paesaggi: il Palatino nel Seicento e Settecento*. Roma nel Settecento: la costruzione della città moderna, 2, 157-175.

MacDonald, W. L. (2015). *The Pantheon: Design, Meaning, and Progeny*. Harvard University Press.

Miller, G. (2017). Mapping Rome's History: Stunning Online Archive Lets You Explore Ancient Rome. National Geographic. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://www.nationalgeographic.com/history/article/map-rome-history-lanciani-artifact>

Trotzig, G. (1993). "The New European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage", *Antiquity* 67 (1993.255) 414-415

Ghedini, F. (2008). *Linee guida per la costituzione e valorizzazione dei parchi archeologici*

Ghedini, F. (2014). *Parchi archeologici e sviluppo del territorio: spunti di riflessione sulle linee guida per la costituzione e valorizzazione dei parchi archeologici*. Lanx, 19 pp. 194-203. Ανακτήθηκε 20/5/2023 από: <https://riviste.unimi.it/index.php/lanx/article/view/4898/4963>

Patera, A. (2008). *Antichi sotto il cielo del mondo. La gestione dei parchi archeologici - Problemi e tendenze*. Toscana: Dell'Assembl.

Renfrew, C. (2001). *Loot, Legitimacy and Ownership*, London.

Swain, H. (2007). *An Introduction to Museum Archaeology*, Cambridge.

Tarquini, A. (2016). *Storia della Cultura*. Bologna: Il Mulino

Watkin, D. (2009). *The Roman Forum: Its History and Its Monuments*. Thames & Hudson.

Διαδύκτιο

Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://www.asda.gr/elxoroi/EAXA.htm>

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ. (2009). Κεντρική σελίδα Εταιρείας (Διαδίκτυο), Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <http://www.astynet.gr/static.php?c=6>

Πρόγραμμα Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://docplayer.gr/9822146-Programma-enopoiisis-arhaiologikon-horon-athinas.html>

"Colosseum." In Encyclopædia Britannica. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://www.britannica.com/topic/Colosseum>

Discover Greece. (2023). Odeon of Herodes Atticus, Athens. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://www.discovergreece.com/el/experiences/odeon-of-herodes-atticus-athens>

Discover Greece. (2023). Panathenaic Stadium (Kallimarmaro), Athens. Ανακτήθηκε

20/05/2023 από <https://www.discovergreece.com/el/experiences/panathenaic-stadium-athens-kallimarmaro>

elculture.gr. (2023). Θέατρο του Διονύσου: Μια μέρα στον σημαντικότερο γνωστό υπαιθρίο θεατρικό χώρο στην αρχαία Αθήνα. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://elculture.gr/theatro-tou-dionysou-mia-mera-ston-simantikotero-gnosto-ypethrio-theatriko-choro-stin-archea-athina/>

Google Earth. (2023). Περιοχή της Αθήνας. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://earth.google.com/web/@37.97062689,23.73079552,90.21893308a,1807.79860719d,35y,0h,0t,0r>

Google Earth. (2023). Περιοχή της Ρώμης. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://earth.google.com/web/@41.89040407,12.49581261,29.38573358a,13666.29283322d,35y,330.14004506h,0t,0r>

GreekLanguage.gr. Λεξικό Τριανταφυλλίδη. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

Mason, B. (2020). "The Pantheon has stood for centuries. Can it withstand climate change?"

CNN Style. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://edition.cnn.com/style/article/pantheon-history-test-of-time/index.html>

Oxford University Press. Archaeology. In Oxford Dictionaries. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/archaeology>

"Palatine Hill." In Encyclopædia Britannica. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://www.britannica.com/place/Palatine-Hill>

"Roman Forum." In Encyclopædia Britannica. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://www.britannica.com/topic/Roman-Forum>

The Heart of Ancient Athens. (2023). Αρχαία Αγορά. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://theheartofancientathens.gr/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b1%ce%af%ce%b1-%ce%b1%ce%b3%ce%bf%cf%81%ce%ac>

The Heart of Ancient Athens. (2023). Αρχαιολογικός Χώρος Ακροπόλεως. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από

<https://theheartofancientathens.gr/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b1%ce%b9%ce%bf%ce%b%ce%bf%ce%b3%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%82-%cf%87%cf%8e%cf%81%ce%bf%cf%82-%ce%b1%ce%ba%cf%81%ce%bf%cf%80%cf%8c%ce%bb%ce%b5%cf%89%cf%82>

UNESCO. (1972). Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

UNESCO. (2019). Culture and public policy for sustainable development. Forum of Ministers of Culture, Paris Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372935>

UNESCO. (2023). World Heritage List. Ανακτήθηκε 20/05/2023 από <https://whc.unesco.org/en/list/91/>